

Marzena Grosicka
Ryszard Śmietanka-Kruszelnicki

„Zrodził nas sierpniowy bunt Robotników Wybrzeża”

Region Świętokrzyski NSZZ „Solidarność”
1980–1981

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Delegatura w Kielcach

Marzena Grosicka
Ryszard Śmietanka-Kruszelnicki

„Zrodził nas sierpniowy bunt Robotników Wybrzeża”

Region Świętokrzyski NSZZ „Solidarność”
1980-1981

INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ
KOMISJA ŚCIGANIA ZBRODNI PRZECIWKO NARODOWI POLSKIEMU

Marzena Grosicka
Ryszard Śmietanka-Kruszelnicki

„Zrodził nas sierpniowy bunt Robotników Wybrzeża”

Region Świętokrzyski NSZZ „Solidarność”
1980–1981

Kielce 2020

Recenzent:
dr hab. Cecylia Kuta

Projekt graficzny i typograficzny:
IMPRESJE.NET Miłosz Trukawka

Na okładce:
Obrady I Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”
Regionu Świętokrzyskiego

Redakcja językowa i korekta:
Maria Kinga Orlicz

Skład i łamanie:
IMPRESJE.NET Miłosz Trukawka

Druk:
IMPRESJE.NET Miłosz Trukawka

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Kielce 2020

ISBN 978-83-8098-228-4

Zapraszamy na stronę internetową:
www.ipn.gov.pl

Spis treści

Wstęp	7
Opozycja i opór społeczny na Kielecczyźnie przed Sierpniem 1980 r.	8
Przygotowania komunistycznych władz do zwalczania „sytuacji konfliktowych” ..	11
Wybór Karola Wojtyły na papieża i pierwsza pielgrzymka do Ojczyzny	13
NSZZ „Solidarność” 1980–1981	18
Narodziny „Solidarności” w regionie świętokrzyskim	19
Rozwój struktur związkowych	40
Walka o wolne soboty i kryzys bydgoski	52
Kościół a „Solidarność”	58
Regionalny Komitet Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania	62
Wydawnictwa	64
I Walny Zjazd Delegatów i działalność nowego Zarządu Regionu Świętokrzyskiego	71
Przed konfrontacją. I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”	80
Narastający kryzys	85
Rolnicza „Solidarność”	94
„Ostatnie tygodnie”	104
Zakończenie	108
Wykaz skrótów	110

Wstęp

Leżące w międzyrzeczu Wisły i Pilicy województwo kieleckie po reformie administracyjnej z 1 czerwca 1975 r. obejmowało obszar 9210 km kwadratowych. W latach osiemdziesiątych Kielecczyzna pełniła funkcję regionu przemysłowo-rolniczego. Obszar Gór Świętokrzyskich zaliczany był do terenów o wysokiej atrakcyjności turystycznej. Występowały tu zróżnicowane gleby, zarówno mało urodzajne, jak i żyzne, leżące np. w rejonie kazimierzowsko-miechowskim czy pińczowsko-jędrzejowskim¹. W 1980 r. województwo kieleckie zamieszkiwało 1068,7 tys. osób, z czego w miastach żyło 451 tys. (42,2%). Z działalności pozarolniczej utrzymywało się 764,1 tys. mieszkańców (71,5%), w „gospodarce uspołecznionej” zatrudnionych było 343,3 tys., natomiast w przemyśle 148,5 tys. osób². W omawianym okresie funkcjonowały w Kielcach dwie uczelnie – Wyższa Szkoła Pedagogiczna oraz Politechnika Świętokrzyska. W roku akademickim 1980/1981 w WSP studiowały 4383 osoby, w Politechnice 2994 osoby³.

Dominującą rolę w województwie kieleckim odgrywał przemysł elektromaszynowy, następnie spożywczy, metalurgiczny i mineralny. Wśród najważniejszych kieleckich zakładów pracy znajdowały się: Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” w Kielcach, Fabryka Łożysk Toczných „Iskra” w Kielcach, Fabryka Samochodów Specjalizowanych „Polmo-SHL” w Kielcach a także Kieleckie Zakłady WYROBÓW Papierowych. W Starachowicach dominującą rolę odgrywała Fabryka Samochodów Ciężarowych, w Ostrowcu Świętokrzyskim Huta im. Marcelego Nowotki, a w Skarżysku-Kamiennej Zakłady Metalowe „Predom-Mesko”. Duże zakłady przemysłowe zlokalizowane były także na terenie innych miast, m.in.: Końskich, Pińczowa, Włoszczowy, Suchedniowa, Stąporkowa czy Jędrzejowa⁴.

Przed rokiem 1980 działalność opozycyjną na Kielecczyźnie prowadziły tylko pojedyncze osoby lub małe lokalne grupki. Polegała ona na kolportowaniu ulotek i anonimów, malowaniu napisów, których treść skierowana była przeciwko polityce Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i sojuszowi ze Związkiem Sowieckim. Dotyczyła również problemów związanych z zaopatrzeniem i brakiem na rynku podstawowych towarów. Sierpień 1980 r. przyniósł zmianę świadomości społecznej i podjęcie działań antysystemowych na niespotykaną dotychczas skalę.

¹ *Kielecczyzna 1980–1985*, Warszawa 1986, s. 5.

² Stan na 31 XII 1980 r., *Rocznik Statystyczny Województwa Kieleckiego*, Kielce 1981, s. 15.

³ Ł. Augustyn *et al.*, *Rozwój społeczno-gospodarczy województwa kieleckiego w 40-leciu PRL*, Kielce 1984, s. 55–56.

⁴ *Ibidem*, s. 26–28.

Opozycja i opór społeczny na Kielecczyźnie przed Sierpniem 1980 r.

Pomimo prób zniewolenia społeczeństwa przez indoktrynację, stosowanie represji, niszczenie wszelkich załączków oporu i niezależności, Polacy nigdy nie pogodzili się z narzuconym siłą systemem komunistycznym. Działalność poprzednich pokoleń tkwiła w świadomości kolejnych. Poszczególne zrywy społeczne dowodziły, że sprzeciw jest możliwy i choć w mniejszych miejscowościach miał on ograniczony zasięg, to również tam byli ludzie, często bardzo młodzi, którzy podejmowali walkę z ustrojem.

Wiosną 1968 r. w województwie kieleckim pojawiły się ulotki i napisy o „treściach antypaństwowych i antypartyjnych”. Spośród kilkunastu zatrzymanych „sprawców” prawie wszyscy byli w wieku od 16 do 24 lat⁵. Autorami kolportowanych w latach siedemdziesiątych ulotek, skierowanych przeciwko PZPR, sojuszowi z ZSRS, systemowi społeczno-gospodarczemu, także byli młodzi ludzie. O wykonanie i rozpowszechnienie kilku ulotek w maju 1971 r. w Starachowicach SB podejrzewała dwóch nastolatków⁶, natomiast sprawcami wielu akcji o charakterze antykomunistycznym – ulotek, plakatów, zrywania flag, niszczenia dekoracji partyjnych – przeprowadzonych w Jędrzejowie w listopadzie 1975 r. byli trzej uczniowie pierwszej klasy Zasadniczej Szkoły Zawodowej⁷. Szczególne nasilenie tzw. propagandy pisanej wystąpiło w okresie poprzedzającym VII Zjazd PZPR⁸.

W czerwcu 1976 r. pracownicy Spółdzielni Pracy „Twórczość” w Kielcach zorganizowali jednogodzinny strajk. Dnia 25 czerwca, na pierwszej zmianie, pracy nie podjęło około osiemdziesięciu kobiet, w kulminacyjnym momencie strajku uczestniczyło w nim 120 osób. W tym samym dniu wybuchł protest pracowników Fabryki Samochodów Ciężarowych w Starachowicach, w której zatrudnionych było

⁵ D. Jarosz, *Społeczeństwo Kielecczyzny wobec „wypadków marcowych” 1968 roku w świetle dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (komunikat)* [w:] *Z przeszłości Żydów polskich. Polityka, gospodarka, kultura, społeczeństwo*, red. J. Wijaczka, G. Miernik, Kraków 2005, s. 367–368; E. Wróbel, *Marzec '68 na Kielecczyźnie* [w:] *ibidem*, s. 359.

⁶ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Kielcach [dalej: AIPN Ki], 014/1113, t. 4, Analiza materiałów w sprawie operacyjnego rozpracowania krypt. „Rewizjonista”, Starachowice, 8 XI 1971 r., k. 4–4v.

⁷ *Przed sierpniem. Przejawy oporu społecznego i postaw opozycyjnych wśród mieszkańców województwa kieleckiego 1975–1980. Wybór dokumentów*, oprac. E. Krężolek, Kraków–Kielce 2014, s. 10–11.

⁸ *Opozycja i opór społeczny w regionie świętokrzyskim 1975–1989* (katalog wystawy), oprac. E. Krężolek, M. Jończyk, R. Śmietanka-Kruszelnicki, Kielce 2007, s. 8–9.

ok. 24 tys. osób. Na pierwszej zmianie strajkowało 540 pracowników, na drugiej zmianie 584. Protest nie przeniósł się poza teren zakładu⁹.

Bardzo często pojedyncze osoby swoją postawą wyrażały dezaprobatę wobec systemu. Helena Obara z Końskich, wspominała: „Na sprzeciwienie się działaniom komuny zdecydowałam się po raz pierwszy w roku 1976, podczas wydarzeń Czerwca w Radomiu. Byłam wówczas pracownikiem Rejonu Dróg Publicznych w Kielcach i zostałam wytypowana do manifestowania przeciwko warchołom z Radomia i Ursusa. Oczywiście stanowczo odmówiłam. Wiedziałam, że ci ludzie walczą o lepsze jutro także dla mnie i mojej Ojczyzny”. Konsekwencją miało być zwolnienie z pracy. „Nieskuteczne zwolnienie, bo jak się okazało, byłam wtedy w ciąży. Uważam, że to był mały cud od Boga. Jedyłą karą była »degradacja« polegająca na przeniesieniu mnie z działu ekonomicznego do zaopatrzenia”¹⁰.

Pod koniec września 1976 r. w Technikum Mechanicznym w Starachowicach uczniowie przepisywali i rozpowszechniali tzw. „10 przykazań radomskich” o treści ośmieszającej władze komunistyczne¹¹. W roku akademickim 1977/78 pojawiły się informacje o utrzymywaniu przez kielczan kontaktów z członkami Studenckiego Komitetu Solidarności oraz Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela. W 1978 r. SB oceniała, że na terenie Kielc dwanaście osób kontaktowało się lub sympatyzowało ze Studenckim Komitetem Solidarności¹². Funkcjonariusze SB wśród uczniów szkół średnich i studentów poszukiwali autorów antykomunistycznych napisów, które pojawiły się w Kielcach w pierwszej połowie 1979 r.

Jedną z osób zaangażowanych w działalność opozycyjną na Kielecczyźnie był Aleksander Kania – matematyk, pracownik naukowy Instytutu Mechaniki Stosowanej Politechniki Świętokrzyskiej. W trakcie studiów w Krakowie on i jego żona Jolanta związani byli z tamtejszym duszpasterstwem akademickim. Po przeprowadzce do Kielc w 1975 r. Kaniowie podtrzymywali swoje kontakty z krakowskim środowiskiem opozycyjnym, rozpowszechniali ulotki i wydawnictwa niezależne¹³.

Na terenie Buska-Zdroju w działalność opozycyjną zaangażował się natomiast Kazimierz Koruba – absolwent psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, od 1977 r.

⁹ *Przed sierpniem...*, s. 13–14.

¹⁰ *Jak walczyłam o wolną Polskę. Wywiad Damiana Skóry z Heleną Obarą, w ramach konkursu historyczno-literackiego pt. Od Jałty do Gdańska (30 lat Solidarności) zorganizowanego przez Sekcję Krajową Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” pod patronatem Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” i Mazowieckiego Kuratora Oświaty, Gdańsk, 12 VI 2010 r., mps (w posiadaniu autorów), s. 1.*

¹¹ *Opozycja i opór społeczny w regionie świętokrzyskim 1975–1989...*, s. 11.

¹² *Przed sierpniem...*, s. 19.

¹³ E. Krężolek, *Aleksander Kania* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”. Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 2, red. G. Waligóra et al., Warszawa 2012, s. 170.

członek SKS. W sierpniu 1979 r. udostępniał swoje zabudowania w Zwierzyńcu koło Buska-Zdroju na potrzeby organizowanych przez SKS spotkań z młodzieżą. W 1979 r. Koruba założył Młodzieżowe Studio Folksong w Busku¹⁴.

Fot. 1. Rysunek ujawniony 12 X 1975 r. w Skarżysku-Kamiennej. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Fot. 2. Napis wykonany w nocy z 14 na 15 V 1979 r. na ul. Staszica w Kielcach Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Osoby, które posiadały kontakty ze środowiskami opozycyjnymi z innych terenów, przywoziły na Kielecczynę podziemne wydawnictwa. Waldemar Bartosz

¹⁴ E. Krężolek, *Kazimierz Koruba* [w:] *Encyklopedia „Solidarności” Opozycja w PRL 1976–1989*, t. 1, red. M. Łątkowska *et al.*, Warszawa 2010, s. 214; M. Minasyan, J. Rasala, *Działalność opozycji politycznej w Busku-Zdroju w latach 1949–1989 a Służba Bezpieczeństwa*, Busko-Zdrój 2009, s. 6.

z Jędrzejowa wspominał po latach, że jeszcze przed utworzeniem „Solidarności” regularnie przywoził z Warszawy lub Lublina „Biuletyn Informacyjny Komitetu Obrony Robotników” oraz „Opinie” Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela¹⁵.

W latach 1979–1980 kilkusobowa grupa harcerzy, z Krzysztofem Miką na czele, podejmowała w Skarżysku-Kamiennej inicjatywy mające na celu kultywowanie tradycyjnego, przedwojennego harcerstwa oraz przeciwstawianie się wychowaniu młodego pokolenia w duchu ideologii komunistycznej¹⁶.

Za jedno z najpoważniejszych potencjalnych zagrożeń występujących na terenie województwa kieleckiego władze komunistyczne uznawały działalność osób, które wywodziły się ze środowiska byłych członków Armii Krajowej i Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość. Utrudniano im organizowanie spotkań, ograniczano liczbę uczestników i zakres uroczystości kombatanckich. Wszelkie inicjatywy poddawane były nieustannej kontroli SB. Udział młodzieży starano się ograniczyć do minimum¹⁷. O tym, że środowisko to było uznawane za „potencjalne zagrożenie” świadczy fakt, że gdy w październiku 1980 r. przygotowywano listy osób przewidzianych do internowania, z województwa kieleckiego nadesłano prawie wyłącznie nazwiska byłych członków AK i NSZ¹⁸.

„Niemał każdy z weteranów AK w swoim otoczeniu w większy lub mniejszy sposób wywierał wpływ na zaangażowanych w politykę przedstawicieli młodszego pokolenia. Dodatkowym bodźcem była legenda Jana Piwnika, spopularyzowana książkami Cezarego Chlebowskiego. [...] Współpraca środowisk demokratycznych z weteranami AK trwała do ostatnich dni PRL”¹⁹.

Przygotowania komunistycznych władz do zwalczania „sytuacji konfliktowych”

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, po strajkach w grudniu 1970 r. i na początku 1971 r., opracowało „konceptę operacyjnego przygotowania na konflikt w szerszej skali”. Ważnym jej elementem było przeszkolenie tajnych współpracowników

¹⁵ *Relacja Waldemara Bartosza, Kielce, 2 maja 2012 r.* [w:] „Przeciw komunie”. *Relacje działaczy NSZZ „Solidarność” i innych organizacji opozycyjnych regionu świętokrzyskiego (1980–1989)*, oprac. M. Grosicka, K. Polit, R. Śmietanka-Kruszelnicki, Kielce–Kraków 2014, s. 27.

¹⁶ M. Jedynak, *Związek Wolnego Harcerstwa Polskiego „Szare Polówki”*, „Biuletyn IPN” 2010, nr 5–6, s. 63, 66–70.

¹⁷ A. Ochwanowski, *Wczoraj pisze modlitwy dla dzisiaj*, „Teraz. Świętokrzyski Miesięcznik Kulturalny” 2006, nr 6, s. 13.

¹⁸ *Wodzireje i maczkowcy. Rozmowa P. Lipińskiego z prof. A. Paczkowskim*, „Gazeta Wyborcza”, 1 II 1996, s. 12.

¹⁹ M. Jedynak, *Niezależni kombatancki w PRL. Środowisko Świętokrzyskich Zgrupowań Partyzanckich Armii Krajowej „Ponury” – „Nurt” (1957–1989)*, Kielce–Kraków 2014, s. 350, 355.

SB do „przejęcia w razie strajków roli przywódczej, a następnie kierowania spokojnym ich przebiegiem i niedopuszczenia do skierowania ruchu strajkowego na niebezpieczne politycznie tory”. Funkcjonariusze SB opracowali kompleksowe plany działań dla wytypowanych zakładów pracy. Taki dokument, datowany na 4 października 1973 r., powstał m.in. dla Zakładów Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar” w Kielcach.

W planie działań SB na wypadek poważnego zagrożenia znalazła się informacja, że od początku istnienia tego zakładu nie notowano wypadków o charakterze „dywersyjno-sabotażowym” ani żadnych zorganizowanych wystąpień, takich jak: przerwy w pracy, działania nielegalnych związków, kolportaż ulotek. W zależności od sytuacji politycznej i ekonomicznej następowało jednak ożywienie oraz nasilenie dyskusji, negatywnych wypowiedzi i komentarzy ze strony różnych osób zatrudnionych w zakładzie. Funkcjonariusze SB podkreślali, że załoga „Chemaru” rekrutuje się w przeważającej większości z ludzi młodych, wychowanych w okresie powojennym, „co posiada decydujący wpływ na kształtowanie świadomości i atmosfery w środowisku robotniczym i inteligencji technicznej”.

W celu prowadzenia obserwacji przebiegu wydarzeń oraz miejsc newralgicznych funkcjonariusze wytypowali trzy punkty obserwacyjne. W przypadku konieczności wejścia pracowników SB na teren zakładu przygotowano dla nich odpowiednio ostemplowane przepustki (*in blanco*), które po wypełnieniu miały stanowić dokument legalizacyjny uprawniający do wejścia na teren zakładu.

W wypadku poważnego zagrożenia działania SB i MO miały polegać na tym, aby przy pomocy tajnych współpracowników, kontaktów obywatelskich i służbowych (zatrudnionych w poszczególnych wydziałach produkcyjnych) prowadzone było „rozpoznawanie aktualnej sytuacji w zakładzie, ustalanie inspiratorów, organizatorów i prowodyrów zajęć oraz przeciwdziałanie zmierzające do niedopuszczenia do przerw w pracy i demonstracji”. Funkcjonariusze zamierzali wykorzystać środki techniki operacyjnej, takie jak PP, czyli podsłuch pokojowy i PT, czyli podsłuch telefoniczny oraz fotografowanie. Ponadto wspólnie z MO miały być prowadzone rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze z ustalonymi „inspiratorami, prowodyrami i warchołami”. Zamierzano też wykorzystać byłych pracowników SB i MO zatrudnionych w zakładzie oraz członków ich rodzin do rozpoznawania sytuacji i przeciwdziałania poważnemu zagrożeniu. Na terenie zakładu wytypowano też dwie „martwe skrzynki”, w których tajni współpracownicy mieli zostawiać informacje przejmowane następnie przez pracownika operacyjnego.

W razie konieczności planowano wykorzystanie techniki specjalnej w pomieszczeniach, gdzie ewentualnie przewidywano organizację zebrań, masówek,

posiedzeń komitetów strajkowych itp. Mogły to być: świetlice zakładowe, sale konferencyjne czy stołówki wydzielone. W pomieszczeniach tych miały zostać zainstalowane mikrofony lub nadajniki bezprzewodowe. Dodatkowo, „z uwagi na ujawnienie szeregu osób, które w różnych akcjach politycznych i gospodarczych w negatywny sposób komentowały aktualne wydarzenia, należy zabezpieczyć ich operacyjnie poprzez tajnych współpracowników. [...] w celu uniemożliwienia z ich strony działalności destrukcyjnej i antysocjalistycznej”²⁰.

W Kielcach, 18 lipca 1980 r., z okazji Święta Odrodzenia Polski – 36. rocznicy wydania Manifestu Lipcowego PKWN, zorganizowana została uroczysta sesja Wojewódzkiej Rady Narodowej i Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu. W jej trakcie głos zabrał m.in. przewodniczący WK FJN Zygmunt Piotrowski. Powiedział on: „Nie ma w naszym społeczeństwie dziś podstaw do sprzeczności na tle różnic światopoglądowych. Kryterium oceny ludzi mierzy się jedynie ich wkładem w budowanie lepszego dziś i jutra, w oparciu o program wytyczony przez przewodnią siłę naszego narodu, przez PZPR wspólnie z jej sojusznikami z ZSL, SD w ramach FJN. Jedność moralno-polityczna naszego narodu ma więc dla nas wartość najwyższą. [...] Z większą niż dotąd stanowczością i nieprzejednaniem zwalczać powinniśmy szerokim frontem społecznym wszystkie ujemne zjawiska naszego życia, które słusznie wywołują nasz sprzeciw i protest [...]”²¹. Przemawiając wówczas w Kielcach działacz partyjny zapewne nie przypuszczał, że już wkrótce, społeczeństwo „szerokim frontem” rozpocznie „samoograniczającą się rewolucję” i zakwestionuje monopol władzy komunistycznej.

Wybór Karola Wojtyły na papieża i pierwsza pielgrzymka do Ojczyzny

Wybór kardynała Karola Wojtyły na zwierzchnika Kościoła katolickiego był zaskoczeniem dla całego świata, dla Polaków również stanowił niespodziankę. Społeczeństwo przyjęło decyzję konklawe z wielką radością, ale komunistyczne władze entuzjazmu nie podzielały²². Pojawiło się, co prawda stwierdzenie, że „lepszy

²⁰ AIPN Ki, 014/1679, Sprawa obiektowa krypt. „Chemar”, Plan działań SB na wypadek poważnego zagrożenia w ZUChIAP „Chemar” w Kielcach, Kielce, 4 X 1973 r., k. 179–183.

²¹ Archiwum Państwowe w Kielcach [dalej: AP Ki], WRN, 38, Protokół z uroczystej sesji WRN i WK FJN w Kielcach zorganizowanej z okazji Święta Odrodzenia Polski, [Kielce, 18 VII 1980 r.], k. 16–17.

²² Zob. m.in. *Niezlomni ku prawdzie i wolności. Komunistyczna bezpieka wobec kard. Karola Wojtyły*, red. ks. J. Marecki, F. Musiał, Kraków 2009, s. 26.

Wojtyła jako papież tam, niż jako prymas tu”, ale oczywiste było, że PZPR znalazła się w trudnej sytuacji. Mimo oporów polska telewizja transmitowała mszę inauguracyjną pontyfikatu Jana Pawła II. Dnia 22 października 1978 r. przed telewizorami zasiadło ponad 90% dorosłych Polaków. Dla milionów osób było to niezapomniane przeżycie religijne i patriotyczne. Dało im dumę i radość a także nadzieję²³.

Mieszkańcy województwa kieleckiego wspominali te chwile następująco: „Trzeba przyznać, że jest to wydarzenie o szczególnym znaczeniu na skalę światową. Polak wyniesiony do najwyższych godności kościelnych nie może w żadnym Polaku nie wzbudzić swoistego rodzaju dumy”²⁴. Księża z kieleckiej parafii katedralnej po wyborze Karola Wojtyły na Stolicę Apostolską wysłali do niego telegram gratulacyjny i postanowili, że 16 dnia każdego miesiąca odprawiana będzie msza w intencji Ojca Świętego. Jeden z działaczy świętokrzyskiej „Solidarności” po latach wspominał: „Wydarzenie, które mocno wryło się w moją pamięć to październik 1978 r. – wybór papieża Polaka. Jak pewnie większość rodaków bardzo głęboko to przeżyłem, wszyscy cieszyliśmy się ogromnie i byliśmy bardzo dumni [...]. Pamiętam też świetnie sam przyjazd Jana Pawła II. Jego słynne przemówienie na Placu Zwycięstwa [...]. Dopiero później uświadomiłem sobie, jak ważne były dla mnie słowa naszego papieża i jaki miały ogromny wpływ na moje życie”²⁵.

Jan Paweł II od początku swego pontyfikatu pragnął przyjechać do ojczyzny, ale napotykał na opór polskich władz państwowych, które robiły wszystko, aby pielgrzymkę odsunąć w czasie. Pierwsza wizyta papieska odbyła się w 1979 r. W związku z zaistniałą sytuacją, aparat represji otrzymał nowe zadania. Funkcjonariusze SB musieli obserwować organizatorów pielgrzymek i wszystkich uczestników. Władze komunistyczne obawiały się niespotykanej dotychczas integracji osób przeciwnych ich polityce²⁶.

W ramach ogólnopolskiej operacji o kryptonimie „Lato-79” SB prowadziła różnego rodzaju działania również na terenie województwa kieleckiego. Komendant Wojewódzki MO polecił zwierzchnikom poszczególnych jednostek terenowych, aby zapewнили sobie dopływ informacji „wyprzedzających”, które dotyczyły zamierzeń i planów księży w związku z wizytą papieża. Mieli wykrywać działania propagujące pielgrzymkę wśród młodzieży szkolnej oraz obserwować

²³ *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979 r. Dokumenty KC PZPR i MSW*, oprac. A. Friszke, M. Zaremba, Warszawa 2005, s. 30.

²⁴ Cyt. za: *Przed sierpniem...*, s. 32.

²⁵ *Relacja Edwarda Dudka, Starachowice, 4 lipca 2012 r.* [w:] „Przeciw komunizmowi...”, s. 64–65.

²⁶ Zob. m.in. G. Majchrzak, „Lato-79”, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej”, lipiec 2002, nr 7, s. 52; *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979 r. Dokumenty KC PZPR i MSW...*, s. 30–36, 53.

Fot. 3. Pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Polski. Msza przed kościołem św. Anny w Warszawie, 3 VI 1979 r. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Fot. 4. Pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Polski, Kraków, 6–10 VI 1979 r. Zbiory Archiwum IPN w Krakowie

próby aktywizowania studentów i przerywania pracy bądź nauki w szkołach. Zbierali także informacje o planach grupowego oglądania transmisji telewizyjnej z pielgrzymki. Musieli również „aktywnie kontrolować wszystkie przejawy działalności elementów opozycji politycznej na styku z klerem i aktywnym katolickim”. Śledzili oddolne inicjatywy ze strony wiernych, np. tworzenie grup wyjazdowych, opracowywanie petycji i skarg, zamiarów upamiętnienia wizyty papieża poprzez wykonanie tablic i pomników, organizowanie zbiórek pieniężnych czy kolportażu pism bezdebitowych²⁷.

Funkcjonariusze SB obserwowali zakłady pracy oraz warsztaty prywatne i osoby produkujące pamiątki, dewocjonaalia i zabawki. Mieli również obowiązek wykrywania i przeciwdziałania ewentualnym przypadkom wykupywania farb, lakierów, papieru i płótna, które mogłyby posłużyć do produkcji ulotek bądź transparentów związanych z wizytą papieża. Notowali wszelkie próby wykorzystywania zbiorowych środków transportu do przewożenia ludzi na spotkania z Ojcem Świętym czy też sprzedaży większych ilości paliwa. Zwracali również uwagę na przypadki przebywania dużej liczby osób w hotelach i w miejscach noclegowych²⁸.

Władze komunistyczne analizowały także, kto dekorował swoje domy i mieszkania emblematami religijnymi na czas wizyty papieskiej oraz gdzie pojawiały się hasła związane z pielgrzymką. Według danych zebranych przez PZPR na trasie E7, na skrzyżowaniu dróg przed Miechowem, na poboczach jezdni wystawione zostały transparenty: „Niech żyje Papież – Polak” oraz „Ojczyzna Polska – błogosław Panie”. W Kielcach w pobliżu kościoła św. Wojciecha pojawiło się hasło: „Ty jesteś Piotr – Polska zawsze wierna”. W Ostrowcu Świętokrzyskim na budynku kościoła św. Michała wywieszony został napis: „Serdecznie witamy Ojca Świętego – Jana Pawła II”²⁹.

Pod obserwacją kieleckiej SB znajdowało się Środowisko Duszpasterstwa Akademickiego. Jeden z agentów jeszcze przed pielgrzymką papieską informował, że około czterdziestoosobowa grupa studentów Politechniki Świętokrzyskiej i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach brała udział w spotkaniach młodzieży

²⁷ AIPN Ki, 049/8, Harmonogram przedsięwzięć operacyjno-profilaktycznych przewidywanych do realizacji przez KW MO w Starachowicach w ramach operacji krypt. „Lato-79”, w maju i czerwcu 1979 r., Starachowice, 19 V 1979 r., k. 2.

²⁸ *Ibidem*, k. 3–9.

²⁹ AP Ki, KW PZPR, 6068, Pobyt papieża 2–10 VI 1979, Informacja nr 6 Wydziału Organizacyjnego KW PZPR, Kielce, 7 VI 1979 r., k. 52–53; *ibidem*, Informacja nr 1, Wydziału Organizacyjnego KW PZPR, Kielce, 1 VI 1979 r., k. 55–56.

w Częstochowie w maju 1979 r. Członkowie tej grupy zamierzali też uczestniczyć w uroczystościach pielgrzymkowych na Jasnej Górze³⁰.

W czasie pobytu Jana Pawła II w Polsce największa liczba mieszkańców Kielecczyny pojechała do Krakowa, gdzie uroczystości odbywały się w dniach 6–10 czerwca. Część wzięła udział w spotkaniach warszawskich i częstochowskich. Podanie dokładnej liczby uczestników poszczególnych pielgrzymek jest trudne. Przygotowane przez kurię kielecką zapotrzebowanie na transport dla wiernych z terenu województwa opierało się na przewidywaniach duchownych. Szacowali oni, że udział w pielgrzymkach weźmie ponad 73 tysiące mieszkańców Kielecczyny. Zdawali sobie jednak sprawę, że władze państwowe prowadziły „politykę antypielgrzymkową”³¹.

Na wnioski i podania dotyczące wynajęcia autobusów w wielu przypadkach otrzymano odpowiedź odmowną. Do Krakowa pojechało tylko 17 autokarów, podczas gdy Kuria złożyła zapotrzebowanie na 1127. Dane PKP dotyczące możliwości zorganizowania transportu zbiorowego z Kielc do Częstochowy i Krakowa zupełnie nie odpowiadały liczbom prognozowanym przez Kościół. Koleją mogło podróżować niewiele ponad 19 tys. mieszkańców województwa kieleckiego³². Duża liczba osób skorzystała z własnego transportu albo wzięła udział w pielgrzymkach pieszych. W sumie na spotkania z Ojcem świętym w 1979 r. udało się kilkadziesiąt tysięcy mieszkańców Kielecczyny.

Warto podkreślić, że pomimo zintensyfikowanych działań komunistycznych władz zainteresowanie społeczeństwa pierwszą wizytą papieską było ogromne. Spowodowało niespotykaną dotychczas mobilizację i współpracę różnych środowisk w imię wspólnych wartości. Ludzie poczuli, że działając razem, mogą wiele osiągnąć.

³⁰ AIPN Ki, 014/647, Sprawa operacyjnego sprawdzenia dot. działalności duszpasterstwa akademickiego w Kielcach, Wyciąg z informacji przyjętej w dniu 29 V 1979 r. od TW „Zenit”, Kielce, 31 V 1979 r., k. 28–29.

³¹ AP Ki, KW PZPR, 6068, Pobyt papieża 2–10 VI 1979, Szyfrogram dotyczący zapotrzebowania na autokary i inne środki transportu, b.m.w., b.d.w., k. 69; *ibidem*, Informacja KW PZPR w Kielcach do KC PZPR Wydział Organizacyjny, Kielce, 28 V 1979 r., k. 71–72.

³² AP Ki, Urząd Wojewódzki w Kielcach, Wydział ds. Wyznań, 1049, Wizyta papieża Jana Pawła II w Polsce 1979 (woj. kieleckie), Program zabezpieczenia odwozu podróżnych z kolejowych dworców województwa kieleckiego w kierunku Częstochowy, Krakowa i Warszawy, Dyrekcja Rejonowa Kolei Państwowych w Kielcach, b.m.w., b.d.w., k. 30–34.

NSZZ „Solidarność” 1980–1981

Władze PRL, 1 lipca 1980 r., podwyższyły ceny mięsa i jego przetworów. Spowodowało to bardzo ostrą reakcję społeczeństwa. Pierwsze protesty miały niezorganizowany charakter i po obietnicach podwyżek płac były przerywane. Sytuacja zmieniła się 8 lipca, gdy w Zakładach Lotniczych w Świdniku powstał komitet strajkowy i pracownicy przygotowali listę postulatów do spełnienia. Wkrótce strajk rozszerzył się na całą Lubelszczyznę, protestowało ponad 150 przedsiębiorstw. W tym przypadku władze oprócz podwyżek płac zadeklarowały bezpieczeństwo strajkującym, demokratyczne wybory do rad zakładowych, a także powołanie specjalnej Komisji Rządowej dla rozpatrzenia zgłoszonych żądań.

Po opanowaniu sytuacji na Lubelszczyźnie kierownictwu PZPR wydawało się, że kryzys został zażegnany. Edward Gierek wyjechał na wakacje na Krym, gdzie otrzymał pierwsze informacje o kolejnej fali strajków, tym razem na Wybrzeżu. Powodem wybuchu protestu w Stoczni Gdańskiej było zwolnienie z pracy Anny Walentynowicz, znanej działaczki Wolnych Związków Zawodowych. Dnia 14 sierpnia 1980 r. rozpoczął się strajk. Po kilku godzinach w Stoczni pojawił się inny działacz WZZ, Lech Wałęsa, zwolniony z pracy w 1976 r. za krytykę dyrekcji i oficjalnych związków zawodowych. Stał na czele protestu. Robotnicy żądali podwyżki płac, przywrócenia Walentynowicz i Wałęsy do pracy, a także budowy pomnika stoczniowców poległych podczas protestów w grudniu 1970 r. Strajk rozszerzył się na inne zakłady Trójmiasta.

W dniu 16 sierpnia 1980 r., po deklaracji dyrektora Stoczni Gdańskiej, że spełni postulat, Wałęsa ogłosił zakończenie strajku. Wkrótce jednak pod naciskiem grupy kobiet, m.in. Henryki Krzywonos, Ewy Ossowskiej, Aliny Pienkowskiej i Anny Walentynowicz – zmienił decyzję. Żądały one, aby Stocznia wsparła mniejsze zakłady, które strajkowały dla jej poparcia. Dnia 17 sierpnia powstał kierowany przez Wałęsę Międzyzakładowy Komitet Strajkowy. Sformułowano słynną listę 21 postulatów, którą otwierało żądanie powołania „niezależnych od partii i pracodawców wolnych związków zawodowych”. W Szczecinie, 19 sierpnia 1980 r., powołany został Międzyzakładowy Komitet Strajkowy.

Władze skierowały do obu miast komisje rządowe pod przewodnictwem wicepremierów. Podstawowym problemem w negocjacjach stała się kwestia zgody na powołanie nowych, niezależnych związków zawodowych. Ruch strajkowy w kraju przybierał na sile. W tej sytuacji kierownictwo PZPR wyraziło zgodę na spełnienie żądań robotników.

Porozumienie w Szczecinie podpisane zostało 30 sierpnia 1980 r., dzień później w Gdańsku, a 3 września w Jastrzębiu. Było to bezprecedensowe wydarzenie w historii Polski. Przedstawiciele komitetów założycielskich z całego kraju zdecydowali się, 17 września 1980 r., powołać jedną, scentralizowaną organizację, pod nazwą Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” z siedzibą w Gdańsku³³.

Narodziny „Solidarności” w regionie świętokrzyskim

Komunistyczne władze wkładały wiele wysiłku, aby wieści o protestach robotniczych z lata 1980 r. nie przedostały się do pozostałych części Polski. Pomimo to informacje o lipcowych i sierpniowych strajkach, docierały do mieszkańców województwa kieleckiego. Wiadomości zasłyszane w Radiu Wolna Europa, jak również od osób, które powracały z letniego wypoczynku nad morzem czy też z pojawiających się ulotek, dawały możliwość swobodniejszej wymiany poglądów. Sprzyjało to przełamywaniu bariery strachu przed podjęciem działania niezależnego od władz.

Bogdan Ryś, pracownik PKP w Skarżysku-Kamiennej, podkreślał: „Na skarżyskich kolejarzy, którzy wracali z pracy w Lublinie, czekali na peronie wysłannicy partii i SB. Rozdawali karty urlopowe lub wolne dni. Władze za wszelką cenę nie chciały dopuścić, żebyśmy się dowiedzieli o strajkach na Lubelszczyźnie [...]”³⁴. Jeden z mieszkańców Starachowic wspominał natomiast: „W czasie, gdy na Wybrzeżu trwały strajki, ja wracałem z rodziną z wczasów w Łebie. Wracaliśmy przez Gdańsk. Na dworcu było pusto, nie licząc patroli milicyjnych, które patrolowały teren dworca. W pewnym momencie zjawił się człowiek i wręczył mi ulotkę o powstaniu międzyzakładowego komitetu strajkowego. Gdy przyszedłem do pracy, zaczęły się rozmowy o tym, co się dzieje na Wybrzeżu”³⁵.

Pierwsze, lokalne akcje strajkowe miały miejsce już w lipcu. Według ogólnopolskich statystyk w lipcu 1980 r. na terenie województwa kieleckiego w trzech zakładach wystąpiły „przerwy w pracy”. W przedsiębiorstwach tych w sumie liczba

³³ Literatura dotycząca powstania i działalności NSZZ „Solidarność” jest obszerna. Zob. np. T. Kozłowski, *Anatomia rewolucji. Narodziny ruchu społecznego „Solidarność” w 1980 roku*, Warszawa 2017; J. Skórzyński, *Od Solidarności do wolności*, Warszawa 2005; *Solidarność 1980–1989*, t. 1–6, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010; „*Solidarność od wewnątrz 1980–1981*, red. A. Friszke, K. Persak, P. Sowiński, Warszawa 2013.

³⁴ J. Kędracki, *Ćwierć wieku w związku. Bogdan Ryś (Oni tworzyli „Solidarność”)*, „Gazeta Wyborcza. Kielce”, 3–4 IX 2005 r., s. 4.

³⁵ *Wywiad Jana Seweryna z Andrzejem Garbaczem* [w:] J. Seweryn, *Solidarność Starachowicka*, Starachowice 2007, s. 219.

zatrudnionych wynosiła 1700 osób. W „przerwach” uczestniczyło 170 osób, czyli 10% wszystkich pracowników³⁶.

W lokalnej prasie w połowie sierpnia zaczęły się pojawiać pierwsze informacje o „zakłóceniach w rytmie pracy”, m.in. w Stoczni Gdańskiej³⁷. Kielecka Służba Bezpieczeństwa w sierpniu 1980 r. zanotowała „nastroje niezadowolenia” i „niepokoju”, m.in. w Kielcach, Ostrowcu Świętokrzyskim, Skarżysku-Kamiennej i Starachowicach. Dnia 1 sierpnia 1980 r. pracownicy siedmiu wydziałów produkcyjnych kieleckiej Fabryki Samochodów Specjalizowanych „Polmo-SHL” przerwali pracę. Wynikało to z wprowadzenia przez dyrekcję niekorzystnych umów oraz „nowych norm i korekt płacowych”, które objęły 2046 pracowników spośród 4200 zatrudnionych w produkcji. Część załogi nie przyjęła zmienionych umów i żądała rozmów z dyrekcją. W proteście uczestniczyły 632 osoby. Najdłużej – 1 sierpnia od godz. 10.30 do 11.45 dnia następnego, protestowali wszyscy zatrudnieni w Wydziale Tłoczni Karoseryjnej – 308 osób. Na pozostałych wydziałach strajk trwał od 1,5 do 8 godzin. Według meldunku SB: „Spotkania z członkami dyrekcji i szczegółowe omówienie zasad wprowadzonych nowych norm spowodowały, że załogi poszczególnych wydziałów przystąpiły do pracy. Załoga Tłoczni Karoseryjnej (PT-9) zażądała spotkania z dyrektorem naczelnym, które odbyło się w dniu 2 sierpnia br., i wymusiła na nim zobowiązanie, że spowoduje on podwójne wyliczenie płac, według starych i nowych norm i przedstawi im to na spotkaniu w dniu 7 sierpnia”. Pracownicy przedstawili dyrektorowi również inne postulaty, dotyczyły one m.in. spraw socjalnych, lepszych rozwiązań finansowych oraz poprawy organizacji pracy. Po rozmowach strajkujący przystąpili do pracy³⁸.

Dnia 7 sierpnia 1980 r. odbyło się kolejne spotkanie z dyrekcją. Przebiegło spokojnie i bez przerywania pracy. Warto jednak podkreślić, że funkcjonariusze SB podjęli działania, które miały zapobiec ewentualnemu wybuchowi niezadowolenia: „Z jedenastoma osobami przeprowadzono rozmowy ostrzegawczo-profilaktyczne”, kolejne osoby zostały „izolowane z zakładu na dzień 7 sierpnia 1980 r.” Dotyczyło to dwunastu pracowników³⁹.

W związku ze strajkiem w „Polmo-SHL” 1 sierpnia 1980 r. Wydział A III KW MO w Kielcach założył sprawę operacyjnego sprawdzenia. Jej celem było „bieżące rozpoznanie sytuacji, nastrojów i zamierzeń załogi, ustalenie przyczyn konfliktu

³⁶ T. Kozłowski, *Anatomia rewolucji...*, s. 415.

³⁷ *Zakłócenia w rytmie pracy*, „Echo dnia”, 15–16–17 VIII 1980 r., s. 1–2.

³⁸ AIPN Ki, 014/934, t. 4, Meldunek operacyjny, Wydział III A KW MO w Kielcach, Kielce, 27 XI 1980 r., k. 112–115.

³⁹ *Ibidem*, k. 115.

T A J N E

MELDUNEK OPERACYJNY

CA-01162/80

Nr informacji	Nazwa informacji	Treść informacji	Kod informacji
01	Identyfikator meldunku Nadawca meldunku	Wypełnia Wydział I Departamentu III Wydział III A Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Kielcach.	0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 1 2 3 4
02	Data nadania meldunku		
03	Nr rejestracyjny „C”		
04	Dane osobowe inspektora operacyjnego		
05	Zagrożenie (fakt)		
06	Zagadnienie		
07	Obiekt		
08	Resort i pion		
09	Środowisko		
10	Data powstania zagrożenia (faktu)		
11	Źródło		
12	Ocena źródła		
13	Ocena informacji		
14	Stosowane formy, środki i metody pracy operacyjnej Wydz. nadzorujący		
15	Sposób wykorzystania meldunku		
16	Sposób zakończenia sprawy		

- 4 -

Z dokonanej oceny zebranych materiałów w sprawie wynika, że przyczyną przerwy w pracy było nieprawidłowo przeprowadzona praca wyjaśniająca przed wprowadzeniem nowych norm płacowych. Osoby udzielające informacji w utworzonych punktach konsultacyjnych na wydziałach nie byli należycie przygotowani do ich udzielania. Na szereg pytań nie potrafili udzielić prawidłowej odpowiedzi, co wzbudziło wśród załogi szereg wątpliwości, komentarzy i nastroje niezadowolenia, które doprowadziły do przerwy w pracy.

Oceniając zaistniałą przerwę w pracy należy stwierdzić, że powstała ona w sposób samostny, miała przebieg stosunkowo łagodny i ograniczała się do dyskusji wokół spraw związanych z wprowadzeniem nowych norm, korekt płacowych, zaopatrzenia materiałowego, spożywczego i spraw socjalnych. Nie stwierdzono wrogich wystąpień, nawoływań, hasła i prowokacji.

Nie mniej jednak ujawniono 23 osoby, które w okresie konfliktu zajmowały aktywną postawę, inspirowały do przerwy w pracy lub do jego kontynuowania. Z 11 osobami przeprowadzono rozmowy ostrzegawczo-profilaktyczne są to: A. Małek, D. Kraska, M. Sarnecki, Z. Dudek, A. Tusień, B. Pasik, St. Drzewicz, W. Jaśkowski, K. Paprocki, J. Kosmal, B. Głowacki. Natomiast M. Molendowski, B. Kasprzyk, Z. Stawiarska, H. Kowalczyk, J. Dudzić W. Dudzić, H. Jęczmień, J. Fryziel, W. Uba, L. Grabka, T. Młynarska i W. Cedro zostały izolowane z zakładu na dzień 7.08.1980 r. Wszystkie wyżej wymienione osoby zostały zarejestrowane, pozostawione w ewidencji operacyjnej i objęte kontrolą operacyjną w ramach sprawy obiektowej. Zastosowane przedsięwzięcia spowodowały że osoby te w czasie strajku okupacyjnego w dn. 1/2 .08.1980 r. z ich strony nie notowano negatywnej działalności.

Z uwagi, że zaistniały konflikt został zlikwidowany, sprawę zakończono, a materiały złożono w Archiwum Wydziału "C" KWMO w Kielcach.

NAZELNIK WYDZIAŁU III A
KWMO w Kielcach

[Signature]
ppł. Antoni Trępkowski

Fot. 5. Meldunek operacyjny Wydziału III A KW MO w Kielcach dotyczący sytuacji w FSS „Polmo-SHL” w Kielcach w sierpniu 1980 r. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

oraz osób inspirujących i destrukcyjnie oddziaływujących na pracowników, informowanie władz polityczno-administracyjnych oraz wypracowanie odpowiednich form przeciwdziałania”. W sprawie wykorzystano 25 tajnych współpracowników, 1 rezydenta, 1 konsultanta, 2 b[łytych] tajnych współpracowników, 20 kontaktów operacyjnych oraz „PT” [podśluch telefoniczny], „W” [perlustracja korespondencji] i „B” [obserwacja]”. Dla pełniejszego rozpoznania sytuacji funkcjonariusze wykorzystali siły i środki pozostałych wydziałów SB i MO. „Dodatkowo powołanych zostało 6 specjalnych grup operacyjnych, które prowadziły rozmowy ostrzegawcze i profilaktyczno-sondażowe w miejscach zamieszkania z pracownikami najbardziej zaangażowanymi w konflikcie”⁴⁰.

Dnia 2 sierpnia 1980 r. zaprotestowało szesnastu pracowników Wydziału Produkcji Łożysk Kulkowych FŁT „Iskra” w Kielcach. Wystąpienie związane było z ustaleniem nowych norm produkcyjnych⁴¹. Kolejny, znacznie większy strajk, miał miejsce na terenie tego zakładu pod koniec sierpnia. Halina Wachnicka, socjolog, pracująca w „Iskrze” od 1976 r. relacjonowała: „Preludium do niego była prowokacyjna postawa I Sekretarza KZ PZPR tow. L. Oziminy. W czasie popołudniowego dyżuru w fabryce doszło do »historycznej« już dzisiaj rozmowy z robotnikami z narzędziowni. Robotnicy konkretnie żądali odwołania reportażu nadanego w programie lokalnym radia kieleckiego w dniu 28 sierpnia o godz. 19.00, w którym jedna z pracownic »Iskry« oświadczyła: »Nam wystarczy ser i kaszanka«. Sprawa ta miała być wyjaśniona [...] (w zapewnieniach pani Sekretarza). Robotnicy mówili wówczas m.in.: »Rosną koszty utrzymania, mamy małe pensje, złotówka dewaluuje się « [...]«. Otrzymywali na to lakoniczne, wykrętne odpowiedzi. Jedna z pracownic narzędziowni powiedziała: »I coraz trudniej jest kupić jakąś kielbasę«. [...] Wówczas pani Sekretarz, niewiele się namyślając, odrzekła: »Jeśli chcecie lepiej żyć, to hodujcie sobie świnię w domu«. W podtekście należało to rozumieć: »Hodujcie świnię na balkonach«. [...]. Robotnicy mówili też pani Sekretarz, że coraz trudniej jest o chleb, często jest on nieswieży oraz go brakuje. Pani Ozimina odezwała się wówczas: »O chleb się nie martwicie, ja Wam chleb załatwię«. Robotnicy – a tłum gęstniał coraz bardziej – postanowili poczekać na ten chleb. [...] W narzędziowni miała również miejsce następująca sytuacja: jeden z robotników w czasie tej rozmowy powiedział: »Gdyby nie my – robotnicy – Wy, wielkie państwo (w podtekście czerwona burżuazja), poszlibyście

⁴⁰ *Ibidem*, k. 113.

⁴¹ E. Kręgołek, *Fabryka Łożysk Toczyńskich Iskra w Kielcach* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”*..., t. 1, s. 109.

z torbami«. – Pani Ozimina – nazwisko proszę [...]. W narzędziowni zawrzało. Więcej nie trzeba było. Druga zmiana przestała pracować⁴².

Stanisław Bieniek, również pracownik „Iskry” relacjonował: „Najbardziej bulwersującym dla mnie zdarzeniem było podanie komunikatu – na całą Polskę – w dniu 28 sierpnia 1980 r. o godz. 19.00, że załoga »Iskry« może pracować o kaszance i białym serze, tylko lepszej jakości. Dzwoniliśmy do KZ PZPR z żądaniem wyjaśnienia – jedna osoba decyduje się odpowiadać za sześciotysięczną załogę!? Następnego dnia o godz. 17.00 w narzędziowni pojawiła się I sekretarz KZ p. Ozimina. Rozmowa była taka: »Ja pytam – kto będzie na Was pracował, jak wykończycie robotników?« – odp. – »My sobie damy radę.« [...] Dalej potoczyło się już jak po maśle⁴³.

Jerzy Stępień, również zatrudniony w tym czasie w „Iskrze”, wspominał: „Pamiętam, że pierwszy strajk rozpoczął się 28 lub 29 sierpnia od wydziału narzędziowni. – Tam była arystokracja robotnicza. Pamiętam takich działaczy, jak Stanisław Bieniek czy Czesław Orzeł. Strajk rozpoczął chyba Bieniek po wypowiedzi sekretarza komitetu zakładowego partii, że jak robotników nie stać na szynkę, to sobie mogą kaszankę kupować⁴⁴.

Protest przybrał zorganizowaną formę. Na czele Zakładowego Komitetu Strajkowego stanął Ryszard Iwańczyk, a jego zastępcą został Marek Przybył. Pracownicy wybrali trójki wydziałowe. Wśród postulatów skierowanych do administracji zakładowej, władz miasta, zjednoczenia i ministerstwa, wręczonych dyrektorowi fabryki Witoldowi Oczkowiczowi, strajkujący zapisali na pierwszym miejscu: „Popieramy postulaty zgłoszone przez Wybrzeże”. Żądali również dopuszczenia do środków masowego przekazu wypowiedzi przedstawicieli Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego Wybrzeże. Domagali się rzetelnej analizy zatrudnienia i zlikwidowania rażącej dysproporcji w wynagrodzeniach, urealnienia norm, opracowania jasnych kryteriów przyznawania nagród i kar. Występowali przeciwko marnotrawieniu importowanych maszyn, żądali lepszego zaopatrzenia w zakładowych kioskach, domagali się nowych wyborów do związków oraz zamieszczenia w prasie autentycznych informacji o wydarzeniach w „Iskrze”.

⁴² H. Wachnicka, *Przeżyłam w „Iskrze” dwa strajki*, „Solidarność. Biuletyn Informacyjny Komisji Zakładowej NSZZ Solidarność przy FŁT Iskra w Kielcach”, 12 IX 1981 r., s. 2.

⁴³ S. Bieniek, *Epizody strajkowe (redakcja)*, „Solidarność. Biuletyn Informacyjny Komisji Zakładowej NSZZ Solidarność przy FŁT Iskra w Kielcach”, 12 IX 1980 r., s. 3.

⁴⁴ J. Kędracki, *Zaczęło się od Iskry. Jerzy Stępień (Oni tworzyli „Solidarność”)*, „Gazeta Wyborcza. Kielce”, 30 VIII 2005 r., s. 5; R. Maciejczak, *Samorząd wolności. Jerzy Stępień w rozmowie z Renatą Maciejczak*, Warszawa 2020, s. 74–75.

Do rozliczenia dyrekcji z „wysuniętych postulatów” pracownicy powołali Komisję Kontroli Społecznej⁴⁵. Strajk został zakończony 30 sierpnia.

Członkowie KW PZPR w Kielcach mieli świadomość powagi sytuacji. 1 września 1980 r., podczas posiedzenia Egzekutywy otrzymali informację, m.in. od Komendanta Wojewódzkiego MO, że „sytuacja jest nadal groźna”, a pracownicy obawiają się, „czy interesy poszczególnych grup zawodowych są odpowiednio uwzględnione”⁴⁶.

W związku z przyjętymi zobowiązaniami wobec pracowników zakładu, 1 września dyrektor „Iskry” zwrócił się do Departamentu Pracy i Płac Ministerstwa Przemysłu Maszynowego o udzielenie odpowiedzi w sprawie postulowanych zmian w wynagrodzeniach. Wystosował pisma także do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych⁴⁷. 2 września Oczkowicz powołał siedem zespołów specjalistów, z udziałem m.in. członków Komisji Kontroli Społecznej, do rozpatrzenia niektórych postulatów zgłoszonych przez strajkujących⁴⁸.

Akcje strajkowe przeprowadzane były także w innych miastach województwa kieleckiego. Dnia 22 sierpnia w czasie strajku około trzytysięcовой grupy pracowników narzędziowni ZM „Predom Mesko” w Skarżysku-Kamiennej, spisano dwadzieścia postulatów zgłoszonych przez protestujących. Pisma z żądaniami wysłano do dyrekcji zakładu, Ministerstwa Przemysłu Ciężkiego, Urzędu Miasta oraz do Komitetu Centralnego i Miejskiego PZPR. Jeden z pracowników Mieczysław Woźniak wspominał: „Protest trwał od godziny ósmej rano do godziny jedenastej. Swoje oczekiwania i potrzeby spisaliśmy w dwudziestopunktowym pakiecie postulatów”⁴⁹. Inny pracownik zakładu, Krzysztof Głąb stwierdził: „Trzeba było wielkiej odwagi, aby pierwszemu zażądać w zakładach zbrojeniowych wolnych związków zawodowych.

⁴⁵ Do KKS wyłonionej 30 VIII 1980 r. z MKS FŁT „Iskra” weszli: Ryszard Iwańczyk, Maciej Zieliński, Marek Przybył, Zbigniew Kwiatkowski, Jacek Kupis, Irena Kurowska i Janina Jachimowska. AP Ki, KW PZPR, 5038, Dokumentacja strajku w FŁT „Iskra” w Kielcach 29 VIII–30 IX 1980 r., Pismo KKS do dyrektora FŁT „Iskra” W. Oczkowicza, Kielce, 2 IX 1980 r., k. 296.

⁴⁶ AP Ki, KW PZPR, 3878, Protokół z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Kielcach w dn. 1 IX 1980 r., k. 122.

⁴⁷ AP Ki, KW PZPR, 5038, Dokumentacja strajku w FŁT „Iskra” w Kielcach 29 VIII–30 IX 1980 r., Pismo dyrektora FŁT „Iskra” w Kielcach Witolda Oczkowicza do Ministerstwa Przemysłu Maszynowego w sprawie załatwienia postulatów załogi, Kielce, 1 IX 1980 r., k. 65; *ibidem*, Pismo dyrektora FŁT „Iskra” w Kielcach Witolda Oczkowicza do ZUS, Kielce, 1 IX 1980 r., k. 68; *ibidem*, Pismo dyrektora FŁT „Iskra” w Kielcach Witolda Oczkowicza do Ministerstwa Pracy, Płac i Spraw Socjalnych, Kielce, 5 IX 1980 r., k. 66.

⁴⁸ *Ibidem*, Polecenie służbowe nr 30 dyrektora FŁT „Iskra” w Kielcach w sprawie powołania zespołów do rozpatrzenia niektórych postulatów zgłaszanych przez Komisję Strajkową w dniu 30 VIII 1980 r., Kielce, 2 IX 1980 r., k. 121–123.

⁴⁹ Cyt. za: W. Markiewicz, *Zaczynaliśmy od postulatów. Śladami sierpnia '80 1980–2005*, Skarżysko-Kamienna 2005, s. 11–17.

25 sierpnia [1980 r.], niemal tydzień przed podpisaniem porozumień w Gdańsku, kilkunastu robotników w Zakładzie Narzędziowym »Mesko« postanowiło zwołać zebranie starych związków. [...] Do najbardziej aktywnych można zaliczyć: Mietka Woźniaka, Alfreda Gulę, Zdzisława Żmijewskiego, Wąsowskiego, Z. Michalskiego, Dudka, Pochwałę i J. Dachnę – ślusarzy, tokarzy, frezerów. Na zebraniu postawili wiele zarzutów zaniedbań i braku troski o sprawy pracownicze. Zadeklarowali rezygnację z członkostwa w dotychczasowych związkach zawodowych i postanowili utworzyć nowe – wolne związki zawodowe. Na przewodniczącego wybrano Alfreda Gulę. [...] Do komitetu założycielskiego zgłosiło się osiem osób, a wolę wstąpienia złożyło ponad sto [...] Dyrekcja jakby się przebudziła i zrozumiała zagrożenie dla siebie i państwa. [...] Nie trzeba było długo czekać, aby gorący kocioł w »Mesko« wylał swoje hasła i nadzieje na całe miasto i okolice»⁵⁰.

Bogdan Ryś ze skarżyskiego PKP wspominał: „Pierwszym człowiekiem dającym sygnał do ruchu na kolei był kierowca Zenon Rurarz, który uczestniczył w Gdańsku w spotkaniu z Lechem Wałęsą. Opowiedział o wszystkim ludziom w stołówce. 99% zapisało się do nowego związku [...]. Pierwszym i najważniejszym postulatem załogi była likwidacja rady zakładowej kontrolowanego przez PZPR związku»⁵¹.

W dniu 30 sierpnia 1980 r. zastrajkowali również pracownicy jednego z wydziałów Fabryki Samochodów Ciężarowych w Starachowicach. Z informacji przekazanej przez SB do KW PZPR w Kielcach wynika, że tego dnia o godzinie 7.30 przerwało pracę 180 pracowników wydziału S-7, spośród 430 pracujących na pierwszej zmianie. Przedstawili oni kierownictwu zakładu siedem postulatów dotyczących głównie spraw socjalnych. W ostatnim punkcie znalazło się również żądanie wprowadzenia zmian w działalności ogniw Związku Zawodowego Metalowców. Rozmowy prowadzone z pracownikami do zakończenia pierwszej zmiany nie przyniosły pozytywnych rezultatów. Po godzinie 12.30 do protestu przyłączyło się siedemdziesięciu pracowników z drugiej zmiany. „Po wyjaśnieniach dyrekcji o godzinie 16.30 wszyscy podjęli pracę»⁵². Dnia 9 września protest zorganizowali pracownicy drukarni Ośrodka Badawczo-Rozwojowego przy FSC.

⁵⁰ K. Głąb, *O wspólny dom. Początki Solidarności w Skarżysku-Kamiennej 1980–1986*, Skarżysko-Kamienna 2003, s. 7–10, 12–13.

⁵¹ J. Kędracki, *Ćwierć wieku w związku. Bogdan Ryś (Oni tworzyli „Solidarność”)*, „Gazeta Wyborcza. Kielce”, 3–4 IX 2005 r., s. 4.

⁵² Cyt. za: R. Adamczyk et al., *Śni mi się Polska wolna... Wystawa w 30 rocznicę wprowadzenia stanu wojennego zorganizowana przez Stowarzyszenie „Wolni i Solidarni 1980–1989” otwarta w dniu 7.12.2011 r. w Hali Lejniczej Muzeum Przyrody i Techniki im Jana Pazdura w Starachowicach*, Starachowice 2011, s. 4.

Wkrótce w FSC utworzony został Komitet Założycielski nowych związków, na czele którego stał Edward Imiela. Edward Dajewski, jeden z członków KZ wspominał po latach: „Właściwie to nie była to jeszcze »Solidarność«, bo nazwa powstała trochę później, ale my chcieliśmy zakładać taki związek jak strajkujący w Gdańsku. Chcieliśmy być razem z nimi. [...] Przeszkody oczywiście były. Każdy członek Komitetu Założycielskiego był obserwowany, każdemu niby sprzyjano, mówiono, że trudności nie ma, ale wszystkich prześwietlono, a nawet straszono w pewien sposób. Ale nie było to takie straszne, bo jednak ten Gdańsk swoje zrobił. Trudności były ze strony dyrektora, który twierdził, że nie ma lokalu na siedzibę dla nowego związku i proponował przyłączenie się do związku »Metalowcy«”⁵³.

Informacje o przerwach w pracy w sierpniu 1980 r. pojawiają się również w odniesieniu do Ostrowca Świętokrzyskiego. Jak po latach wspomina Ludwik Kropielnicki: „Początki tworzenia niezależnego związku w »czerwonym« Ostrowcu nie były jednak łatwe. – Dużo ludzi jeździło w delegacje i na szkolenia po świecie. Z Nowej Huty przywieźli pierwsze ulotki i informacje na temat wolnych związków [...], gdy zebrała się grupa z zamiarem tworzenia związku, dyrekcja i komitet partii usiłowały go sobie podporządkować. Przekonywali, żeby tworzyć związek, ale tylko huty, też wolny. Gdy po spotkaniu wracaliśmy do domu MKS-em [autobusem MPK], powiedziałem do Lecha Jeża: »Nie zgadzamy się«. Już były drukowane statuty, gdy poszliśmy do biura powiedzieć, że jednak będzie »Solidarność«”⁵⁴.

Na spotkaniu członków Egzekutywy KW PZPR w Kielcach, 28 sierpnia 1980 r., zwrócono uwagę na fakt niekorzystnego wpływu „sytuacji na Wybrzeżu” na nastroje w województwie. Rozważano podjęcie działań propagandowych mających na celu „uświadomienie społeczeństwu”, że brak porozumienia ze strajkującymi załogami spowodowany jest stanowiskiem komitetów strajkowych⁵⁵.

Funkcjonariusze SB, analizując sytuację zaistniałą w województwie kieleckim w sierpniu 1980 r., oceniali, że przyczynami „sytuacji konfliktowych i przerw w pracy” były „sprawy płacowe”. Podwyżki cen artykułów konsumpcyjnych wywołały wśród pracowników „zdenerwowanie i krytyczne uwagi” względem władz. Stwierdzono, że akcje strajkowe miały „przebieg łagodny”. Dochodziło do dyskusji wokół norm wydajności, „korekt płacowych”, zaopatrzenia, spraw socjalnych, organizacji

⁵³ *Byłem przewodniczącym „Solidarności”*. Wywiad Jana Seweryna z Edwardem Dajewskim przewodniczącym NSZZ „Solidarność” w Fabryce Samochodów Ciężarowych w Starachowicach w roku 1981 [w:] J. Seweryn, *Solidarność Starachowicka...*, s. 11.

⁵⁴ J. Kędracki, *Dwa worki deklaracji. Ludwik Kropielnicki (Oni tworzyli „Solidarność”)*, „Gazeta Wyborcza. Kielce”, 31 VIII 2005 r., s. 4.

⁵⁵ AP Ki, KW PZPR, 3878, Protokół posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Kielcach w dn. 28 VIII 1980 r., k. 66.

pracy i działalności związków zawodowych. Nie zauważono „wrogich wystąpień, nawoływań, hasel, prowokacji lub innych inspiracji wicherzycielskich”. Zdaniem SB nie było także „prób docierania lub w inny sposób wpływania na załogi przez elementy wrogie i przedstawiciele grup antysocjalistycznych”. Podkreślono jednak, że „ujemny wpływ na nastroje załóg miały i mają napięcia społeczne i zakłócenia w pracy zakładów i przedsiębiorstw w Lublinie, a następnie na Wybrzeżu”⁵⁶.

We wrześniu 1980 r. sytuacja kryzysowa na terenie województwa kieleckiego zaczęła się pogłębiać. Z powodu opieszałości władz i braku realizacji niektórych postulatów, 11 września, pracownicy Fabryki Łożysk Tocznych „Iskra” w Kielcach rozpoczęli kolejny strajk. Halina Wachnicka relacjonowała: „Drugi strajk wybuchł w »Iskrze« 11 września na skutek zgodnej opinii załogi, że jej postulaty z pierwszego strajku nie są prawie w ogóle realizowane. Poza tym dużo fermentu wprowadziły plakaty – ogłoszenia ZG ZZM przez nikogo jednak niesygnowane, które informowały, że kto wstąpi do niezależnych samorządnych związków zawodowych, ten straci prawo do korzystania m.in. z kasy zapomogowo-pożyczkowej, zasiłków statutowych, wczasów, sanatoriów, kolonii [...]”⁵⁷.

W początkowej fazie protestu Komisja Kontroli Społecznej przekształciła się w Zakładowy Komitet Strajkowy. Do wcześniejszych postulatów pracownicy dołączyli żądanie podwyżki płac, gwarancji bezpieczeństwa dla strajkujących, a także utworzenia niezależnych samorządnych związków zawodowych. Dnia 13 września Zakładowy Komitet Strajkowy zaproponował załodze „Iskry” dobrowolny strajk okupacyjny z możliwością opuszczenia zakładu i przebywania w nim tylko w wyznaczonych godzinach pracy. W ciągu kilku godzin poszczególne wydziały (pierwszym był wydział remontowy) złożyły deklaracje przystąpienia do strajku. Zakładowy Komitet Strajkowy prowadził z dyrekcją zakładu i przedstawicielem zjednoczenia rozmowy dotyczące realizacji 32 postulatów. Ważną rolę odegrali radcy prawni: Lucjan Nawierski, Janusz Sowiński i Jerzy Stępień⁵⁸.

⁵⁶ AIPN Ki, 014/1872, Plan działań Zespołu Rozpoznania i Działań operacyjno-politycznych (dokument podpisany przez naczelnika Wydz. III A KW MO w Kielcach ppłk. Antoniego Rupniewskiego), Kielce, 30 VIII 1980 r., k. 14–15.

⁵⁷ H. Wachnicka, *Przeżyłam w „Iskrze” dwa strajki...*, s. 2.

⁵⁸ *Przed wybuchem. „Iskra” 1980*, cz. 1, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 21 II 1981, s. 2–4; *Chronologia wydarzeń w czasie drugiego strajku w FET „Iskra” 11.09.1980 r.–18.09.1980 r.* [w:] *I rocznica powstania Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych*, Kielce, sierpień–wrzesień 1981 r., s. 1–4.

Podczas kolejnego dnia strajku w „Iskrze”, 14 września, znaczna część pracowników chciała wziąć udział w niedzielnym nabożeństwie. Początkowo ZKS ogłosił komunikat o „umożliwieniu uczestnictwa w mszy wszystkim, którzy tego chcą, w kościołach kieleckich”. Kilka godzin później, „po burzliwej dyskusji na wydziałach i ZKS z trójkami wydziałowymi”, zapadła decyzja o odprawieniu mszy na terenie zakładu. Ostatecznie w godzinach wieczornych przed biurowcem odbyło się nabożeństwo⁵⁹. Jerzy Stępień wspominał: „Z inż. Tomaszem Wesołowskim poszliśmy do kurii kieleckiej. Kuria była zamknięta na wszystkie możliwe spusty. [...] Poszliśmy wtedy do parafii Najświętszej Maryi Panny. [...] Powiedzieliśmy, jaki mamy problem. Przypadkiem znalazł się tam ksiądz profesor z Seminarium Duchownego w Kielcach, który był proboszczem fary w Busku. Powiedział, że chętnie pójdzie. Jeszcze jakichś dwóch młodych księży, zdaje się wikariuszy z tej parafii, od razu dołączyło do nas. Razem weszliśmy na teren fabryki. Była już godzina 17.00 lub 18.00. Zobaczyliśmy niezwykle obraz: zmontowany w ciągu naszej nieobecności cały ołtarz. Jak wychodziliśmy, to go jeszcze w ogóle nie było. W ciągu tych paru godzin pospawano odpowiednie konstrukcje, jakieś deski się tam pojawiły – w każdym razie był już ołtarz i rozpoczęła się msza, w której wszyscy uczestniczyliśmy. Była spowiedź i takie wzruszające sceny”⁶⁰.

Kolejne dni strajku w „Iskrze” przebiegały w atmosferze napięcia spowodowanego rozpowszechnianiem nieprawdziwych i szkalujących informacji o osobach, które podjęły protest. Zdaniem załogi lokalne dzienniki nierzetelnie informowały o zaistniałej sytuacji. Na łamach „Echa Dnia” 15 września redakcja stwierdziła, że: „W kieleckiej »Iskrze«, gdzie żądania wykraczają poza ustalenia akceptowane w porozumieniach w Szczecinie i Gdańsku, trwa nadal przerwa w pracy [...], obecne przerwy w pracy naruszają porządek publiczny, prowadzą do destabilizacji życia społecznego”⁶¹. W podobnym tonie wypowiadała się redakcja „Słowa Ludu”⁶².

Wieczorem 16 września do strajkujących przybył wicewojewoda Zbigniew Nowak. Burzliwe rozmowy nie doprowadziły jednak do zakończenia protestu. Dnia 17 września większość wydziałowych trójek nie zgodziła się na zawieszenie

⁵⁹ AP Ki, KW PZPR, 5038, Dokumentacja strajku w FŁT „Iskra” w Kielcach 29 VIII–30 IX 1980 r., Chronologia wydarzeń w czasie drugiego strajku w FŁT „Iskra” 11–18 IX 1980 r., oprac. J. Ścisło, b.m.w., b.d.w., k. 5. Od 1979 r. Jolanta Ścisło była red. naczelnym pisma branżowego „Iskra. Miesięcznik Załogi Zakładów Precyzyjnych”. Od 1981 r. miesięcznik ukazywał się z podtytułem „Organ Samorządu Rad Pracowniczych”.

⁶⁰ *Relacja Jerzego Stępnia, Busko-Zdrój, 9 lipca 2012 r.* [w:] „Przeciw komunie”..., s. 395.

⁶¹ *Zaloga „Polmo-SHL” pracuje.* W „Iskrze” nadal pertraktacje, „Echo Dnia”, 15 IX 1980 r., s. 2.

⁶² *Ogłoszenie zakończenia strajku w „Polmo-SHL”. Trwają rozmowy w „Iskrze”, „Słowo Ludu”, 15 IX 1980 r., s. 2.*

strajku. Dotychczasowy doradca prawny Jerzy Stępień został dokooptowany do Zakładowego Komitetu Strajkowego i wybrany na przewodniczącego ZKS⁶³. Powstał Zakładowy Komitet Strajkowy II, który zawiesił wszelkie rozmowy do czasu zrealizowania postulatów wysuniętych pod adresem władz wojewódzkich i lokalnej prasy. Do KC PZPR i Urzędu Rady Ministrów, na ręce wicepremiera Kazimierza Barcikowskiego, ZKS II wysłał telexy z informacją o zaistniałej sytuacji⁶⁴.

Po latach Jerzy Stępień opisywał swój udział w strajku następująco: „[...] 17 września, bodaj w czwartek, nastąpiło przesilenie. Robotnicy zaczęli się niepokoić, delegaci z poszczególnych wydziałów postanowili o rozwiązaniu dotychczasowego komitetu strajkowego. [...] Ktoś – już nie pamiętam, kto, być może Władysław Bujnowski, robotnik z narzędziowni – zaproponował, żebym to ja został przewodniczącym komitetu strajkowego. Nie byłem delegatem ze swojego oddziału, czyli OBR [Ośrodka Badawczo-Rozwojowego], więc ta sytuacja była trochę dla mnie zaskakująca i trudna, ale wszyscy zaczęli nalegać, bym się zgodził. W tej sytuacji właściwie nie miałem innego wyjścia”⁶⁵.

Pracownik narzędziowni A. Janik wspominał: „Atmosfera była niedobra. Stosunek do naszej załogi w mieście nieprzychylny. Wielu ludzi ulegało plotkom i oszczerstwom, a także naciskom władz, które nie zawsze posługiwały się szlachetną bronią. Wielu zaczynało wątpić w powodzenie, wielu po prostu pod wpływem krążących plotek zaczynało się po prostu bać. Stępień dokonał tego, czego nikt w tym czasie nie był w stanie zrobić. To przede wszystkim jego zasługa, że skończyło się to tak a nie inaczej. Kiedy p. Jerzy Stępień został przewodniczącym komitetu strajkowego, to nie tylko ja, ale cała chyba załoga odczuła wielką ulgę, no i co tu kryć, poczuliśmy się bezpiecznie. Później już była czysta formalność – porozumienie. Jednak ta czysta formalność wymagała także praktyki i doświadczenia, żeby po upływie czasu nie okazało się, że znów jesteśmy oszukani”⁶⁶.

Również Marian Zyguła podkreślał dużą rolę Stępnia w uspokojeniu sytuacji: „To już środa 17 września 1980 r. siódmy dzień strajku. [...] Słyszymy przez głośniki o wyniku sond wydziałowych. Strajk jest kontynuowany. Przewodniczącym

⁶³ W „Biuletynie NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego” oraz w dokumentach wytworzonych przez PZPR pojawia się informacja, iż Ryszard Iwańczyk zrezygnował z funkcji przewodniczącego ZKS. Jerzy Stępień w swojej relacji twierdził natomiast, że to pracownicy nie wybrali Iwańczyka do nowego Komitetu Strajkowego. Zob. *Relacja Jerzego Stępnia, Busko-Zdrój, 9 lipca 2012 r.* [w:] „Przeciw komunizmowi”..., s. 396.

⁶⁴ *Chronologia wydarzeń w czasie drugiego strajku w FLET „Iskra”*..., s. 5–17.

⁶⁵ *Relacja Jerzego Stępnia, Busko-Zdrój, 9 lipca 2012 r.* [w:] „Przeciw komunizmowi”..., s. 394–397.

⁶⁶ A. Janik, *Epizody strajkowe (redakcja)*, „Solidarność. Biuletyn Informacyjny Komisji Zakładowej NSZZ Solidarność przy FLET Iskra w Kielcach”, 12 IX 1981 r., s. 3.

ZKS-u zostaje wreszcie odpowiedni człowiek. Jest nim mgr Jerzy Stępień. Tu zaczęła się właściwa robota. Decyzje, które podejmuje nowy Przewodniczący ZKS-u uprawiają nas wszystkich w podziw. Przy głośnikach tłumy biją brawo. To samo dzieje się wśród ludzi zebranych przy bramie. [...] Przejmujemy wszystko, co w naszej fabryce, a więc radiowęzeł, poligrafię, ochronę zakładu, pomieszczenie dyrekcji. Słowem wszystko. Wreszcie dowiadujemy się, że mamy w zakładzie »aniołów stróżów« w osobach SB. A to ci heca. Tak więc ZKS II jest całkowitym gospodarzem fabryki. Teraz zapada decyzja o oczekiwaniu na Komisję Rządową. Rozmowy zostają zawieszane. [...] Gdzieś koło północy dowiadujemy się od kolegów, którzy mieli służbę, że przybył na rozmowy I z-ca Ministra Przemysłu Maszynowego mgr inż. Janusz Szotek. Tak, to jednak władze centralne bardziej serio nas traktują niż nasze miejscowe [...]»⁶⁷.

Jerzy Stępień wspominał, że w czasie strajku trzeba było również reagować na sytuację niezwykle trudną, m.in. na prowokacje. »Ktoś rzucił hasło, żeby rozbroić straż przemysłową. Czulem, że ktoś wkłada nam broń w rękę – wspomina. I dodaje, że nie mógł się całkowicie przeciwstawić pomysłowi, bo nastroje były radykalne. – Straż została więc rozbrojona, ale broń w porozumieniu z zastępcą komendanta wojewódzkiego przekazano milicji. Fakt ten został wykorzystany... dwa i pół miesiąca później, kiedy za wschodnią granicą trwały przygotowania do rozprawy z »S«. Informacje, że robotnicy kieleckiej »Iskry« rozbroili strażników, podała wówczas radziecka agencja TASS»⁶⁸. Po latach Stępień stwierdził, że hasło do rozbrojenia straży przemysłowej w „Iskrze” dał Władysław Bujnowski⁶⁹.

Jeden z pracowników, Kazimierz Wojda, wspominał tę sytuację następująco: »Wyjście z fabryki wymagało specjalnej zgody komitetu strajkowego. Komitet ten ciągle obradował [...], a wszystko było transmitowane przez zakładowy radiowęzeł. Siedzieliśmy wtedy na hali 200, w sporej grupie pracowników kontroli i w pewnym momencie transmitują, jak komitet strajkowy rozbraja agentów SB stacjonujących w »Iskrze«. Wtedy któryś z pracowników, chyba Alek Sieradzan rozpromieniony pyta mnie: »Szefie, co oni robią?« A mnie się wyrwało: »Przestawiają Polskę z szerokich torów na normalne«. Nie przypuszczałem nawet, że to się spełni»⁷⁰.

⁶⁷ BG UJK, AZRŚ NSZZ „Solidarność”, Teczka 32, Dokument 32/1, Marian Zyguła, *Wspomnienia ze strajku w FLT „Iskra” w Kielcach w dniach 11.09–18.09.1980 r.*, b.m.w., b.d.w., mps, s. 7–8.

⁶⁸ J. Kędracki, *Zaczęło się od Iskry. Jerzy Stępień (Oni tworzyli „Solidarność”)*, „Gazeta Wyborcza. Kielce”, 30 VIII 2005 r., s. 5.

⁶⁹ R. Maciejczak, *Samorząd wolności. Jerzy Stępień...*, s. 79.

⁷⁰ K. Wojda, *Moje wspomnienia z dni pracy spędzonych w „Iskrze”* [w:] *Wspomnienia pracowników Fabryki Łożysk Tocznych „Iskra” w Kielcach od 1930 do 2011*, oprac. Z. Banasik et al., Kielce 2016, s. 178.

W nocy 17 września 1980 r. na teren zakładu przyjechał I zastępca ministra przemysłu maszynowego Janusz Szotek, członek Komisji Rządowej prowadzącej rozmowy z Międzyzakładowym Komitetem Strajkowym w Szczecinie. Podjął on rozmowy z Zakładowym Komitetem Strajkowym II i doprowadził do opublikowania rzetelnych informacji w lokalnej prasie. Na łamach „Słowa Ludu” poinformowano wówczas, że przez kilka ostatnich dni prowadzone były rozmowy między Komitetem Strajkowym a dyrekcją zakładu i zjednoczenia. „W toku dyskusji na wydziałach konsultowano postulaty dotyczące warunków płacowych zgodnie z zasadami przyjętymi w uchwale Rady Ministrów – w myśl porozumienia zawartego na Wybrzeżu.

Fot. 6. Zakończenie strajku w Fabryce Łóżysk Tocznych „Iskra” w Kielcach. Zbiory Juliusza Brauna

Fot. 7. Zakończenie strajku w Fabryce Łóżysk Tocznych „Iskra” w Kielcach. Zbiory Juliusza Brauna

[...] Komitet Strajkowy przedstawił postulaty, które władze przyjmowały do realizacji. Dotyczyły one między innymi zapewnienia bezpieczeństwa uczestnikom strajku i osobom wspomagającym, a także członkom nowo powstałego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków⁷¹.

Dnia 18 września, po konsultacji z załogą i głosowaniu, zatwierdzono ostateczny kształt porozumienia. Po godzinie osiemnastej w obecności ministra Janusza Szotka, naczelnego dyrektora Zjednoczenia Przemysłu Precyzyjnego „Prema” Zenona Chojeckiego, wicewojewody Zbigniewa Nowaka, II sekretarza KW PZPR w Kielcach Henryka Czajkowskiego oraz prezydenta Kielc Henryka Bednarza porozumienie zostało podpisane, a strajk zakończony⁷².

W połowie października 1980 r. w FŁT „Iskra” odbyły się wybory do trzydziestoosobowej rady zakładowej. W jej skład weszło 29 osób z listy NSZZ „Solidarność”, a Marian Stelmasiński, 25 października został wybrany przewodniczącym⁷³. Codzienna działalność polegała m.in. na kontrolowaniu, czy postulaty strajkowe, które dyrekcja zakładu zobowiązała się spełnić, rzeczywiście są realizowane⁷⁴. Dnia 2 lutego 1981 r. w „Iskrze” odbyły się wybory Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”. W wyniku tajnego głosowania przewodniczącym pozostał Marian Stelmasiński. Komisja składała się z 92 pracowników, do prezydium weszło jedenaście osób⁷⁵. J. Stępień wspominał po latach: „Zawsze to powtarzam: wolność w Polsce zawdzięczamy robotnikom. Właśnie z tych wielkich zakładów. Oni pociągnęli wszystkich, bo ta siła zasysała wszystko wokół”⁷⁶.

We wrześniu strajki objęły również inne zakłady. Dnia 11 września 1980 r. o godzinie 8.45 około stu pracowników pierwszej zmiany wydziału Montażu Nadwozi Samochodowych FSS „Polmo-SHL” przerwało pracę. Do kierownictwa zakładu zgłosili żądania, m.in. zmiany przewodniczącego Rady Oddziałowej i Zakładowej,

⁷¹ *Nadal trwa strajk w „Iskrze”*, „Słowo Ludu”, 18 IX 1980 r., s. 2.

⁷² *Chronologia wydarzeń w czasie drugiego strajku w FŁT „Iskra”...*, s. 17–22; *Zakończenie strajku w kieleckiej „Iskrze”*, „Echo Dnia”, 19–21 IX 1980 r., s. 2; *Zakończenie strajku w kieleckiej „Iskrze”*, „Słowo Ludu”, 19 IX 1980 r., s. 2.

⁷³ J. Braun, *„Iskra” stawia sprawę jasno*, „Echo Dnia”, 12 XI 1980 r., s. 1.

⁷⁴ „Solidarność. Biuletyn Informacyjny NSZZ »Solidarność« i Rady Zakładowej przy FŁT »Iskra« w Kielcach”, 6 XII 1980 r., nr 1, [s. 2].

⁷⁵ *Wybrano Komisję Zakładową NSZZ „Solidarność”*, „Solidarność. Biuletyn Informacyjny NSZZ »Solidarność« i Rady Zakładowej przy FŁT Iskra w Kielcach”, [b.d., po 6 II 1981 r.], s. 1.

⁷⁶ R. Maciejczak, *Samorząd wolności. Jerzy Stępień...*, s. 76.

a także utworzenia Wolnych Związków Zawodowych. W południe rozpoczęły się rozmowy z dyrekcją fabryki, jednak nie udało się osiągnąć porozumienia. Pracownicy, którzy przyszedli na drugą zmianę, przyłączyli się do protestu. Następnego dnia strajkował już cały zakład. Załoga wybrała Komitet Strajkowy, na czele którego stanął Mieczysław Wątrobiński. Pracownicy sformułowali 41 postulatów. Mimo podjęcia rozmów, podpisanie porozumienia nastąpiło dopiero 13 września przed godziną dwudziestą, przy udziale dyrektora generalnego Zjednoczenia Przemysłu Motoryzacyjnego „Polmo” w Warszawie. Po zakończeniu protestu Komitet Strajkowy przekształcił się w Zakładowy Komitet Robotniczy, który czuwał nad realizacją zawartego porozumienia. Ważną rolę podczas protestu odegrali, m.in.: Eugeniusz Bednarczyk, Andrzej Sakawczuk, Mieczysław Wątrobiński, Stanisław Jabłoński, Stanisław Skopowski i Marek Skopowski⁷⁷. 25 września 1980 r. podczas zebrania przedstawiciele większości wydziałów „Polmo-SHL”, wybrany został Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych. Podjął on decyzję o przystąpieniu do rodzących się struktur kieleckiego NSZZ „Solidarność”⁷⁸.

W tym czasie strajkowały także Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar”⁷⁹. Tadeusz Józwick wspominał: „[...] 10 i 11 września 1980 r. odbył się strajk w »Chemarze«. Przewodniczącym komitetu strajkowego został Marian Florecki. W postulatach do dyrekcji zakładu domagano się podwyżki płac o tysiąc zł dla każdego pracownika, wprowadzenia stabilnego schematu organizacyjnego zakładu, zmiany komisji rozdziału mieszkań, a także wskazywano na konieczność zmian kadrowych na niektórych stanowiskach kierowniczych: dyrektora zakładów, kierowników działu zatrudnienia i płac oraz działu kadr [...]”. W Prezydium Zakładowego Komitetu Strajkowego znajdowali się: Marian Florecki, Tadeusz Janaszek, Marian Wojciechowski, Paweł Wachnicki i Andrzej Rzepa⁸⁰.

Porozumienie między Zakładowym Komitetem Strajkowym a dyrekcją „Chemaru”, spisane 11 września 1980 r. w obecności dyrektora Zjednoczenia „Chemar”

⁷⁷ AIPN Ki, 014/934, t. 4, Meldunek operacyjny, Wydział III A KW MO w Kielcach, Kielce, 20 II 1981 r., k. 98; *ibidem*, Słowny opis zagrożenia (faktu), Wydział III A KW MO w Kielcach, Kielce, 20 II 1981 r., k. 107–108.

⁷⁸ *ibidem*, Odpis protokołu powołania ZKZ NSZZ „Solidarność” w FSS „Polmo-SHL”, Kielce, 25 IX 1980 r., k. 55.

⁷⁹ „Chemar” pracuje, w „Iskrze” trwa przerwa w produkcji, „Echo Dnia”, 12 IX 1980 r., s. 1; W „Iskrze” i „Polmo-SHL”. Nadal trwa przerwa w pracy, „Echo Dnia”, 13–14 IX 1980 r., s. 2; Załoga „Polmo-SHL” pracuje. W „Iskrze” nadal pertraktacje, „Echo Dnia”, 15 IX 1980 r., s. 2; Ogłoszenie zakończenia strajku w „Polmo-SHL”. Trwają rozmowy w „Iskrze”, „Słowo Ludu”, 15 IX 1980 r., s. 2.

⁸⁰ T. Józwick, „Chemar” wpisany w historię. Zadowolenie z przeszłości, Kielce 2014, s. 53.

Jerzego Rudola, brzmiało następująco: „1. [...] Załoga żąda powstania na terenie Zakładu Niezależnych Związków Zawodowych i dokładnej informacji o ich działalności”. Dyrekcja nie wniosła sprzeciwu „w myśl zasad ujętych w Porozumieniu między Komisjami Rządowymi a MKS Gdańska i Szczecina”. W jednym z kolejnych postulatów załoga domagała się, aby ograniczyć działania cenzury: „Żądamy podawania w publikatorach wiarygodnych informacji”. Pracownicy chcieli też zapewnienia pełnej nietykalności osobistej i bezpieczeństwa delegatom Komitetu Strajkowego, jego doradcom oraz osobom strajkującym i ich rodzinom. Dyrekcja zobowiązała się zrealizować także te postulaty⁸¹.

We wrześniu akcje protestacyjne zorganizowali również pracownicy wielu innych zakładów na terenie województwa kieleckiego, m.in.: Zakładów Przemysłu Dziewiarskiego „Rekord” w Jędrzejowie (10 września), Przedsiębiorstwa Transportu i Handlu Wewnętrznego nr 3 w Starachowicach (10–12 września), Kieleckiej Fabryki Pomp w Białogonie (12 września), Kieleckich Zakładów Wytwarzania Papierów w Niewachlowie (15 września), Centrum Produkcyjnego Pneumatyki „Prema” w Kielcach (16 września), Przedsiębiorstwa Transportu i Handlu Wewnętrznego Oddział w Kielcach (15–16 września), Przedsiębiorstwa Remontowo-Budowlanego Przemysłu Budowy Urządzeń Chemicznych „Chemadin” w Kielcach (17 września), Kieleckiej Fabryki Mebli (18 września) oraz Przedsiębiorstwa Transportowo-Sprzętowego Budownictwa „Transbud” Kielce⁸².

Dłuższy, czterodniowy strajk rozpoczął się 24 września 1980 r. w Kieleckich Zakładach Napraw Samochodowych. Protestujący pracownicy wysunęli trzydzieści postulatów. W negocjacjach brali udział „przedstawiciele władz politycznych miasta” i Zjednoczenia Zaplecza Technicznego Motoryzacji⁸³. Pod koniec września doszło do protestów także w Starachowickim Przedsiębiorstwie Przemysłu Drzewnego (29 września–2 października) oraz w Kieleckich Zakładach Wytwarzania Papierów i Cementowni „Małogoszcz”. W Końskich, 29–30 września, strajkowały trzy zakłady: Fabryka Urządzeń Odpylających i Wentylacyjnych „Kowent”, Koneckie Zakłady Odlewnicze i Zakłady Metalowe FSC „Polmo”⁸⁴.

⁸¹ BG UJK, AZRS NSZZ „Solidarność”, Teczka 47, Dokument 47/9, Porozumienie spisane pomiędzy ZKS a dyrekcją „Chemaru” w dniu 11 IX 1980 r. w „Chemarze”, Kielce, 11 IX 1980 r., b.p.

⁸² *Z obrad Sesji WRN. Sytuacja społeczno-gospodarcza w woj. kieleckim*, „Echo Dnia”, 26 IX 1980 r., s. 2.

⁸³ *Załoga KZNS przerwała pracę*, „Słowo Ludu”, 26 IX 1980 r., s. 2; *Lepsza organizacja – wydajniejsza praca*, „Echo Dnia”, 16 X 1980 r., s. 3.

⁸⁴ *Przerwy pracy w Końskich*, „Słowo Ludu”, 30 IX 1980 r., s. 6; „Polmo” i „Kowent” pracują, „Echo Dnia”, 1 X 1980 r., s. 2.

Według ogólnopolskich statystyk od 1 lipca do 30 września 1980 r. w województwie kieleckim strajk podjęły w sumie 24 zakłady. Liczba zatrudnionych w „uspołecznionych zakładach pracy” obejmowała w tym czasie 344 500 osób, zaś „liczba osób strajkujących” – trzydzieści tysięcy. „Odsetek strajkujących” wynosił więc 8,7%⁸⁵.

W związku z coraz bardziej napiętą sytuacją w województwie kieleckim 13 września 1980 r. przedstawiciele sześciu kieleckich zakładów pracy utworzyli Międzyzakładowy Komitet Założycielski Kieleckich Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych. W spotkaniu odbywającym się na terenie strajkującej w tym czasie „Iskry” uczestniczyli: reprezentanci FŁT „Iskra”, ZUChiAP „Chemar”, Kieleckiego Przedsiębiorstwa Instalacji Budownictwa, Cukierniczej Spółdzielni Pracy „Kielczanka”, Kieleckich Zakładów Napraw Samochodowych oraz Przedsiębiorstwa Transportowo-Sprzętowego Budownictwa „Transbud”. Zredagowali Akt Konstytucyjny Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Kielcach oraz trzy postulaty organizacyjne⁸⁶.

⁸⁵ T. Kozłowski, *Anatomia rewolucji...*, s. 426–427.

⁸⁶ AIPN Ki, 025/1119/, t. 24, Akt Konstytucyjny Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych, Kielce, 13 IX 1980 r., k. 1398; *ibidem*, Postulaty organizacyjne Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Samorządnych Niezależnych Związków Zawodowych, [Kielce], 13 IX 1980 r., k. 1402.

AKT KONSTITUCYJNY

Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych zamarty w Fabryce Łożysk Toczących "Iskra" Kielce przez przedstawicieli Komitetu Założycielskiego NSZZ miasta Kielce.

W dniu 13.09.1980r w godzinach wieczornych obywateli w "Iskrze" w Kielcach przedstawiciele Komitetów Założycielskich powstają Międzyzakładowy Komitet Założycielski Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych.

Komitet Założycielski powstaje w celu stworzenia trwałej reprezentacji klasy robotniczej i całego świata pracy woj. kieleckiego, która działać będzie do czasu przeprowadzenia demokratycznych wyborów stałej organizacji niezależnych samorządnych Związków Zawodowych.

Niezależne Samorządne Związki Zawodowe powstają na podstawie woli świata pracy wyrażonej w "Iskrze" zdecydowanego robotniczego protestu.

Zasadniczym zadaniem niezależnych Związków Zawodowych jest tylko i wyłącznie reprezentacja interesów świata pracy.

Obecni dziś przedstawiciele Komitetów Założycielskich:

- Kiel. Przed. Instalacji Bud.
- PZP "Iskra" Kielce
- ZUCHIAP "Olimar" Kielce
- Przed. Transportowo-Sprzątowe Budownictwa "TRAMBUD" i przedstawiciele
- Cukierniczej Spółdzielni Pracy "Kielceanka"
- Kieleckie Zakłady Napraw Samochodów

Konstytuują się w następujący sposób:

Wszyscy obecni przedstawiciele Komitetów Założycielskich tworzą Plenum Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego Samorządnych Niezależnych Związków Zawodowych.

Fot. 8. Akt Konstytucyjny Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ miasta Kielce. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

129

POSTULATY ORGANIZACYJNE

**Międzyszakładowy Komitet Założycielski Samorządnych Niezależnych
Związków Zawodowych**

1. Ogłosić w "Słowie Ludu" i "Echu Dnia" tekst Aktu Konstytucyjnego Międzyszakładowego Komitetu Założycielskiego Samorządnych Niezależnych Związków Zawodowych.
2. Władze administracyjne miasta tj. Prezydent miasta Kielce wyda decyzję przyznającą pomieszczenia dla Międzyszakładowego Komitetu Założycielskiego Samorządnych Niezależnych Związków Zawodowych. Łącznie z telefonem i maszyną do pisania.
3. Władze wojewódzkie zgodnie z normą art 87 Konwencji Międzynarodowej organizacji pracy i punktem pięćdziesiąte porozumienia gdańskiego, który brzemi: "... Umowa się za celowe powstanie nowych samorządnych związków zawodowych, które byłyby autentycznym reprezentantem klasy pracującej: Zobowiązuje się do przestrzegania niniejszych porozumień zwłaszcza zasad porozumienia gdańskiego zatwierdzonego przez Komitet Centralny naszej partii gdzie stwierdzono " - Komitet Centralny przyjmuje do zatwierdzenia: inforsacji samarte porozumienia."
4. Realizacja tych trzech wstępnych postulatów organizacyjnych warunkuje prowadzenia dalszych pertraktacji.

Międzyszakładowy Komitet
Założycielski Niezależnych Samorządnych
Związków Zawodowych w Kielcach

13.09.1980r godz 21.00

Fot. 9. Postulaty organizacyjne Międzyszakładowego Komitetu Założycielskiego Niezależnych Samorządnych Związków Zawodowych w Kielcach. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Dnia 15 września, 45 przedstawicieli z dwunastu zakładów pracy podpisało deklarację wstąpienia do NSZZ. Wybrali jedenastoosobowy zarząd. Przewodniczącym MKZ został Tadeusz Janaszek⁸⁷ z „Chemaru”. W czasie spotkania strajkujących pracowników FŁT „Iskra” z władzami, 17 września strona rządowa zagwarantowała m.in., że w najbliższych dniach przydzielony zostanie lokal dla kieleckiego MKZ. Rozpoczęła się intensywna działalność organizacyjna. Dnia 24 września 1980 r. upoważniony przedstawiciel Tymczasowego Zarządu MKZ Mirosław Domińczyk podpisał w Warszawie deklarację przystąpienia do Krajowej Komisji Porozumiewawczej (KKP). Data ta uznawana jest za początek działalności Oddziału Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność”⁸⁸.

W dniu 27 września powołany został osiemnastoosobowy Zarząd Oddziału Świętokrzyskiego w następującym składzie: Tadeusz Janaszek – przewodniczący (ZUChiAP „Chemar”), Henryk Kuliński – rzecznik prasowy (ZUChiAP „Chemar”), Marek Paschalski – kierownik zespołu radców prawnych (Oddział PKS w Kielcach), Jerzy Stępień – sekretarz, kierownik zespołu ds. propagandy (OBR FŁT „Iskra”), Eugeniusz Bednarczyk (FSS „Polmo-SHL”), Henryk Bijak (Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Komunikacji Miejskiej w Kielcach), Stanisław Dąbrowski (Cukiernicza Spółdzielnia Pracy „Kielczanka”), Mirosław Domińczyk (Kieleckie Przedsiębiorstwo Instalacji Budownictwa), Alfons Gromniak (Przedsiębiorstwo Elektryfikacji i Technicznej Obsługi Rolnictwa „ELTOR” w Kielcach), Ryszard Iwańczyk (FŁT „Iskra”), Zbigniew Jamróż (FŁT „Iskra”), Wojciech Jura (Kieleckie Zakłady Napraw Samochodowych), Zygmunt Kita (Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane Przemysłu Budownictwa Urządzeń Chemicznych „Chemadin”), Włodzimierz Kowalski (Przedsiębiorstwo Przemysłu Chłodniczego w Kielcach), Stefan Kraj (Przedsiębiorstwo Transportowe Handlu Wewnętrznego w Kielcach), Stefan Majcher (Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Komunikacji Miejskiej w Kielcach), Stanisław Skopowski (FSS „Polmo-SHL”) i Wiktor Smolanko (Przedsiębiorstwo Transportowo-Sprzętowe Budownictwa „Transbud” w Kielcach)⁸⁹.

Do nowego związku przyłączały się zarówno duże fabryki posiadające wieloletnie załogi, jak i mniejsze zakłady pracy, gdzie do „Solidarności” wstąpiło

⁸⁷ M. Grosicka, *Tadeusz Janaszek* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”...*, t. 2, s. 152.

⁸⁸ *Sprawozdanie z działalności Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Region Świętokrzyski w Kielcach* [w:] *Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów. NSZZ „Solidarność” Region Świętokrzyski*, Kielce, 20 VI 1981 r., s. 1–2.

⁸⁹ M. Grosicka, R. Śmietanka-Kruszelnicki, *NSZZ „Solidarność” Region Świętokrzyski* [w:] *Solidarność 1980–1989*, t. 6: *Polska południowa*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 742.

po kilka czy kilkanaście osób. Na dzień 28 września 1980 r. liczba członków NSZZ zgłoszonych w Oddziale Świętokrzyskim wynosiła 24 560 osób⁹⁰.

Do siedziby Oddziału Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” zlokalizowanej przy ul. Świętokrzyskiej 10a w Kielcach przyjeżdżali przedstawiciele poszczególnych zakładów pracy po porady prawne, instrukcje, dokumenty, statut oraz deklaracje związkowe. Rozpoczęła się dynamiczna praca organizacyjna połączona z wieloma spontanicznymi inicjatywami tworzenia niezależnych związków. W wielu miejscach pracownicy napotykali na przeszkody ze strony dyrekcji zakładów, związków branżowych i działaczy partyjnych. Dochodziło do nowych konfliktów, wybuchaly strajki. Ujawniano korupcję i wykorzystywanie stanowisk do osiągnięcia korzyści majątkowych. W zakładach, w których pracownicy protest oraz sformułowanie konkretnych postulatów i żądań spowodowało wyłonienie grupy kierującej strajkiem fakt ten stanowił nową jakość w funkcjonowaniu zakładu. Sytuacja taka prowadziła też często do powstania nowych związków zawodowych, na czele których stali wybrani w sposób demokratyczny przedstawiciele strajkującej załogi.

W trzeciej dekadzie września Mirosław Domińczyk, Andrzej Rzepa i Jerzy Stępień wzięli udział w Gdańsku w spotkaniu przedstawicieli „Solidarności”, podczas którego zapadła decyzja o przeprowadzeniu ogólnopolskiego strajku ostrzegawczego⁹¹. Decyzją Krajowej Komisji Porozumiewawczej protest miał się odbyć 3 października. Jego celem było wyegzekwowanie przestrzegania porozumień z Gdańska, Szczecina i Jastrzębia, a w szczególności rzetelnego wykonania zobowiązań płacowych rządu w ustalonym terminie, dostępu do środków masowego przekazu oraz powściągnięcia ogniw administracji państwowej i politycznej sabotujących podpisane przez rząd porozumienia⁹².

W ogólnopolskim strajku wzięło udział kilkanaście zakładów pracy z województwa kieleckiego. Były to, m.in.: „Chemar”, „Iskra”, Kieleckie Zakłady Napraw Samochodowych, Huta im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim, ale tylko w niektórych strajkowały całe załogi. W części zakładów pracownicy solidaryzowali się z protestującymi przez wywieszenie flag i noszenie opasek na ramieniu (np. w „Kielczance”)⁹³.

⁹⁰ *Nasz Związek „Solidarność”*, „Solidarność Świętokrzyska”, 19 X 1980 r., nr 1, s. 1–2.

⁹¹ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 2, Plan działań i przedsięwzięć operacyjnych w sprawie obiektowej krypt. „Arka” (oprac. Kierownik Grupy Operacyjnej ppor. Czesław Wurszt), Kielce, 14 XI 1980 r., k. 86–90; *Sprawozdanie z działalności Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” w Kielcach [w:] Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 1–3.

⁹² J. Skórzyński, M. Pernal, *Gdy niemożliwe stało się możliwe. Kalendarium Solidarności 1980–1989*, Warszawa 2005, s. 44.

⁹³ *W zakładach pracy Kielc i Radomia. 3 października – godz. 12*, „Echo Dnia”, 4–5 X 1980 r., s. 1; *Godzinny strajk ostrzegawczy*, „Słowo Ludu”, 4–5 X 1980 r., s. 2.

Rozwój struktur związkowych

Październik, listopad i grudzień 1980 r. to czas intensywnej pracy organizacyjnej, która polegała na rejestrowaniu powstających zakładowych komitetów założycielskich, obsłudze zebrań informacyjnych, podejmowaniu interwencji, m.in. występowaniu w obronie członków związku w sądach pracy. Rozwój nowego związku był niezwykle dynamiczny. Dnia 18 października 1980 r. do świętokrzyskiej „Solidarności” należało ponad 122 tys. osób z około 120 zakładów i instytucji. Do tego należy dodać około sto zgłoszonych zakładów, w których struktury związku powstały, ale nie dopełniły jeszcze wszystkich formalności⁹⁴. W grudniu 1980 r. w jednym z biuletynów zakładowych zapisano, że liczba członków związku na terenie województwa kieleckiego wynosiła już 283 tys. osób z trzystu zakładów pracy⁹⁵.

Osoby zaangażowane w tworzenie struktur „Solidarności” podkreślały, że zapamiętano wówczas ogromny entuzjazm. Irena Kurowska z kieleckiej „Iskry” wspominała po latach: „Ludzie bardzo chętnie wstępowali do związku. Liczebność była duża. Nie patrzyliśmy, czy ktoś należał wcześniej do PZPR, po prostu, kto chciał, to zapisywał się. Nie było jakichś przeciwwskazań czy represji ze strony dyrekcji zakładu. Oczywiście wypowiedzi były różne, ale generalnie nie było nieprzyjemności”⁹⁶.

Atmosferę panującą w tym czasie opisał też Bogdan Ryś ze Skarżyska-Kamiennej: „[...] 17 września 1980 r., sugerując się tym, co wydarzyło się w Gdańsku i Szczecinie, w moim zakładzie pracy utworzono Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność”. Wybrano mnie wiceprzewodniczącym. Związek rozwijał się niezwykle dynamicznie i w ciągu 2–3 miesięcy w „Solidarności” byli już praktycznie wszyscy pracownicy, poza ścisłą kadrą kierowniczą. Życie związkowe toczyło się bardzo szybko. [...] Ludzie przychodzili gremialnie, zainteresowanie było ogromne a atmosfera na nich panująca – niezwykła”⁹⁷.

Podobnie wypowiadał się Jerzy Jabłoński z Huty im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim: „Aktywnie włączyłem się w ten ruch posierpniowy. Zresztą tworzyły się takie pierwsze koła związkowe. [...] Szybko te struktury we wrześniu i październiku zaczęły powstawać. Pierwsze wybory, praktycznie przepisywana

⁹⁴ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 1, Zestaw ZKZ i MKZ wchodzących w skład Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność”, [Kielce, 18 X 1980 r.], k. 45–50.

⁹⁵ *Wiadomości ze Świętokrzyskiej*, „Solidarność. Biuletyn Informacyjny NSZZ »Solidarność« i Rady Zakładowej przy FŁT »Iskra« w Kielcach”, 6 XII 1980 r., nr 1, s. 1.

⁹⁶ *Relacja Ireny Kurowskiej*, Kielce, 8 marca 2012 r. [w:] „Przeciw komunie”..., s. 285.

⁹⁷ *Relacja Bogdana Rysia*, Skarżysko-Kamienna 25 sierpnia 2009 r. [w:] *ibidem*, s. 379.

ręcznie ordynacja. Wszystko było w stadium organizacyjnym. Faktem bezspornym jest, że to szybko postępowano⁹⁸.

Tomasz Ofman, działacz „Solidarności” ze Starachowic wspominał ten okres następująco: „Był to wielki spontaniczny zryw wielu ludzi. Ludzie wtedy poczuli, że można żyć w wolnym państwie i oddychać tą wolnością. Wszyscy chcieli jawności, zlikwidowania cenzury i swobody. Pomimo tego, że wszystko zaczęło się od postulatów płacowych, to wszyscy wiedzieli, że nie chodzi tylko o pieniądze, ale o coś więcej. [...] Chodziło o dostęp do informacji, o możliwości swobodnej wypowiedzi, o likwidację cenzury, możliwość podróżowania”⁹⁹.

Dnia 3 listopada 1980 r. odbyło się zebranie Zarządu Oddziału Świętokrzyskiego (nazwa Zarząd Oddziału używana była stosunkowo rzadko, w wielu dokumentach, notatkach prasowych oraz w potocznym użyciu posługiwano się terminami: MKZ lub Zarząd Regionu). Dokonano wówczas zmian personalnych, gdyż „oceniono negatywnie dotychczasową działalność Zarządu Regionalnego. W wyniku propozycji i głosowania członków Komitetu Założycielskiego i członków Zarządu wyłonił się Zarząd”. Jego skład był następujący: Mirosław Domińczyk – przewodniczący, Henryk Kuliński i Ryszard Iwańczyk – zastępcy przewodniczącego, Marek Paschaliski – sekretarz. Członkami prezydium byli: Włodzimierz Kowalski, Jerzy Stępień i Elżbieta Mazur. Członkami Zarządu zostali natomiast: Władysław Bujnowski, Stanisław Dąbrowski, Jerzy Węglarski, Zbigniew Jamróz, Jerzy Spolital, Aleksander Kwiecień, Stefan Kraj, Adam Ślufarski, Stanisław Bieniek, Wiktor Smolanko, Jan Zięba, Edmund Sarna, Henryk Bijak, Andrzej Krzemień i Zygmunt Kita¹⁰⁰.

Z czasem, oprócz „Solidarności” zakładowej i regionalnej, zaczęły też powstawać struktury branżowe. Dnia 8 listopada 1980 r. w Zakładach Przemysłu Wapienniczego „Trzuskawica” w Sitkówce koło Kielc doszło do spotkania przedstawicieli Zakładowych Komitetów Założycielskich „Solidarności” oraz Rad Zakładowych Związków Zawodowych Pracowników Przemysłu Budowlanego i Surowców Mineralnych z zakładów przemysłu cementowego, wapienniczego i gipsowego z całego kraju. Przybył również wiceminister Włodzimierz Cymbała z Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych. Działacze związkowi przedstawili swoje wnioski i propozycje do rozpatrzenia przez stronę rządową. Przedstawiciele ministerstwa, pomimo braku ostatecznego porozumienia, przyjął do rozpatrzenia i ewentualnej realizacji przedłożone wnioski. Tego samego dnia, na spotkaniu

⁹⁸ Relacja Jerzego Jabłońskiego, *Ostrowiec Świętokrzyski*, 21 sierpnia 2012 r. [w:] *ibidem*, s. 112.

⁹⁹ Wywiad Jana Seweryna z Tomaszem Ofmanem przewodniczącym Delegatury NSZZ „Solidarność” w Starachowicach w 1981 roku [w:] J. Seweryn, *Solidarność Starachowicka...*, Starachowice 2007, s. 216–217.

¹⁰⁰ *Komunikat związkowy*, „Solidarność Świętokrzyska”, 15 XI 1980 r., [nr 2], s. 3–7.

w Sitkówce związkowcy powołali Ogólnopolską Komisję Porozumiewawczą Pracowników Przemysłu Cementowego, Wapienniczego i Gipsowego. Przewodniczącym OKP został Krzysztof Borkowski z Zakładów Cementowo-Wapiennych Górażdże w Choruli koło Opola, a do prezydium weszli m.in. dwaj działacze z regionu świętokrzyskiego: A. Czapczyński z Kombinatu Remontowo-Budowlanego Przemysłu Cementowego, Wapienniczego i Gipsowego w Nowinach koło Kielc i Adam Kogut z ZPW „Trzuskawica”¹⁰¹. Według niepełnych danych z 10 listopada 1980 r. struktury reprezentowane w OKP liczyły łącznie siedemnaście tysięcy członków z trzydziestu zakładów. 20 lutego w Opolu odbyła się I konferencja „Solidarności” Pracowników PCWiG z udziałem przedstawicieli osiemdziesięciu zakładów branży cementowo-wapienniczo-gipsowej. Przemianowano OKP na Sekcję Ogólnopolską Pracowników PCWiG z siedzibą w Opolu. Do prezydium wszedł m.in. A. Kogut¹⁰².

Praca związkowa obejmowała wiele różnych dziedzin życia. Członkowie NSZZ „Solidarność” zaangażowali się np. w akcję pomocy ofiarom trzęsienia ziemi we Włoszech. W połowie grudnia 1980 r. w regionalnym biuletynie zamieszczone zostały informacje, że wysłano już: koce, materace, kołdry, poduszki, śpiwory, łózka polowe czy namioty. Rzeczy te odjechały do Włoch samochodem ekipy polskich alpinistów¹⁰³. Dnia 10 grudnia Zakładowe Komitety NSZZ „Solidarność” z terenu województwa kieleckiego dostarczały do Kielc kolejne rzeczy uzyskane ze zbiórki na swoich terenach. „Łączna ilość dostarczonych artykułów nie została jeszcze obliczona, ale zapewnią one ładunek na co najmniej jeden zestaw jelicza”. Ludzie wpłacali też pieniądze bezpośrednio na konto PCK¹⁰⁴.

Maciej Kwaśniewski, będący w tym czasie uczniem szkoły średniej wspominał: „Początek mojej działalności to jesień 1980 r. We Włoszech miało wówczas miejsce wielkie trzęsienie ziemi, mój szkolny kolega Krzysztof Ślusarek przyszedł do nas i powiedział, że jest potrzebna pomoc przy pakowaniu darów dla ofiar kataklizmu. Miało się to odbywać w rodzącym się właśnie związku NSZZ „Solidarność” [...] Poszliśmy tam wraz z kolegami i pakowaliśmy koce oraz inne rzeczy do ciężarówki¹⁰⁵.”

Związkowcy zajmowali się wieloma sprawami. Dostrzegali konieczność wprowadzania zmian w regulaminach pracowniczych, wewnętrznych rozporządzeniach

¹⁰¹Z. Bereszyński, *Sekcja Ogólnopolska Pracowników Przemysłu Cementowego, Wapienniczego i Gipsowego NSZZ „Solidarność”* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”*..., t. 1, s. 516–518.

¹⁰²M. Grosicka, *Adam Mikołaj Kogut* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”*..., t. 4, (w druku).

¹⁰³*Akcja pomocy ofiarom trzęsienia ziemi we Włoszech*, oprac. Zarząd Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność”, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 16 XII 1980 r., nr 4, s. 6.

¹⁰⁴*Z terenu*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 16 XII 1980 r., nr 4, s. 6.

¹⁰⁵*Relacja Macieja Kwaśniewskiego*, Kraków, 13 października 2009 r. [w:] „Przeciw komunie”..., s. 297.

zakładowych itp. Zagadnienia tego typu poruszane były w prasie związkowej. W wydawnictwie „Solidarność” Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Handlu Wewnętrznego opisany został problem nierównego traktowania pracowników i kadry kierowniczej w kontekście zabezpieczenia mienia społecznego w przedsiębiorstwie. „Pracownicy magazynowi oraz inne osoby, wchodzące lub wychodzące z magazynów, są zobowiązani poddać się kontroli osobistej na żądanie rewidenta magazynowego. Przy przechodzeniu przez punkt kontrolny nie podlegają kontroli osobistej następujące osoby: dyrektorzy przedsiębiorstw, z-cy dyrektorów, główny księgowy, inspektor kontroli państwowej, rewidenci magazynowi, sekretarze POP PZPR, przewodniczący Rady Zakładowej, osoby wprowadzane na teren bazy przez członków dyrekcji przedsiębiorstw – użytkowników bazy”¹⁰⁶. W związku ze skargami pracowników działacze związkowi starali się rozwiązywać także takie problemy.

W związku z powstaniem „Solidarności” i szybkim jej rozwojem komunistyczne władze znalazły się w sytuacji niezwykle złożonej. Nie bez powodu wojewoda kielecki podczas wystąpienia na plenarnym posiedzeniu KW PZPR w Kielcach 9 października 1980 r. stwierdził: „Aktualnie jesteśmy w znacznie trudniejszym położeniu niż w latach 1956, 1970, 1976”¹⁰⁷.

Dnia 11 listopada 1980 r., z inicjatywy wojewody kieleckiego, odbyło się w gmachu Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach spotkanie, w którym wzięli udział: wojewoda Józef Stański, wicewojewoda Zygmunt Nowak, I sekretarz KW PZPR Witold Gadomski, sekretarz KW PZPR Henryk Czajkowski oraz członkowie Prezydium Zarządu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” – M. Domińczyk, R. Iwańczyk, H. Kuliński, W. Kowalski i M. Paschalski. Wojewoda przedstawił sytuację gospodarczą województwa, apelując do członków „Solidarności” o pomoc w przełamywaniu trudności poprzez lepszą dyscyplinę i wydajność pracy. Prosił również o konsultację programu rozwoju rolnictwa na nadchodzącą „pięciolatkę”. Członkowie Prezydium ZR wskazali na konieczność usunięcia wszystkich przeszkód w działalności związku zarówno tych, które występują w pracy Zarządu Regionu, jak i w zakładach pracy, uznając taki warunek za wstępny w ustaleniu płaszczyzny współpracy z władzami administracyjnymi i politycznymi województwa. „Z konkretnych spraw, których pozytywne załatwienie przez władze wojewódzkie określi płaszczyznę przyszłej współpracy oraz szczerostę deklaracji władz, wymieniono: przypomnienie wszystkim kierownikom jednostek o konieczności zapewnienia możliwości wykonywania zadań

¹⁰⁶ Z cyklu: *Równi i równiejsi*, „Solidarność WPHW”, 1 V 1981 r., nr 2, s. 7.

¹⁰⁷ AP Ki, KW PZPR, 3760, Protokół plenarnego posiedzenia KW PZPR w Kielcach, 9 X 1980 r., k. 23.

statutowych przez zakładowe organizacje NSZZ »Solidarność«, dostęp do prasy lokalnej przez wyodrębnienie w obu dziennikach („Słowo Ludu” i „Echo Dnia”) stałej rubryki dla »Solidarności«, a także konkretną pomoc dla Zarządu przez przydzielenie samochodu i powielacza”. Podsumowując, Domińczyk zaapelował o zmianę myślenia i działania, „o zerwanie z nawykiem oglądania się na stare zasady i przepisy, które zostały wyprzedzone przez życie”¹⁰⁸.

Dnia 12 listopada 1980 r. redaktorzy dwóch dzienników kieleckich zapewnili, iż udostępnią Zarządowi Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” możliwość publikowania własnych materiałów na łamach obu gazet. W kolejnych dniach rzeczywiście zaczęły się w nich ukazywać komunikaty „Solidarności”. 13 listopada 1980 r. wicewojewoda kielecki Zygmunt Nowak przekazał Zarządowi Regionu Świętokrzyskiego używany samochód osobowy GAZ Wołga i powielacz spirytusowy¹⁰⁹.

W kolejnych tygodniach nadal dochodziło do sytuacji konfliktowych. Dnia 27 listopada od godz. 12.00 do 14.00 przeprowadzono w kieleckim Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Komunikacji Miejskiej strajk ostrzegawczy, który był protestem przeciwko niekonsekwencji władz. Wcześniej odbywały się rozmowy pracowników z dyrekcją WPKM i władzami miejskimi. Przedstawiciele Zakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” stwierdzili, że już 10 listopada sygnalizowali prezydentowi miasta, iż przedłużające się terminy realizacji postulatów mogą spowodować strajk. Protest polegał na tym, że wszystkie autobusy w ustalonych godzinach zostały sprowadzone do bazy. Kierowcy pozostali w samochodach, mechanicy przerwali pracę. O godzinie 13.45 autobusy wyjechały na trasę¹¹⁰. W związku z przeprowadzonym protestem na łamach „Biuletynu NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego” znalazły się wyjaśnienia. W nocy z 26 na 27 listopada Krajowa Komisja Porozumiewawcza wydała bowiem zalecenie o wstrzymaniu wszystkich akcji strajkowych, jednak członkowie ZKZ w WPKM, twierdzili, że ta informacja nie dotarła do nich na czas¹¹¹.

Jesienią 1980 r. w kilku miastach województwa kieleckiego pojawiły się także inicjatywy tworzenia lokalnych struktur Międzyzakładowych Komitetów Założycielskich, które z czasem przybrały formę terenowych komisji

¹⁰⁸ *Sprawozdanie*, „Solidarność Świętokrzyska”, 15 XI 1980 r., [nr 2], s. 4–5.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ J. Z., *Z jednodniowym opóźnieniem: strajk w WPKM*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 6 I 1981 r., [nr 5], s. 7.

¹¹¹ *Od Redakcji*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 6 I 1981 r., [nr 5], s. 13.

koordynacyjnych NSZZ „Solidarność”. Powstały one w Końskich, Ostrowcu Świętokrzyskim i Starachowicach a następnie w Skarżysku-Kamiennej.

Międzyzakładowy Komitet Założycielski w Końskich powstał 16 października 1980 r. Przewodniczącym został Adam Ślufarski z Zakładów Metalowych, wiceprzewodniczącym Jan Kozubski z Koneckich Zakładów Odlewniczych, sekretarzem Kazimierz Słowik z ZM, a skarbnikiem Henryk Chochowski z ZM i Spółdzielni Pracy „Młot-Elektromet”¹¹².

Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w Starachowicach powstał 29 października 1980 r. W jego skład weszli przedstawiciele Komitetów Założycielskich z dwunastu zakładów pracy. Przewodniczącym został Ignacy Kordelewski¹¹³.

Na przełomie września i października w działalność związkową coraz aktywniej włączali się pracownicy największego zakładu pracy w Ostrowcu Świętokrzyskim. Zakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” Huty im. Marcelego Nowotki ukonstytuował się 29 września. Dnia 3 października powołano natomiast Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność” w Ostrowcu Świętokrzyskim¹¹⁴. Jego przewodniczącym został Marcelec Czarniecki, a sekretarzem Ludwik Kropielnicki¹¹⁵.

W hali KSZO [Klubu Sportowego Zakładów Ostrowieckich] w Ostrowcu Świętokrzyskim, 23 października 1980 r., odbył się zorganizowany przez „Solidarność” wiec z udziałem kilku tysięcy osób. Uczestniczyły w nim delegacje Komitetu Robotniczego Hutników Huty im. Lenina i Międzyzakładowej Komisji Robotniczej z Jastrzębia. Rozmawiano o celach działalności związku oraz aktualnej sytuacji w kraju. Przedstawiciel Zarządu Oddziału Świętokrzyskiego Jerzy Stępień miał skostatować, że „kiedy wspólnie działa polski robotnik i inteligent, można żyć naprawdę w wolnej i sprawiedliwej ojczyźnie”. Zapewniał także, że „nie damy już wbić między siebie klina”¹¹⁶. W imieniu ostrowieckiego Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego głos zabrał Marcelec Czarniecki. Zebrani na wiecu zapelowali o zarejestrowanie NSZZ „Solidarność”¹¹⁷.

¹¹²Niech każdy robi to, co do niego należy, „Odlewnik. Organ Samorządów Robotniczych”, Końskie, Stąporków, 30 XI 1980 r., s. 1–2.

¹¹³Komunikat nr 11 Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność w FSC Starachowice [w:] J. Seweryn, *Solidarność Starachowicka...*, s. 340.

¹¹⁴P. Gotowiecki, *NSZZ „Solidarność” w Hucie im. Marcelego Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim 1980–1981* [w:] *Ogniwa zakładowe i sekcje branżowe NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, red. Ł. Sołtysik, G. Waligóra, Wrocław-Warszawa 2018, s. 164.

¹¹⁵M. Czarniecki, *Chwila refleksji*, „Hutnicza Solidarność”, 30 X 1980 r., nr 1, s. 2.

¹¹⁶AIPN Ki, 025/1119/K, t. 2, Meldunek operacyjny Wydz. III A KW MO w Kielcach, 24 XI 1980 r., k. 59–60.

¹¹⁷P. Gotowiecki, *NSZZ „Solidarność” w Hucie im. Marcelego Nowotki...*, s. 165; *Wiec NSZZ „Solidarność” w Ostrowcu Świętokrzyskim*, „Echo Dnia”, 24–26 X 1980 r., s. 2.

Fot. 10. Wiec w Ostrowcu Świętokrzyskim, 23 X 1980 r. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Fot. 11. Wiec w Ostrowcu Świętokrzyskim, 23 X 1980 r. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Według danych z 10 listopada 1980 r. istniały w tym czasie cztery terenowe organizacje międzyzakładowe. MKZ w Ostrowcu Świętokrzyskim podlegało 25 „mniejszych zakładów”, MKZ w Starachowicach – 17, MKZ w Końskich – 8. Z Oddziałem Świętokrzyskim „Solidarność” związany był też MKZ w Lipsku z województwa radomskiego¹¹⁸.

Dnia 20 listopada wśród działaczy „Solidarność” z ZM „Predom-Mesko” w Skarżysku-Kamiennej pojawiła się inicjatywa związana z utworzeniem na terenie miasta Terenowej Komisji Koordynacyjnej. Podczas roboczego spotkania przedstawiciele kilku miejscowych organizacji związkowych 1 grudnia 1980 r. utworzona została Tymczasowa Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidarność” w Skarżysku-Kamiennej. Jej założycielami byli: Krzysztof Nurzyński i Krzysztof Głąb z ZM „Predom-Mesko”, Bogdan Ryś i Lech Kwiecień z PKP, Andrzej Śliwa z Kombinatu Budowlanego, Iwona Nalej z PKS, Andrzej Gajewski z FO „Fosko” i Anna Kaczanowska z Sanepidu¹¹⁹.

Dynamiczny rozwój związków zawodowych, niezależnych od komunistycznych władz, spowodował, że SB zintensyfikowała swoje działania. Dnia 22 października 1980 r. zastępca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. SB w Kielcach płk Kazimierz Sawin oficjalnie zatwierdził wniosek Kierownika Sekcji III Wydziału III A por. Z. Bieńka o założenie sprawy obiektowej o krypt. „Arka” na MKZ Oddziału Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność”. W ramach sprawy miała być prowadzona „ochrona operacyjna” nowego związku „przed wpływami grup i elementów antysocjalistycznych, negatywną i destrukcyjną działalnością” oraz stosowanie „odpowiednich działań profilaktyczno-zapobiegawczych”¹²⁰.

Działania SB wobec członków „Solidarność”, obejmowały m.in.: „Kompromitowanie osób znanych z negatywnych postaw celem niedopuszczenia ich do zajmowania kierowniczych funkcji oraz ograniczenia możliwości oddziaływania na załogi”, „podejmowanie działań dezinformacyjnych wśród członków NSZZ, wywoływanie nieporozumień, podejrzeń, nieufności wśród kierownictwa, jak również konfliktów personalnych”, „rozpoznanie składu osobowego poszczególnych zarządów, pełnionych funkcji, postaw, osobowości, cech charakteru, warunków rodzinnych, materialnych, kontaktów i ich

¹¹⁸ *Komunikat związkowy*, „Solidarność Świętokrzyska”, 15 XI 1980 r., [nr 2], s. 7.

¹¹⁹ W. Markiewicz, *Zaczynaliśmy od postulatów...*, s. 35–36.

¹²⁰ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 1, Wniosek o założenie sprawy obiektowej krypt. „Arka” (oprac. por. Zygmunt Bieniek), Kielce, 22 X 1980 r., k. 13.

charakteru itp. celem wypracowania różnych przedsięwzięć operacyjnych i profilaktycznych”, „wykorzystywanie nieporozumień i potknięć do stosowania kombinacji i gier operacyjnych prowadzących do eliminowania z działalności związkowej osób o postawach negatywnych i antysocjalistycznych”, „prowadzenie rozmów i dialogów z niektórymi wytypowanymi członkami MKZ NSZZ »Solidarność«, celem ukierunkowania ich do działalności pozytywnej i zgodnej z założeniami statutowymi związku”¹²¹.

Rozpoznanie „układu sił” w kieleckim MKZ, próby dezintegracji związku poprzez skonfliktowanie jego członków, doprowadzenie do sporów programowo-ideowych to działania SB, które zaplanowano, aby sprzyjać tzw. „neutralizacji” „Solidarności”. Próby rozbijania związku od wewnątrz miały umożliwić agenturze SB skuteczniejszą walkę o przywództwo w „Solidarności”, także podczas wyborów związkowych. Zadaniem usytuowanych w strukturach tajnych współpracowników aparatu bezpieczeństwa było wpływanie na pożądane przez władze komunistyczne oblicze związku, który miałyby zajmować się wyłącznie sprawami związkowymi i pracowniczymi.

W połowie grudnia 1980 r. SB oceniała, że „większość członków Prezydium Regionu Świętokrzyskiego [...] wykazuje negatywną postawę wobec obecnego ustroju, programu partii i rządu oraz sojuszków Polski z państwami Układu Warszawskiego”. Kolejne zdania dokumentu dotyczyły skali poparcia społecznego dla aktywu „Solidarności” w województwie kieleckim: „Kierownictwo Regionu, MKZ-ów, ZKZ-ów, rad i komisji zakładowych ma pełne poparcie i posłuch wśród załóg zakładów pracy i środowisk wiejskich”¹²².

Skala poparcia społecznego oraz dynamika rozwoju „Solidarności” wywoływały ogromny niepokój aktywistów PZPR. Członkowie kieleckiego KW oficjalnie spotykali się z przywódcami związku, jednocześnie opracowywali plany działań mających na celu „zdecydowane przeciwstawienie się destabilizacji politycznej” oraz utworzeniu „frontu oporu dla sił antysocjalistycznych”. Partyjni działacze uważali, że na „robotniczym nurcie” „Solidarności” próbują zbijać kapitał polityczny „ludzie obcy czy wręcz wrodcy” wobec socjalizmu i władzy ludowej. Zdaniem członków KW uprawiana w różnych środowiskach „samowola” prowadzi do „anarchii, wręcz do kontrewolucji”¹²³.

¹²¹ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 2, Plan działań i przedsięwzięć operacyjnych w sprawie obiektowej krypt. „Arka”, Kielce, 14 XI 1980 r., k. 93–94.

¹²² Pismo naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach ppłk. Antoniego Rupniewskiego do naczelnika Wydziału II Departamentu III A MSW w Warszawie, Kielce, 17 XII 1980 r., cyt. za: R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Świętokrzyska „Solidarność” (IX 1980–VII 1981) w materiałach własnych i Służby Bezpieczeństwa. Wybór źródeł*, „Studia Muzealno-Historyczne” 2009, t. 1, s. 343.

¹²³ AP Ki, KW PZPR, 3761, Zadania wojewódzkiej organizacji partyjnej Kielecczyzny po VII Plenum KC PZPR, [Kielce, 17 XII 1980 r.], k. 7–8, 25–26; *ibidem*, Plan działań polityczno-organizacyjnych KW PZPR po VII Plenum KC PZPR przyjęty na plenarnym posiedzeniu KW PZPR, Kielce, 17 XII 1980 r., k. 116–117.

W grudniu 1980 r. miała miejsce trudna dla przywódców świętokrzyskiej „Solidarności” sytuacja. Agencja TASS 8 grudnia 1980 r. podała, iż według informacji pochodzących z różnych regionów Polski oraz depechy z Warszawy „grupy kontrrewolucyjne działające pod płaszczykiem sekcji lokalnych »Solidarności« przechodzą do otwartej konfrontacji z lokalnymi organizacjami PZPR i dyrekcjami niektórych zakładów. I tak w Kielcach na południe od Warszawy w zakładach »Iskra«, tzw. obrońcy interesów robotniczych obalili administrację i rozbroili straż przemysłową. Równocześnie aktywiści zostali usunięci z zakładu, ponieważ podczas zebrania robotniczych wypowiedzieli się przeciwko postulatam agitatorów. [...] Te i inne przykłady wykazują, że kontrrewolucja zdążyła do destabilizacji w kraju i zaognienia walki politycznej”¹²⁴.

Przekazane w komunikacie informacje były fałszywe. Jak już wspomniano, rozbrojenie straży przemysłowej rzeczywiście miało miejsce, ale było to podczas strajku w „Iskrze” we wrześniu 1980 r. W porozumieniu z komendantem wojewódzkim MO broń została złożona na ręce milicji. W związku z podaniem nieprawdziwych wiadomości, podczas zebrania przewodniczących ZKZ, podjęta została specjalna uchwała: „W dniu 8 grudnia agencja TASS opublikowała informację podającą jakoby w Kielcach w Zakładach »Iskra« miały miejsce wystąpienia o charakterze kontrrewolucyjnym. Podobne informacje znalazły się również w prasie czechosłowackiej i Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Powyższe informacje są nieprawdziwe i godzą w dobre imię ludzi pracy Regionu Świętokrzyskiego”. W dalszej części uchwały poinformowano, iż od 3 października 1980 r. w FŁT „Iskra” w Kielcach nie było żadnych strajków ani innych akcji protestacyjnych. „W imieniu ponad trzystu tysięcy członków NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego domagamy się oficjalnego dementi wymienionych na wstępie informacji”¹²⁵.

Przywódcy Związku przesłali do Oddziału Agencji TASS w Warszawie pismo w tej sprawie. Brzmiało ono następująco: „Zarząd Regionalny NSZZ »Solidarność« w Kielcach prosi o niezwłoczne wyjaśnienie, w jakim stopniu powołane źródło wyżej wspomnianej wiadomości jest prawdziwe (czy istotnie TASS informację tę podał). Równocześnie oświadczamy, że po zbadaniu sprawy na miejscu, stwierdziliśmy, iż w zakładach »Iskra« trwa spokój i prowadzona jest normalna produkcja bez jakichkolwiek zakłóceń. Na wypadek, gdyby rzeczywiście TASS był autorem rozpowszechnionej dziś informacji o rzekomych niepokojach w Kielcach, żądamy odwołania

¹²⁴ *Agencja TASS donosi?!*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 16 XII 1980 r., nr 4, s. 2.

¹²⁵ *Uchwała Zebrania Przewodniczących ZKZ*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 16 XII 1980 r., nr 4, s. 1.

tej wiadomości, przybycia do Kielc celem sprawdzenia stanu faktycznego i podania prawdy radzieckiemu i zagranicznym odbiorcom waszego serwisu informacyjnego¹²⁶.

Zarząd Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” podejmował działania związane z szybkim rozwojem organizacji. W listopadzie 1980 r. z inicjatywy Macieja Szydłowskiego, a także członków Komisji Zakładowej Politechniki Świętokrzyskiej powstała Wszechnica Związkowa (Wolna Wszechnica Związkowa). Osoby z nią związane to, m.in.: Juliusz Braun, Ryszard Gawroński, Zbigniew Rubinowski, Stanisław Żak, Maciej Szydłowski, Aleksander Kania, K. Więsek, Andrzej Sygut, Tadeusz Moszyński, Krystyna Żurowska, Wanda Pomianowska, ks. Mieczysław Rubak, ks. Aleksander Chycki, ks. Roman Syta¹²⁷.

W ramach pracy Wszechnicy odbywały się wykłady, m.in. na temat aktualnej sytuacji w PRL, uwarunkowań historycznych czy szkolnictwa i oświaty w PRL. Organizowane były spotkania z ludźmi kultury i nauki. Przykładowo 19 lutego 1981 r. w Muzeum Narodowym przy Placu Partyzantów odbyło się spotkanie z cyklu „Tradycje historyczne podstawą wychowania patriotycznego”. Wykład pt.: *Literatura bez cenzury w dobie powstania listopadowego* wygłosiła doc. dr Alina Kowalczykowa. Otwarto również wystawę: *Poezja powstania listopadowego*. Organizatorem imprezy byli członkowie NSZZ „Solidarność” z Muzeum Narodowego, Teatru im. Stefana Żeromskiego i WSP w Kielcach¹²⁸. Od 8 do 16 listopada 1980 r. odbywały się natomiast Dni Kultury Chrześcijańskiej w Kielcach¹²⁹.

W listopadzie 1980 r. utworzony został Zespół Ekspertów, który pod kierunkiem prof. Ryszarda Gawrońskiego opracował *Tezy do reformy gospodarczej*. Ponadto powstały *Tezy do regionalizacji* pod kierunkiem ks. dr. Daniela Olszewskiego oraz *Referat o zadaniach kontroli społecznej* opracowany przez Macieja Szydłowskiego¹³⁰. Gawroński, jako doradca, kierował zespołem do spraw reformy gospodarczej.

¹²⁶Do Oddziału Agencji TASS, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 16 XII 1980 r., nr 4, s. 2.

¹²⁷Wszechnica Związkowa [w:] *Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 9; AIPN Ki, 025/1119/K, t. 6, Członkowie Rady Programowej Wszechnicy Związkowej, b.m.w., b.d.w., k. 311.

¹²⁸Z *życia Związku (w Regionie)*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 21 II 1981 r., s. 6.

¹²⁹*Kultura otwarta na wszystkie wartości (rozmowa z ks. prof. dr. hab. Andrzejem Zuberbierem, profesorem Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie i Seminarium Duchownego w Kielcach)*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 6 I 1981 r., [nr 5], s. 12.

¹³⁰Zespół Ekspertów [w:] *Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 8.

Do pierwszych spotkań przedstawicieli ZRŚ NSZZ „Solidarność” z wojewodą kieleckim i prezydentem Kielc doszło we wrześniu i październiku 1980 r. Prowadzone wówczas rozmowy poświęcone były bieżącym problemom związanym z funkcjonowaniem nowego związku. Kolejne spotkania dotyczyły różnych kwestii wynikających z sytuacji społeczno-politycznej w województwie, np. w grudniu 1980 r. władze konsultowały z ZR sposób zaopatrzenia w okresie przedsięwzięcznym. W pierwszym półroczu 1981 r. przedstawiciele ZR dwukrotnie występowali na sesjach plenarnych WRN. Prezentowali wówczas stanowisko Związku w ważnych dla społeczeństwa kwestiach¹³¹. W imieniu ZR głos zabierali: Mirosław Domińczyk, Aleksander Kania, prof. Ryszard Gawroński, Andrzej Sygut, Maciej Szydłowski¹³². Niezależnie od oficjalnych wystąpień w czasie sesji WRN, przedstawiciele ZR utrzymywali też kontakty robocze z Prezydium WRN, w charakterze obserwatorów brali udział w posiedzeniach komisji oraz na bieżąco kontaktowali się z niektórymi wydziałami Urzędu Wojewódzkiego w Kielcach¹³³.

Podczas posiedzenia WRN, 20 lutego 1981 r., odbyły się konsultacje władz z organizacjami społeczno-politycznymi, środowiskowymi i związkowymi w tym NSZZ „Solidarność”. Dotyczyły one projektu planu społeczno-gospodarczego. Członek Prezydium ZRŚ A. Kania zaprezentował opinię przygotowaną przez doradców i ekspertów Związku. „[...] Najważniejszą rolę mają tu do odegrania organy samorządowe z WRN i radami narodowymi niższego szczebla na czele. [...] Postulujemy, by WRN, a także inne rady narodowe, wyłoniły stałe, codzienne pracujące zespoły do bezpośredniej współpracy z władzami administracyjnymi. [...] Dekretami rządu niewiele da się osiągnąć. Najważniejsze jest uświadomienie sobie na szczeblu lokalnym, co trzeba w tym planowaniu zmienić, by planowanie było skuteczne. [...] Jeżeli poszczególne rady narodowe, w tym WRN, nie znajdują w sobie dość siły bądź kompetencji, by temu zadaniu sprostać, proponujemy rozwiązać te ciała i rozpisać nowe wybory [...]”¹³⁴.

¹³¹ AP Ki, WRN, 40, Protokół nr V/80 sesji WRN w Kielcach, Kielce, 10 XII 1980 r., k. 3–5.

¹³² AP Ki, WRN, 42, Protokół nr VII/81 sesji WRN w Kielcach, Kielce, 14 V 1981 r., k. 5–8. Por. *Opinia Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” nt. „Informacji złożonej przez Urząd Wojewódzki w Kielcach na posiedzeniu plenarnym WRN w dniu 15 V 1981 r. i posiedzeniu Prezydium WRN w dniu 11 V 1981 r.”*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 26 V 1981 r., nr 15, s. 4–6; M. Szydłowski, *Czy to jest faktycznie kontrola społeczna?*, *ibidem*, s. 4–7.

¹³³ *Sprawozdanie z działalności Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Region Świętokrzyski w Kielcach [w:] Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 10–11.

¹³⁴ *Plan i budżet Kieleccyżny na rok 1981*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 21 III 1981 r., s. 5–6.

W oparciu o społeczne inicjatywy prawników przy ZRŚ funkcjonował Prawniczy Zespół Konsultacyjny. Udzielano tu porad w wielu dziedzinach prawa, m.in. w sprawach pracowniczych skierowanych do sądów pracy czy komisji interwencji. Zgłaszano uwagi do projektów zmian w kodeksie pracy, prawie karnym materialnym, procesowym i innych¹³⁵.

Od stycznia 1981 r. działało również Biuro Interwencji, do którego należeli, m.in.: Maciej Szydłowski, Andrzej Sygut, Aleksander Kania, Ryszard Iwańczyk, Szczepan Serek, Stanisław Wotliński, Jerzy Spolitak, Edmund Sarna, Kazimierz Kantyka, Aleksander Kwiecień¹³⁶. Członkowie Biura współpracowali z prokuraturą i prezydentem Kielc w sprawach mieszkaniowych, podejmowali interwencje w zakładach pracy, współpracowali też z radcami prawnymi¹³⁷. Szczepan Serek i Zygmunt Pęksyk reprezentowali Region Świętokrzyski na Krajowym Zjeździe Biur Interwencyjnych w Gdańsku 23–24 kwietnia 1981 r.¹³⁸

Członkowie związku zajmowali się też problemami społecznymi. W lutym 1981 r. przy Zarządzie Regionu powstała komisja do spraw zwalczania alkoholizmu. Jej członkowie pracowali nad uchwałą dotyczącą reglamentacji alkoholu na terenie województwa kieleckiego, analizowali też sytuację życiową młodzieży. W tym samym czasie przy Komisji Wydziałowej Pracowników Oświaty i Wychowania NSZZ „Solidarność” powołany został Komitet Obrony Praw Dziecka, którego celem była ochrona interesów dzieci w zakresie spraw wychowawczych, opiekuńczych, socjalno-bytowych oraz zdrowotnych¹³⁹.

Walka o wolne soboty i kryzys bydgoski

Pod koniec 1980 r. rządu ogłosiły, iż wbrew porozumieniu z Jastrzębia, w 1981 r. tylko połowa sobót będzie wolna od pracy. W całym kraju rozpoczęły się protesty i bojkot roboczych sobót. Dnia 21 stycznia 1981 r. ZRŚ NSZZ „Solidarność” przyjął uchwałę, w której związkowcy żądali „natychmiastowego podjęcia rozmów” przez rząd z Krajową Komisją Porozumiewawczą w sprawie „ogłoszenia sobót

¹³⁵ *Prawniczy Zespół Konsultacyjny* [w:] *Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 8.

¹³⁶ *Działalność Interwencyjna* [w:] *ibidem*, s. 7; AIPN Ki, 025/1119/K, t. 7, Notatka Służbowa, Personalna osób wchodzących w skład grupy interwencyjnej, Kielce, 23 II 1981 r., k. 351.

¹³⁷ BG UJK, AZRŚ NSZZ „Solidarność”, Teczka 41, Dokument 41/72: Pismo Biura Interwencyjnego NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego do Prokuratury Wojewódzkiej w Kielcach, Kielce, 26 V 1981 r., b.p.

¹³⁸ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 7, Kopia sprawozdania z IV Krajowego Zjazdu Biur Interwencji, Gdańsk, 23–24 IV 1981 r. (oprac. Z. Pęksyk), k. 387.

¹³⁹ „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 21 II 1981 r., s. 7.

za wolne dni od pracy i płatne”. Domagali się także realizacji wszystkich porozumień zawartych w Gdańsku, Szczecinie i Jastrzębiu. 22 stycznia od godz. 10.00 do 12.00 przeprowadzony został strajk ostrzegawczy. Z udziału w nim wyłączone zostały osoby pracujące w ruchu ciągłym, służba zdrowia, PKP i PKS, zakłady przemysłu spożywczego oraz szkolnictwo. W województwie kieleckim, według danych SB, w strajku wzięli udział, m.in. pracownicy: Huty im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim, FSC w Starachowicach, ZM „Predom-Mesko” w Skarżysku-Kamiennej, FŁT „Iskra”, ZUChiAP „Chemar” oraz FSS „Polmo-SHL” w Kielcach. W tych sześciu zakładach strajkowało 35 tys. osób, natomiast ogółem w województwie w proteście wzięło udział około stu tysięcy pracowników¹⁴⁰. Według oceny ZRŚ w strajku uczestniczyło 90% zakładów zrzeszonych w regionalnej strukturze „Solidarności”¹⁴¹.

W związku z groźbą rozpoczęcia przez „Solidarność” ogólnopolskiego strajku rząd ustąpił. Ostatecznie ustalono, że co czwarta sobota będzie miała roboczy charakter. Doszło do chwilowego uspokojenia nastrojów.

Dnia 22 stycznia dwugodzinny strajk ostrzegawczy w Zakładzie Sprzętu Motoryzacyjnego w Końskich przerodził się w strajk okupacyjny. Przyczyną protestu było niezrealizowanie postulatów „porozumienia strajkowego z 30 września 1980 r.” oraz „szkalowanie członków ZKZ” na falach rozgłośni zakładowej, do której dostęp zablokował dyrektor, w czasie ogólnopolskiego strajku ostrzegawczego. Następnego dnia miała być ogłoszona gotowość strajkowa na terenie działań Terenowej Komisji Koordynacyjnej Ziemi Koneckiej. W godzinach nocnych do strajkujących przybyli przedstawiciele ZR – Mirosław Domińczyk i Jerzy Stępień. Wzięli udział w negocjacjach i sformułowaniu warunków zakończenia protestu. Efektem rozmów było powołanie „komisji specjalnej” do zbadania zarzutów wobec dyrektora oraz stopnia realizacji postulatów strajkowych¹⁴². Na czas pracy komisji został on zawieszony w czynnościach służbowych.

W związku z incydentem zaistniałym w Bydgoszczy, 19 marca 1981 r. rozpoczął się najpoważniejszy kryzys w stosunkach między władzami PRL a „Solidarnością”. Bezpośrednią przyczyną była akcja milicji, w czasie której funkcjonariusze MO siłą usunęli z sali obrad Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy związkową delegację. W jej trakcie został dotkliwie pobity Jan Rulewski, przewodniczący MKZ NSZZ „Solidarność” w Bydgoszczy, a także działacze rolniczej „Solidarności” –

¹⁴⁰ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 2, Meldunek operacyjny Wydz. III A KW MO w Kielcach do naczelnika Wydz. I Departamentu III A MSW w Warszawie, Kielce, 22 I 1981 r., k. 66.

¹⁴¹ *Z życia Związku (w Regionie)*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 2 II 1981 r., s. 3.

¹⁴² *Ibidem*, s. 3–4.

Mariusz Łabentowicz i Michał Bartoszcze. Przez kraj przetoczyła się fala strajków przeciwko bezkarności władzy. Żądano ukarania winnych pobicia związkowców¹⁴³.

W Kielcach 20 marca 1981 r. w godzinach wieczornych odbyło się nadzwyczajne posiedzenie ZRS. W związku z pogotowiem strajkowym wezwano związkowców do „wzmoczenia czujności na wszystkich stanowiskach pracy przed możliwymi dalszymi akcjami prowokacyjnymi i ewentualnym sabotażem”. Następnego dnia rano, przez głośniki zainstalowane w budynku przy ul. Świętokrzyskiej 10a, rozpoczęto nadawanie aktualnych komunikatów i serwisów informacyjnych. Na ulicach widać było wzmożony ruch samochodów milicyjnych. Zobowiązano wszystkie komisje zakładowe do przekształcenia się w struktury strajkowe.

W nocy z 23 na 24 marca ZRS przeniósł swą siedzibę do świetlicy FŁT „Iskra”. Tam też rozpoczęła działalność poligrafia. Ochronę zapewniła załoga „Chemaru” i „Polmo-SHL”. W siedzibie przy ul. Świętokrzyskiej 10a pozostało dwóch członków Zarządu. W Kielcach systematycznie prowadzona była akcja plakatowania. Wydawano też „Biuletyn gotowości strajkowej”. Dnia 27 marca w godzinach 8.00–12.00 do strajku ostrzegawczego przystąpiły struktury związkowe zrzeszone w „Solidarności”. Poza nielicznymi zakładami, zwolnionymi z obowiązku przyłączenia się do protestu, prawie wszystkie organizacje związkowe wzięły udział w strajku¹⁴⁴.

Tego samego dnia funkcjonariusze Wydziału III A KW MO w Kielcach sporządzili „Informację” o przebiegu strajku w województwie kieleckim. Zdaniem autorów dokumentu strajk przebiegał spokojnie, „przy dużym zdyscyplinowaniu załóg, bez podejmowania negatywnych inicjatyw oraz prób wywierania presji na odstępowanie lub podejmowanie pracy”. Wszystkie zakłady były oflagowane i posiadały straż robotnicze. W większości przedsiębiorstw „Solidarności” korzystała z radiowęzłów i poligrafii. Autorzy dokumentu zwrócili uwagę na fakt, że „związki branżowe, jak również organizacje partyjne, w większości zajmowały bierną postawę, nie podejmując zdecydowanych prób przeciwdziałania”¹⁴⁵.

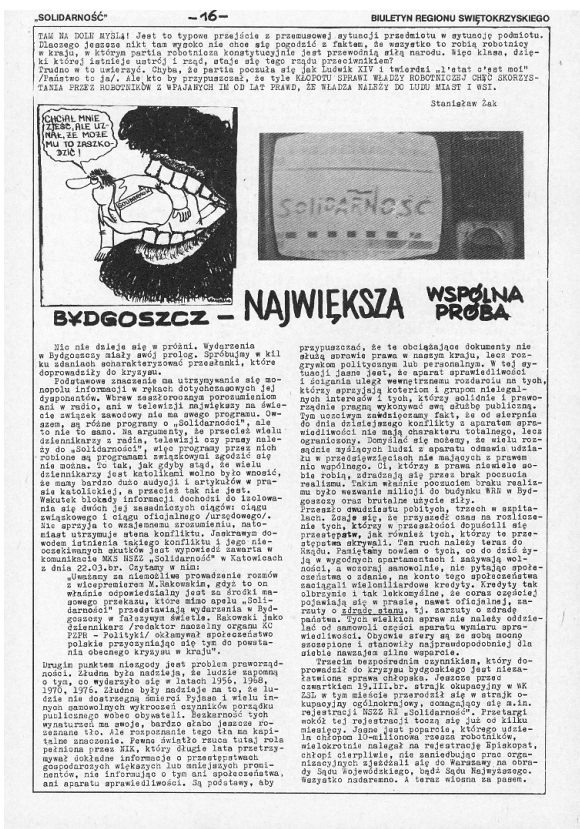
Wieczorem 27 marca dwóch członków Prezydium Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego spotkało się z wojewodą kieleckim w celu ustalenia sposobu „zabezpieczenia podstawowych funkcji, które winno pełnić miasto w przypadku strajku”. Sporządzony został spis przedsiębiorstw, których praca była niezbędna dla „utrzymania życia w mieście” w stanie strajku powszechnego. 28 marca zwrócono

¹⁴³Zob. m.in.: K. Osiński, P. Rybarczyk, *Kryzys bydgoski 1981. Przyczyny, przebieg, konsekwencje*, t. 1: *Monografia*, Bydgoszcz–Gdańsk–Warszawa 2013.

¹⁴⁴*Po św. Józefie*, cz. 2, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 7 IV 1981 r., s. 2–6.

¹⁴⁵AIPN Ki, 025/1119/K, t. 8, Informacja (oprac. Wydz. III A KW MO w Kielcach), Kielce, 27 III 1981 r., k. 415–417. W czasie strajku doszło do incydentu na terenie zajezdni MPK w Ostrowcu Świętokrzyskim.

uwagę na krążące po Kielcach patrole wojskowe. Z powodu awarii maszyn poligraficznych MKS nie wydawał przez pewien czas żadnych komunikatów. Niepokój członków Zarządu Regionu spowodowany był również utrudnieniami w dostępie do zakładowego radiowęzła i poligrafii w FŁT „Iskra”. Wieczorem 30 marca media publiczne poinformowały o zakończeniu rokowań i zawarciu porozumienia pomiędzy stroną rządową a „Solidarnością”. W związku z tym grupa negocyjacyjna KKP zawiesiła decyzję o strajku generalnym¹⁴⁶.

Fot. 12. „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego», 5-6 V 1981 r.

¹⁴⁶ Po św. Józefie..., s. 6-10.

W czasie pobytu członków Zarządu Regionu Świętokrzyskiego na terenie „Iskry” pojawił się problem braku właściwej współpracy z tamtejszą KZ NSZZ „Solidarność”. Chodziło m.in. o warunki funkcjonowania ZR, brak możliwości korzystania z radiowęzła i poligrafii. Sprawę tę, jak również udział samochodu służbowego ZRS w kolizji drogowej, poruszył w liście otwartym do „kolegów związkowców” Jerzy Węglarski z zespołu redakcyjnego regionalnego „Biuletynu”. Zwrócił uwagę na pewien ciąg zdarzeń oraz zachowania niektórych działaczy „Solidarności”, które mogły doprowadzić do „rozbitcia Związku”. Autor listu nie wykluczał w całej tej sprawie ingerencji Służby Bezpieczeństwa¹⁴⁷.

Ze znanych obecnie dokumentów wynika, że miał on wiele racji. Konflikty i nieporozumienia, do jakich doszło pod koniec marca i w kwietniu 1981 r., były skutkiem nie tyle niechęci czy rywalizacji pomiędzy działaczami „Solidarności”, co jest rzeczą naturalną w funkcjonowaniu dużej organizacji, lecz wynikały przede wszystkim z działań przeprowadzonych przez funkcjonariuszy SB. Ingerencja ta nie byłaby tak skuteczna, gdyby nie aktywność „Michała”¹⁴⁸ (TW), który miał „dostęp do wszystkich członków Zarządu i większości dokumentacji”. Pozwoliło to funkcjonariuszom prowadzić „bieżące rozpoznanie zamierzeń i działań Zarządu oraz aktualne postawy członków Zarządu i ich charakterystyki”. Wszystko to umożliwiło SB przeprowadzenie w marcu czterech kombinacji operacyjnych, których celem było „skłócenie członków Zarządu oraz wyeliminowanie tych, którzy reprezentują skrajne i wrogie poglądy”. W dalszej części dokumentu SB czytamy: „W dzień strajku ostrzegawczego na terenie Fabryki Łożysk Toczących »Iskra« spowodowano poróżnienie Komisji Zakładowej tej fabryki z Mirosławem Domińczykiem i Jerzym Sępnem. Konflikt ten powstał na przygotowanych

¹⁴⁷J. Węglarski, *List otwarty Jerzego Węglarskiego do kolegów związkowców. Kielce, 15 V 1981 r.*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 26 V 1981 r., nr 15, s. 2, 9.

¹⁴⁸Według zachowanych zapisów w kartotece odtworzeniowej MSW w Warszawie (IPN BU 2912/1) TW ps. „Michał”, zatrudniony jako elektromonter w FET „Iskra” w Kielcach, został pozyskany do współpracy z SB 12 XII 1980 r., w ramach sprawy obiektowej krypt. „Świeca”. Nr rejestracyjny: KI-19118, data rejestracji 13 XII 1980 r. Pozyskany został przez por. Józefa Baniaka st. insp. Wydziału III „A” KWMO w Kielcach. W kartotece, jako podstawę pozyskania, wpisano „korzyści materialne”. Teczka personalna i teczka pracy TW nie zostały odnalezione, najprawdopodobniej nie zachowały się. W kartotece ogólnoinformacyjnej WUSW w Kielcach (IPN Ki 0031/1) podano: „Materiały komisji nie zniszczono. Protokół brakowania nr 506/90”. W związku z brakiem podstawowych materiałów dotyczących pozyskania i przebiegu współpracy z SB ujawnienie pełnych danych personalnych TW ps. „Michał” nie jest możliwe. W świetle analiz metodologicznych podstawą źródłową do identyfikacji agentury w opracowaniu naukowym powinna być zachowana teczka personalna (z podpisanym zobowiązaniem do współpracy) oraz teczka pracy (z zachowanymi doniesieniami agenturalnymi). Taki zestaw uprawnia badacza – jak się wydaje – do ujawnienia personaliów TW. Zob. A. Dudek, Z. Zblewski, *Materiały operacyjne służb specjalnych PRL jako źródło historyczne. Uwagi metodologiczne*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2004, nr 1, s. 214.

wcześniej przez nas kombinacjach operacyjnych. Z Komisją Zakładową Fabryki Łożysk Toczyńskich »Iskra«, która ma największe wpływy w Zarządzie Regionu, utrzymywany jest przez nas stały dialog¹⁴⁹.

W tym samym dokumencie SB znajdują się informacje o liczbie i umiejscowieniu agentury: „[...] ogółem w obiektach gospodarki narodowej na terenie działania Regionu Świętokrzyskiego wykorzystywanych jest do ochrony NSZZ »Solidarność« 391 źródeł informacji”. Wydziały SB miały do dyspozycji 229 jednostek (212 tajnych współpracowników, 2 rezydentów, 13 kontaktów operacyjnych, 2 konsultantów). Wydział III A posiadał 182 TW należących do »Solidarności», w tym: 2 w Zarządzie Regionu, 3 w terenowych komisjach koordynacyjnych, 177 w komisjach zakładowych. Ponadto SB prowadziła 12 tzw. dialogów z „aktywistami »Solidarności«”¹⁵⁰.

Podobnie sytuacja wyglądała w połowie kwietnia 1981 r. Niedociągnięcia, zaniedbania i błędy w działalności finansowej Zarządu Regionu Świętokrzyskiego w pierwszych miesiącach 1981 r. posłużyły SB do przeprowadzenia kolejnych akcji mających na celu dezintegrację członków Związku. W piśmie KW MO w Kielcach skierowanym do MSW w Warszawie poinformowano, że wynikiem działań przeprowadzonych za pomocą „osobowych źródeł informacji” oraz „dialogów z aktywem zakładowym »Solidarności« w Fabryce Łożysk Toczyńskich »Iskra«” było powołanie 14 kwietnia 1981 r. „Komisji Rewizyjnej w celu kontrolowania głównie działalności finansowej Zarządu Regionu”. W kombinacji operacyjnej funkcjonariusze SB wykorzystali „antagonizm, jaki powstał pomiędzy Komisją Zakładową FŁT »Iskra« w Kielcach” a przewodniczącym ZR Mirosławem Domińczykiem i rzecznikiem prasowym Jerzym Stępnem w czasie „kryzysu bydgoskiego”. W dokumencie podkreślono, że „działania i inspiracje” SB spowodowały „podważenie zaufania” Komisji Zakładowej „Solidarności” w „Iskrze” do „Zarządu Regionu w sprawach gospodarki finansowej” oraz do „niektórych członków Zarządu”¹⁵¹.

Do konfliktowej sytuacji doszło w Kielcach w związku z przygotowaniem do obchodów świąt majowych. ZRS wydrukował okolicznościowe plakaty, które miały zostać rozwieszane na terenie miasta. 1 maja 1981 r. o godzinie 4.30

¹⁴⁹AIPN Ki, 025/1119/1, Pismo naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach ppłk. Antoniego Rupniewskiego do naczelnika Wydziału III Departamentu III A MSW w Warszawie, Kielce, 3 IV 1981 r., s. 1169–1172.

¹⁵⁰*Ibidem*.

¹⁵¹Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach mjr. Mariana Adamczyka do naczelnika Wydziału III Departamentu III A MSW w Warszawie, Kielce, 5 V 1981 r., cyt. za: R. Śmientanka-Kruszelnicki, *Świętokrzyska „Solidarność”*..., s. 348.

funkcjonariusze KM MO w Kielcach zatrzymali dwóch młodych współpracowników ZRŚ NSZZ „Solidarność” – Ireneusza Kocelę i Macieja Kwaśniewskiego, którzy rozklejali te właśnie afisze. „Po przewiezieniu ich do KW MO stwierdzono, że wśród plakatów, które posiadali były plakaty z podobizną J. Piłsudskiego i egzemplarze pisma »Robotnik«. Po kilku godzinach zostali zwolnieni i udali się do Zarządu Regionu”¹⁵². Maciej Kwaśniewski po latach wspominał: „Odwróciłem się, za mną stał milicjant. [...] Za chwilę podjechał cywilny duży fiat, wyskoczyło z niego dwóch osiłków i bardzo brutalnie odebrali nam plakaty, złapali za włosy i wrzucili do samochodu. Pojechaliśmy do Komendy Miejskiej Milicji przy ul. Wesołej. Tam za biurkiem siedział oficer dyżurny, który zaczął nas wyzywać [...] Grozili wyrzuceniem ze szkoły, zakazem wstępu na studia, kłopotami rodziców w pracy”¹⁵³. Zatrzymanie uczniów spowodowało oficjalny protest ZRŚ „Solidarność” i żądanie wyjaśnienia incydentu przez Prokuraturę Rejonową w Kielcach¹⁵⁴.

Kościół a „Solidarność”

Kościół katolicki odegrał bardzo ważną rolę w działalności NSZZ „Solidarność”. Od początku funkcjonowania Zarządu Regionu Świętokrzyskiego symbole religijne były obecne w pracy związkowców. Dnia 23 października 1980 r. członkowie Zarządu odebrali od prezydenta Kielc klucze do własnego lokalu związkowego. „Decyzja o tym, iż już, natychmiast lokal trzeba poświęcić zapada jeszcze w drodze. Wkrótce przybywa ksiądz kanonik Henryk Peszko, kanclerz Kurii Diecezjalnej w Kielcach. Przecięcie biało-czerwonej wstęgi w drzwiach. Ktoś przynosi krzyż – ten sam, który dziś wisi nad drzwiami. Na biurku święcona woda na talerzyku. Kropidło zastępuje bukiet kwiatów. Wspólna modlitwa [...] słowa księdza kanonika, niegdyś kapelana oddziałów AK, o ludziach, którzy walczą o lepsze jutro”¹⁵⁵.

¹⁵²AIPN Ki, 025/1119/1, KW MO w Kielcach do naczelnika Wydziału III Departamentu III MSW, Analiza dotycząca ochrony Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” za maj 1981 r., Kielce, 4 VI 1981 r., k.1145.

¹⁵³*Relacja Macieja Kwaśniewskiego, Kraków, 13 października 2009 r.* [w:] „Przeciw komunie”..., s. 301.

¹⁵⁴AIPN Ki, 014/888, Meldunek operacyjny Wydz. III A KW MO w Kielcach, Kielce, 7 V 1981 r., k. 14v–15v; Uchwała Prezydium Zarządu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” w sprawie zatrzymania przez MO w dniu 1 maja br. [1981] Ireneusza Koceli i Macieja Kwaśniewskiego, Kielce, 2 V 1981 r., (kopia w zbiorach R. Śmietanki-Kruszelnickiego).

¹⁵⁵*Ulica Świętokrzyska, „Solidarność Świętokrzyska”, 15 XI 1980 r., [nr 2], s. 6.*

W dniu 23 listopada 1980 r. biskup kielecki Jan Gurda odprawił uroczystą mszę św. w intencji nowego Związku. „Kilkanaście tysięcy osób, wśród nich członkowie Zakładowych Komitetów Założycielskich NSZZ »Solidarność« z wielu instytucji, uczestniczyło w mszy świętej na intencje »Solidarności«. [...] Podczas mszy poświęcone zostały krzyże przeznaczone do lokali związkowych”. Równie uroczyste nabożeństwo odbyło się w Końskich. Wzięli w nim udział członkowie NSZZ »Solidarność” z terenu tego miasta, przedstawiciele MKZ z Kielc oraz „rzesze wiernych i sympatyków Związku”¹⁵⁶.

Członkowie ZRS 26 kwietnia 1981 r. wzięli udział w ingresie ordynariusza kieleckiego bp. Stanisława Szymeckiego. Tysiące ludzi zgromadzonych w bazylice katedralnej Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kielcach i wokół niej okazywało przywiązanie do wartości religijnych. Po zamachu na papieża wierni modlili się w intencji powrotu Jana Pawła II do zdrowia. Delegacja Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność” uczestniczyła w pogrzebie prymasa Polski kardynała Stefana Wyszyńskiego, odbywającym się 31 maja w Warszawie¹⁵⁷.

Uroczystości poświęcenia sztandarów związkowych oraz krzyży komisji zakładowych symbolicznie łączyły Kościół i „Solidarność”. Do połowy grudnia 1980 r. funkcjonariusze SB zanotowali trzynaście przypadków odprawienia nabożeństw w intencji „Solidarności”, w tym dwa w zakładach pracy. Ponadto osiem poświęceń krzyży, figur i obrazów Matki Boskiej, które przeniesiono do zakładów pracy i siedzib zarządów Międzyzakładowych Komitetów Założycielskich. Według SB w dwóch przypadkach „delegacje »Solidarności« próbowały wymusić na kierownictwie odprawienie nabożeństw na terenie zakładów i procesyjne przejście z zakładów do kościoła”¹⁵⁸.

Warto wspomnieć m.in. o poświęceniu sztandaru NSZZ „Solidarność” Huty im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim 3 maja 1981 r. Uroczystość tę połączono z obchodami 190 rocznicy uchwalenia Konstytucji i zorganizowano na stadionie sportowym KSZO. Uczestniczyło w niej około czterdziestu tysięcy osób. Na specjalnie przygotowanym podium umieszczony został ołtarz i 7,5-metrowy krzyż. Obchody rozpoczęły się o godzinie dziesiątej. Pierwszy przemawiał Wiesław Standzikowski, przewodniczący Komisji Zakładowej Huty, następnie głos zabrali

¹⁵⁶ Msze św. na intencje „Solidarności” Kielce, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 16 XII 1980 r., nr 4, s. 3.

¹⁵⁷ *Opozycja i opór społeczny w regionie świętokrzyskim 1975–1989...*, s. 21.

¹⁵⁸ Pismo naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach pplk. Antoniego Rupniewskiego do naczelnika Wydziału II Departamentu III A MSW w Warszawie, Kielce, dnia 17 grudnia 1980 r. [w:] R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Świętokrzyska „Solidarność”...*, s. 343.

Fot. 13. Uroczystość poświęcenia sztandaru NSZZ „Solidarności” Zakładów Metalowych „Predom-Mesko” w Skarżysku-Kamiennej, sierpień 1981 r. Zbiory Andrzeja Szlęzaka

Fot. 14. Poświęcenie sztandaru NSZZ „Solidarność” Huty im. Marcelego Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

inni działacze związkowi. Homilię wygłosił bp Stanisław Sygnet, po czym nastąpiło uroczyste poświęcenie sztandaru związkowego¹⁵⁹.

Dnia 23 sierpnia 1981 r. w Jędrzejowie miało miejsce połączone ze świętem maryjnym uroczyste poświęcenie sztandarów jędrzejowskich Zakładów Mechanicznych, Zakładu Przemysłu Dziewiarskiego „Rekord”, a także chorągwi kościelnej NSZZ „Solidarność” PKS. Uroczystość odbyła się na stadionie sportowym. Brał w niej udział przedstawiciel KKP Bogdan Lis oraz reprezentanci ZRS z Marianem Jaworskim na czele. Mszę odprawił bp Stanisław Szymecki, a homilię wygłosił bp Ignacy Tokarczuk¹⁶⁰.

We wrześniu 1981 r. przypadła pierwsza rocznica strajku w FŁT „Iskra” i utworzenia NSZZ „Solidarność”. 11 września 1981 r. w Wojewódzkim Domu Kultury w Kielcach otwarta została wystawa dokumentów związanych ze strajkiem, a 12 września odbyło się poświęcenie sztandaru kieleckiej „Iskry”. Uroczystość zorganizowano przed główną bramą zakładu, gdzie ustawiony został ołtarz polowy. Podczas poświęcenia sztandaru głos zabrał M. Stelmasiński, przewodniczący KZ NSZZ „Solidarność” FŁT „Iskra” oraz M. Jaworski i J. Stępień. Uroczystość zakończyły występy artystyczne¹⁶¹.

W dokumencie SB z początku grudnia 1981 r. znajduje się informacja, iż w czasie legalnego funkcjonowania związku duchowni coraz szerzej włączali się w akcje organizowane przez „Solidarność”. Przedsięwzięciom tym towarzyszyło odprawianie nabożeństw, święcenie budynków będących siedzibami przedsiębiorstw i instytucji oraz „szeroko zakrojona kampania wieszania krzyży”. Przykładowo, 21 listopada 1981 r., w zorganizowanych w Kielcach uroczystych obchodach Dnia Kolejarza uczestniczył bp Stanisław Szymecki, który poświęcił dworzec PKP, sztandar związku i piętnaście krzyży. Miały one zostać zawieszane w pomieszczeniach służbowych PKP¹⁶².

¹⁵⁹ „Hutnicza Solidarność. Biuletyn Informacyjny NSZZ »Solidarność« Huty im. M. Nowotki. Region Świętokrzyski”, 30 IV 1981 r., s. 1; S. Kapusta, *Zmartwychwstanie 3 maja*, „Hutnicza »Solidarność«”, 8 V 1981 r., s. 4–6.; M. Kadewski, *Cud na Kamienną*, *ibidem*, s. 8–12.

¹⁶⁰ „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 14 X 1981 r., s. 2–5.

¹⁶¹ *Ibidem*, s. 8; „Serwis Informacyjny »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, nr 87/81, s. 2.

¹⁶² AIPN, 1585/16783, Aktualizacja wzmózonych działań KW MO, Kielce, 5 XII 1981 r., k. 185, 191.

Regionalny Komitet Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania

Podczas posiedzenia Zarządu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność”, 23 lutego 1981 r., powołane zostało Prezydium Założycielskie Regionalnego Komitetu Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania. Powstał on w ramach ogólnopolskiego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania, powołanego uchwałą KKP z 10 grudnia 1980 r. Wszystkie Komitety, wraz z regionalnymi i zakładowymi odpowiednikami, określane były jako „agendy NSZZ »Solidarność«, a ich zadaniem jest działanie na rzecz realizacji czwartego punktu Porozumienia Gdańskiego”¹⁶³.

W skład Prezydium Założycielskiego Regionalnego KOWiPzP w Kielcach weszli: M. Domińczyk, P.J. Witek, J. Węglarski, H. Kuliński, Zenon Kwiecień, Joanna Korpas, Stanisław Maciejewski, Edmund Sarna, J. Stępień, R. Iwańczyk, T. Moszyński, Hipolit Mucha i J. Spolitak¹⁶⁴. Na pierwszym posiedzeniu zapadła decyzja o zbieraniu w regionie podpisów pod apelem do Przewodniczącego Rady Państwa o „uwolnienie osób uwięzionych i zaprzestania wszelkich prześladowań za przekonania”. 30 maja 1981 r. odbyło się spotkanie członków i sympatyków kieleckiego KOWiPzP z żoną przebywającego w areszcie Leszka Moczulskiego¹⁶⁵.

Członkowie Komitetu wydawali pismo zatytułowane „Robotnik. Niezależny Informator Kielecki. Biuletyn Regionalnego Komitetu Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania”¹⁶⁶. W numerze drugim, z 2 października 1981 r., podana została lista przedstawicieli zakładów pracy, w których rozpoczęły działalność Zakładowe Komitety Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania¹⁶⁷. Według meldunku SB działacze Regionalnego KOWiPzP, wykorzystując kontakty Zygmunta Pęksyka, podjęli współpracę z odpowiednikiem działającym przy Elektrowni „Połaniec”¹⁶⁸.

¹⁶³ Komitet utworzony w Kielcach funkcjonował w dokumentach jako: Regionalny Komitet Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania, często zamiennie z nazwą: Komitet Obrony Więzionych za Przekonania. „Robotnik. Niezależny Informator Kielecki”, 2 X 1981 r., nr 2, s. 7.

¹⁶⁴ „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 23 III 1981 r., s. 7.

¹⁶⁵ KPN, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 15 VI 1981 r., s. 7–8.

¹⁶⁶ Pismo ukazywało się od października 1981 r., pod red. M. Domińczyka, P.J. Witka, J. Węglarskiego, przy udziale osób współpracujących.

¹⁶⁷ „Robotnik. Niezależny Informator Kielecki”, 2 X 1981 r., nr 2, s. 7.

¹⁶⁸ AIPN Ki, 025/138, t. 1, Meldunek operacyjny Wydziału III WUSW w Kielcach dotyczący SOR założonej 30 X 1981 r. w związku z faktem powstania Regionalnego KOWiPzP, Kielce, 19 III 1985 r., k. 103–106.

Fot. 15. „Robotnik. Niezależny Informator Kielecki. Biuletyn Regionalnego Komitetu Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania”. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Fot. 16. Napis „Solidarność” wymurowany na elewacji jednego z budynków Elektrowni „Połaniec”. Zbiory Elektrowni w Połaniecu

Zakładowy Komitet Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania istniał także przy Hucie im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim. Należeli do niego, m.in.: Janusz Galewicz, Andrzej Wójcik, Sławomir Kapusta i Robert Minkina. Według SB osoby te, miały 22 sierpnia 1981 r., uczestniczyć w Zlocie Komitetów Zakładowych, który miał się odbyć w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, w siedzibie „Solidarności” Regionu Mazowsze¹⁶⁹.

Podczas zebrania Regionalnego KOWiPzP, 18 listopada 1981 r., wybrane zostały tymczasowe władze Komitetu. Przewodniczącym pozostał M. Domińczyk. Członkowie współpracowali ze studenckim KOWzP WSP Kielce. W informacji zamieszczonej w regionalnym biuletynie podano, że „komitety te powstały w obronie osób, które stały się celem represji obecnego aparatu rządowego, jedynie za swoje przekonania polityczne”¹⁷⁰. W grudniu 1981 r. w skład Regionalnego Komitetu wchodziło 48 osób¹⁷¹.

Dnia 2 grudnia 1981 r. członkowie KOWiPzP przy ZR Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” w Kielcach skierowali do Prokuratury Wojewódzkiej w Kielcach pismo, w którym wyrazili sprzeciw w związku z nasileniem akcji represyjnych SB i MO wobec działaczy legalnie istniejących komitetów. Żądali zaniechania takich praktyk, w przeciwnym razie, jak napisali: „Zmuszeni będziemy do zastosowania wszelkich możliwych form protestu wg statutu naszego Związku”¹⁷².

Wydawnictwa

Niezwykle istotną rolę w rozwoju ruchu związkowego odgrywały niecenzurowane informacje i możliwość swobodnego komunikowania się. W październiku 1980 r. w Kielcach utworzony został Zespół Redakcyjny Wydawnictw Związkowych. Kierował nim Przemysław Jerzy Witek przy pomocy Jerzego Węglarskiego i Joanny Korpas oraz innych osób, które z różną częstotliwością współpracowały z redakcją. Przez pierwsze miesiące wykonywali oni te prace społecznie, dopiero w marcu 1981 r. redaktor naczelny i sekretarka zostali zatrudnieni na etacie. Dział poligrafii dysponował jedną maszyną poligraficzną typu offset¹⁷³.

¹⁶⁹ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 3, Notatka urzędowa, Kielce, 21 VIII 1981 r., k. 119.

¹⁷⁰ *Informacja własna*, „Solidarność. Biuletyn Informacyjny Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« przy FET »Iskra« w Kielcach”, b.m.w., b.d.w., [po 9 XII 1981 r.], s. 1.

¹⁷¹ AIPN Ki, 025/138, t. 1, Meldunek operacyjny Wydziału III WUSW w Kielcach dotyczący SOR założonej 30 X 1981 r., w związku z faktem powstania Regionalnego KOWiPzP, Kielce, 19 III 1985 r., k. 103–106.

¹⁷² AIPN Ki, 025/1119/K, t. 10, Pismo Regionalnego KOWiPzP do Prokuratury Wojewódzkiej w Kielcach, Kielce, 2 XII 1981 r., k. 519.

¹⁷³ *Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 7.

Pomimo skromnych warunków od 19 października 1980 r. ukazywało się najważniejsze wydawnictwo w Regionie, czyli „Solidarność Świętokrzyska” – pismo NSZZ „Solidarność” Oddział Świętokrzyski. Numery 3–16 ukazały się pod tytułem „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, natomiast numery 17–18 „BŚ NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”¹⁷⁴. Gazeta była dość obszerna (8–20 stron), drukowana w nakładzie około pięciu tysięcy egzemplarzy. W sumie ukazało się osiemnaście numerów. Opisywano tu istotne fakty z regionu, informacje związkowe, najważniejsze komunikaty, zarządzenia, dane na temat służby zdrowia, oświaty, gospodarki, artykuły historyczne itp. Oprócz podstawowych wydań ukazały się 22 numery specjalne, okolicznościowe, związane m.in. z ważnymi rocznicami i postaciami historycznymi.¹⁷⁵

Kolejnym pismem wydawanym już w pierwszym okresie funkcjonowania związku był dwustronicowy, typowo informacyjny „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego. Fakty. Wydarzenia. Opinie”, ukazujący się w 1981 r. pod zmienionym tytułem: „Serwis Informacyjny »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, a od października 1981 r. jako: „Kurier Związkowy. Serwis informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”. Wychodził od 2 listopada 1980 r. do 9 grudnia 1981 r. Ukazały się 132 numery¹⁷⁶. Publikowano w nich skróty wiadomości ogólnokrajowych i regionalnych, oświadczenia, rezolucje, uchwały związku, informacje o strajkach i inne.

Współpraca zespołu redakcyjnego z niektórymi członkami Zarządu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” nie układała się dobrze. Niejednokrotnie dochodziło do sytuacji konfliktowych¹⁷⁷. W sprawozdaniu z działalności Zespołu Redakcyjnego Biuletynu Informacyjnego w połowie 1981 r. P. J. Witek stwierdził, że możliwości techniczne i kadrowe są niewystarczające, a pomoc ze strony regionalnych władz związku znikoma¹⁷⁸.

¹⁷⁴ „BŚ NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, red. Z. Jamróz, Wojciech Jura, Joanna Korpas, Jerzy Spolita, Przemysław Jerzy Witek, Jerzy Węglarski i inni. Pismo przygotowywano we współpracy z zespołem redakcyjnym Politechniki Świętokrzyskiej. Zob. M. Siuda, *Solidarność Świętokrzyska* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”...*, t. 2, s. 425–426.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, red. Elżbieta Stachurska, Marian Śledzik, Mirosław Skarżyński, Zofia Stępień, Bronisław Domagała. Zob. M. Grosicka, M. Siuda, *Biuletyn NSZZ Solidarność Regionu Świętokrzyskiego. Fakty, wydarzenia, opinie* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”...*, t. 3, red. G. Waligóra et al., Warszawa 2019, s. 58.

¹⁷⁷ *O niezależności prasy związkowej*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 15 VI 1981 r., s. 8.

¹⁷⁸ P. J. Witek, *Ramowe sprawozdanie z działalności Zespołu Redakcyjnego*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 7 VII 1981 r., s. 7–8; *Zespół Redakcyjny Wydawnictw Związkowych* [w:] *Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 7.

Pojawiające się konflikty personalne skutecznie wykorzystywała SB. Wielu związkowców nie zdawało sobie sprawy z faktu, że podsycanie wewnętrznych sporów, rozsiewanie plotek, pomówień i oskarżeń było celowym działaniem. Funkcjonariusze mieli za zadanie „wszechstronne i pełne rozpoznanie osobowości, cech charakteru, nałogów, wad i zalet, warunków rodzinnych i towarzyskich” najważniejszych działaczy opozycji w regionie, w tym osób zajmujących się wydawaniem związkowej prasy¹⁷⁹.

W wyniku narastających sporów wewnętrznych na łamach regionalnego pisma zaczęto poświęcać dużo miejsca sprawom dotyczącym wąskiej grupy działaczy. Poruszana była m.in. sprawa wypadku samochodu służbowego. Artykuły tego typu, wyjaśnienia i „porachunki” poszczególnych osób zamieszczane w piśmie związkowym kolportowanym w całym regionie budziły sprzeciw niektórych czytelników¹⁸⁰. W numerze wydany 23 lipca 1981 r. w stopce redakcyjnej znalazła się uwaga, że w Biuletynie zamieszczane są materiały Zarządu oraz artykuły redakcji i związkowców, „które nie muszą odzwierciedlać poglądów Władz Związku”¹⁸¹. W kolejnych miesiącach problemy piętrzyły się, z redakcji odeszli dotychczasowi członkowie zespołu i przez prawie trzy miesiące pismo nie ukazywało się. Ostatni numer Biuletynu, ze zmienionym składem redakcyjnym i nieco inną szatą graficzną, wydrukowany został z datą 14 października 1981 r.¹⁸²

W ramach działalności wydawniczej NSZZ „Solidarność” ukazywały się też drukowane przez poszczególne komisje zakładowe wewnątrzwiązkowe biuletyny. Wśród wielu kieleckich pism zakładowych znajdują się, m.in.: tygodnik wydawany od 6 grudnia 1980 r. do grudnia 1981 r. w FŁT „Iskra” w Kielcach¹⁸³, pismo drukowane w ZUChiAP „Chemar”¹⁸⁴ czy w Oddziale PKS w Kielcach¹⁸⁵.

¹⁷⁹AIPN Ki, 025/1119, Plan działań taktyczno-koncepcyjnych w sprawie obiektowej krypt. „Arka”, Kielce, b.d., 1981 r., k. 102; *ibidem*, t. 7, *Analiza biuletynów NSZZ „Solidarność” z terenu woj. kieleckiego*, Kielce, 16 III 1981 r., k. 199.

¹⁸⁰Z listów do... *Wanda Samborska, Kielce, 15 VI 1981 r.*, „BŚ NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 7 VII 1981 r., s. 7–10.

¹⁸¹„BŚ NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 23 VII 1981 r., s. 9.

¹⁸²Ostatni numer redagował zespół w składzie: B. Domagała, Z. Stępień, E. Stachurska, R. Strzębała oraz osoby współpracujące. „BŚ NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 14 X 1981 r., s. 20.

¹⁸³M. Grosicka, „Solidarność”. *Biuletyn Informacyjny NSZZ »Solidarność« i Rady Zakładowej przy FŁT Iskra w Kielcach* [w:] *Encyklopedia „Solidarność”...*, t. 2, s. 421–422.

¹⁸⁴Zob. M. Siuda, „Solidarność”. *Biuletyn Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” Chemar Kielce* [w:] *Encyklopedia „Solidarność”...*, t. 4, (w druku).

¹⁸⁵AIPN Ki, 025/1119, t. 7, Pismo do naczelnika Wydziału Śledczego MW MO w miejscu, Kielce, 10 II 1981 r., k. 152; *ibidem*, Pismo do naczelnika Wydziału Śledczego MW MO w miejscu, Kielce, 5 I 1981 r., k. 153; *ibidem*, Notatka służbowa, 23 IX 1981 r., k. 154.

KURIER ZWIĄZKOWY

SERWIS INFORMACYJNY REGIONU ŚWIĘTOKRZYSKIEGO
NSZZ SOLIDARNOŚĆ

121
1981

ODZYSKANIA
NIEPODLEGŁOŚCI
POLSKI

REZOLUCJA

podjęta przez uczestników obchodów rocznicy Odzyskania Niepodległości Polski w Kielcach, dnia 10.XI.1981

Świadomi powagi i znaczenia dnia, w którym zgromadziliśmy się dla uczczenia wielkopomnej rocznicy Odzyskania Niepodległości, gdy rozdarła przez wrogich zabórcom nasza Ojczyzna złączyła się w jedną niepodzielną Rzeczypospolitą Polską, domagamy się podjęcia przez władze konsekwentnych kroków dla przywrócenia tej ważnej rocznicy jej właściwej rangi.

Domagamy się, aby dzień 11 listopada stał się oficjalnym świętem narodowym, ponieważ przypomni on, 12 wtedy nastąpił kres prawie półtorowiekowej niewoli narodu polskiego i odrodziło się niepodległe, suwerenne państwo polskie.

Domagamy się spowodowania przywrócenia prawdy historycznej o tych czasach - czasach zrucenia Jarzma przez naród polski - a przede wszystkim prawdy rzetelnej i pełnej wiedzy o Józefie Piłsudskim - człowieku, który stał się symbolem polskiego zbrojnego Czynu Niepodległościowego.

Jednocześnie żądamy ponownego wydania dzieł zbiorowych Józefa Piłsudskiego, Wojciecha Korfańskiego, Wincentego Witosa i Romana Dmowskiego z uwagi na to, że mają one podstawowe znaczenie dla kultury narodowej.

Domagamy się przywrócenia na Grobie Nieznanego Żołnierza w Warszawie, usuniętych bezprawnie po wojnie płyt upamiętniających boje Legionów oraz odrodzonego po 1918 roku Wojska Polskiego. Jest oczywiste, że nie można dzielić na gorszą lub lepszą krew żołnierską, przelaną za Niepodległość Polski, bez względu na to z kim była przelana.

Domagamy się podjęcia decyzji o odbudowie pomnika upamiętniającego wkroczenie w sierpniu 1914 roku PIERWSZEJ KOMPANII KADROWEJ do Kielc. Był to w skali ogólnopolskiej pomnik pierwszych żołnierzy, którzy śladami, ojców i dziadków ruszyli w bój o Niepodległą Ojczyznę.

Proponujemy upamiętnić Czyn Legionistów Piłsudskiego w Kielcach przez nazwanie jednej z ulic kieleckich Jego Imieniem oraz przywrócenie nazwy dawnej Alei Legionów.

Również uważamy za niezbędne nadanie ulicom nazw: Konstytucji Trzeciego Maja, Armii Krajowej, generała Władysława Sikorskiego.

Domagamy się otoczenia szczególną troską komatantów - uczestników I wojny światowej i walki obronnych Narodu Polskiego w latach 1918 - 1921 oraz uczestników powstań śląskich i wielkopolskiego. Uważamy również za słuszne przywrócenie Godzu Polskiemu korony - jako symbolu Odzyskania Niepodległości.

KIELCE, w wigilię święte
Odrodzenia RZECZYPOSPOLITEJ w 1981 roku

11 listopada 1918 roku, po 146 latach niewoli Rzeczypospolita Polska odzyskała niepodległość. Na jej odrodzenie złożyło się wiele przyczyn. W okresie międzywojennym lanowcano legendę podającą, że niepodległość wywalczył nam Legiony z Komendantem Józefem Piłsudskim na czele. W okresie PRL propagowano znaczenie proletariackiej rewolucji w Rosji. Nie ujmując nic z olbrzymich zasług Józefa Piłsudskiego, który wraz ze Sturzelcami rozpoczął działania zbrojne w imię Wolnej i Niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej, ani też obalających carat wyderżanieli rewolucji w Rosji, należy zgodnie z prawdą historyczną stwierdzić, że na odzyskanie niepodległości przez naszą Ojczyznę złożyło się szereg czynników, z których każdy posiadał poważne znaczenie. Dokonując pewnego uproszczenia można te przyczyny przedstawić w dwa grupach: 1/ korzystna sytuacja międzynarodowa

/kłaska wszystkich państw zbrojnych oraz przemiany rewolucyjne w tych państwach/, 2/ własny wysiłek naszego narodu. Wszystkie te przyczyny należy rozpatrywać łącznie, lecz należy podkreślić, że bez naszej narodowej walki nikt by nam niepodległości nie dał. Narodowy Czyn Niepodległościowy i nadanie sobie przez Polaków republikańskiej, demokratycznej formy państwowej w listopadzie 1918 roku zadecydował o tym, że na pokojowej konferencji w Versalu - istnienie Rzeczypospolitej Polskiej było bezspornym faktem, a dyskutowano jedynie nad kształtem naszych przyszłych granic. Oczywiście, że 11 listopada 1918 roku to jeszcze nie pełne wolności i niepodległości. Należy pamiętać, że ta Wolność i Niepodległość rodziła się w bólach jeszcze do 1921 roku kiedy to kończą się walki o granice i wewnętrzny ustój Polskiej Rzeczypospolitej. J.P.Witk

Fot. 17. „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«, 11 XI 1981 r. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

W poszczególnych miastach województwa kieleckiego drukowano zarówno pisma wydawane przez Międzyzakładowe Komitety Założycielskie, Terenowe Komisje Koordynacyjne a następnie Delegatury Zarządu Regionu Świętokrzyskiego, jak i gazetki zakładowe. Przykładowo w Ostrowcu Świętokrzyskim od 24 lutego 1981 r. ukazywał się „Biuletyn Informacyjny NSZZ »Solidarność«”, jako organ prasowy MKZ, następnie TKK, a od numeru 1/8 Delegatury NSZZ „Solidarność” w Ostrowcu Świętokrzyskim¹⁸⁶. W drugiej połowie 1981 r. powstało kolejne pismo Delegatury ZR: „Serwis Informacje Tygodnia”¹⁸⁷. W ramach działalności KZ NSZZ „Solidarność” Huty im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim wydawana była „Hutnicza Solidarność”. Pismo to ukazywało się od 30 października 1980 r. do 4 listopada 1981 r.¹⁸⁸ i było również sprawdzane przez SB. W sprawie jednego z zamieszczonych w niej artykułów funkcjonariusze SB zamierzali nawet wszcząć dochodzenie. Nie udało im się jednak odnaleźć autora zakwestionowanego tekstu¹⁸⁹.

W Skarżysku-Kamiennej wydawany był m.in. „Informator Związkowy”, drukowany przez Komisję Zakładową NSZZ „Solidarność” Zakładów Metalowych „Predom-Mesko”. Kolejne pismo to „Niezależny Serwis Informacyjny NSZZ »Solidarność«” ukazujący się także w tym zakładzie¹⁹⁰.

Na terenie Starachowic drukowany był „NBI – Niezależny Biuletyn Informacyjny” sygnowany przez tamtejszą Delegaturę ZR od lutego do sierpnia 1981 r. Założenia związane z tą gazetką były ambitne, ale wydrukowano tylko trzy numery¹⁹¹. Na terenie miasta ukazywał się także „Serwis Informacyjny Delegatury Zarządu Regionu Świętokrzyskiego w Starachowicach” oraz wydawnictwo „Wolne Słowo”¹⁹². Od 10 listopada 1980 r. wydawane były „Komunikaty NSZZ

¹⁸⁶P. Gotowiecki, *Biuletyn Informacyjny NSZZ „Solidarność”* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”*..., t. 4, (w druku).

¹⁸⁷P. Perchel, R. Adamczyk, *Starachowickie wydawnictwa niezależne 1980–1990 na tle innych miast regionu*, Starachowice 2008, s. 67, 71.

¹⁸⁸Zob. P. Gotowiecki, *Hutnicza Solidarność* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”*..., t. 4, (w druku); P. Gotowiecki, *NSZZ „Solidarność” w Hucie im. Marcelego Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim 1980–1981* [w:] *Ogniwa zakładowe i sekcje branżowe NSZZ „Solidarność” 1980–1989*..., s. 175–176.

¹⁸⁹AIPN Ki, 014/1297, Meldunek operacyjny do naczelnika Wydziału I Departamentu III A Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Kielce, 5 I 1981 r., k. 6v; *ibidem*, Meldunek operacyjny, Kielce, 20 IV 1982 r., k. 10–11.

¹⁹⁰Zob. P. Perchel, R. Adamczyk, *Starachowickie wydawnictwa niezależne 1980–1990*..., s. 61.

¹⁹¹W składzie redakcji znajdowali się: Michał Pytlarz, Marta Pytlarz, Joanna Pawelec, Andrzej Rachtan i Wioletta Sadowska, pracę koordynował Jacek Sadowski. Zob. P. Perchel, R. Adamczyk, *Starachowickie wydawnictwa niezależne 1980–1990*..., s. 9–10.

¹⁹²Szerzej zob. *ibidem*, s. 28–31.

»Solidarność« FSC Starachowice»¹⁹³. W styczniu 1981 r. dyrekcja fabryki próbowała ocenzurować podawane tam informacje, co spowodowało, że starachowickie „Komunikaty” ukazały się w wydaniu specjalnym „Biuletynu Regionu Świętokrzyskiego” z 26 stycznia 1981 r. Po dwóch tygodniach pismo zostało wznowione pod zmienionym tytułem: „Wiadomości Związkowe NSZZ »Solidarność« FSC Starachowice”. Publikowano w nim informacje ogólnopolskie, regionalne i wewnątrzzakładowe, opisywano problemy związkowców, drukowano artykuły publicystyczne, listy do redakcji itp.

W Zakładowym Domu Kultury FSC w Starachowicach, 6 czerwca 1981 r., odbyło się spotkanie przedstawicieli prasy związkowej ośmiu redakcji Regionu Świętokrzyskiego. Omówili oni m.in. plan działań w oparciu o ustalenia II Zjazdu Prasy Związkowej. Powołana została grupa robocza, która miała przygotować statut zespołu wydawniczego regionu. Ustalono, że podjęte zostaną starania o wydawanie regionalnego tygodnika dla województw: kieleckiego, tarnobrzeskiego, częstochowskiego i piotrkowskiego¹⁹⁴.

W kieleckim środowisku akademickim wyróżniał się „Notes”. Pismo Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” przy WSP w Kielcach. W składzie redakcji znajdowali się, m.in. Elżbieta Andermann i Bogdan Białek¹⁹⁵.

W Regionie Świętokrzyskim w okresie od 1980 r. do 13 grudnia 1981 r. ukazały się co najmniej 33 tytuły czasopism. Najwięcej wydano ich w Kielcach oraz w Ostrowcu Świętokrzyskim, Skarżysku-Kamiennej i Starachowicach¹⁹⁶.

Działacze kieleckiego NSZZ „Solidarność” od początku swej aktywności związkowej domagali się dostępu do lokalnych mediów. Dzięki porozumieniom władz ze strajkującymi zakładami regionalna „Solidarność” uzyskała prawo do publikowania swych informacji w dwóch gazetach. Od połowy listopada

¹⁹³ Zob. M. Grosicka, *Komunikaty NSZZ »Solidarność« FSC Starachowice* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”...*, t. 4, (w druku).

¹⁹⁴ *Spotkanie prasy regionalnej*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 15 VI 1981 r., s. 8.

¹⁹⁵ Oświadczenie w sprawie działalności opozycyjnej Bogdana Białka, złożone przez Michała Chałońskiego wiceprzewodniczącego ZRŚ NSZZ „Solidarność” w latach 1981–1982, b.m.w., b.d.w., mps (kopia w zbiorach R. Śmietanki–Kruszelnickiego).

¹⁹⁶ M. Siuda, *Prasa województwa kieleckiego w latach 1944–1989. Studium historyczno-prasoznawcze*, Kielce 2012.

1980 w „Słowie Ludu” i w „Echu Dnia” pojawiały się „Komunikaty »Solidarności«”, które redagował Jerzy Stępień¹⁹⁷.

Dnia 12 listopada 1980 r. w „Słowie Ludu” ukazał się artykuł, w którym poinformowano czytelników, że „postanowiono szerzej udostępnić łamy miejscowej prasy i antenę Rozgłośni Polskiego Radia w Kielcach materiałom związanym z działalnością NSZZ »Solidarność«”. Zaapelowano do pracowników nauki, oświaty, ekonomistów, inżynierów i wszystkich osób, które chciałyby się włączyć do opracowania „programu poszukiwania rozwiązań społeczno-gospodarczych i kulturalnych najważniejszych dla Kielecczyny [...] o podjęcie interdyscyplinarnej współpracy zmierzającej do wyżej podanego celu”¹⁹⁸.

W kolejnych numerach „Słowa Ludu” podawane były informacje dotyczące ordynacji wyborczej, spotkań „Solidarności” z władzami, zebrań związkowców oraz krótkie notatki dotyczące np. akcji strajkowych. Niektóre artykuły przekazywane do druku spotykały się jednak z barierą informacyjną. Dotyczyło to np. relacji z obrad I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”¹⁹⁹. Zarząd Regionu, 8 grudnia 1981 r., otrzymał informację o tym, iż redakcja „Słowa Ludu” wstrzymuje publikowanie „Komunikatów »Solidarności«”. Członkowie ZR domagali się wyrażenia zgody na utworzenie ogólnodostępnego, regionalnego tygodnika NSZZ „Solidarność” oraz przydziału papieru umożliwiającego regularny druk²⁰⁰.

Tuż przed wprowadzeniem stanu wojennego, 10 grudnia „Komunikat »Solidarności«”, umieszczony został w dziale *Polemiki*. Rzecznik Prasowy ZRS napisał, że jeden z redaktorów „Słowa Ludu” celowo manipulował informacjami na temat podejmowanych przez „Solidarność” decyzji i działań m.in. dotyczących przejęcia pomieszczeń w Zakładowym Domu Kultury w Ostrowcu Świętokrzyskim. Pod tym tekstem zamieszczona została odpowiedź redaktora Tadeusza Bartosza, pt. *Kto myśli inaczej, ten kłamie?* Stwierdził on, że działania podejmowane przez członków „Solidarności” w Ostrowcu Świętokrzyskim są elementem „roboty mającej na celu rugowanie partii, nie tylko z fabryk. Z każdego pomieszczenia, zewsząd [...]”²⁰¹. Na tej polemice zakończyły się „Komunikaty »Solidarności«” drukowane w kieleckim dzienniku PZPR „Słowo Ludu”.

¹⁹⁷ *Komunikaty Solidarności* [w:] *Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 7–8.

¹⁹⁸ *Spotkanie dziennikarzy z „Solidarnością”, „Słowo Ludu”, 12 XI 1980 r.*, s. 2.

¹⁹⁹ AIPN Ki, 025/1119, Plan działań operacyjnych SB w zakresie zabezpieczenia Krajowego Zjazdu NSZZ „Solidarność” oraz działań Regionu Świętokrzyskiego, podejmowanych w związku ze Zjazdem w dniach 5–7 IX i 26 IX–3 X 1981 r., Kielce, 3 IX 1981 r., k. 131.

²⁰⁰ „Kurier Związkowy, Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 9 XII 1981 r., nr 132, s. 2.

²⁰¹ *Komunikat Solidarności*, „Słowo Ludu”, 10 XII 1981 r., s. 4.

„Komunikaty »Solidarności«” w „Echu Dnia” ukazywały się od 14 listopada 1980 r. Informowano w nich o sprawach organizacyjnych, składkach, ordynacji wyborczej, zebraniach poszczególnych komisji, spotkaniach z władzami, problemach lokalnych itp.²⁰² Ostatni „Komunikat »Solidarności«” w „Echu Dnia” ukazał się 10 grudnia 1981 r. i dotyczył głównie rozpoczęcia zajęć Studium Związkowego, zorganizowanego przez Zarząd Regionu Świętokrzyskiego²⁰³.

We wrześniu 1981 r. przy Zarządzie Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” utworzona została Biblioteka Związkowa. Zakładano utworzenie biblioteki Głównej w Kielcach, filii w delegaturach, a także punktów wypożyczeń w większych zakładach pracy. Zadaniem bibliotek, oprócz gromadzenia wydawnictw niezależnych, był także ich kolportaż. Książki miały być atrakcyjne dla czytelników, chodziło głównie o te tytuły, które nie były wówczas powszechnie dostępne, np. utwory Witolda Gombrowicza czy Czesława Miłosza²⁰⁴.

Kielecką Biblioteką Związkową kierował Michał Płoski, który, realizując wytyczne związane z gromadzeniem i kolportażem, nawiązał kontakty z wieloma niezależnymi oficynami głównie z terenu Warszawy²⁰⁵. Z bibliotek korzystali członkowie „Solidarności”, ale też uczniowie czy studenci. Biblioteki związkowe tworzone były też w zakładach pracy, np. w ZUChiAP „Chemar” w Kielcach, gdzie księgozbiór liczył około 130 pozycji²⁰⁶.

I Walny Zjazd Delegatów i działalność nowego Zarządu Regionu Świętokrzyskiego

W wyniku porządkowania struktur regionalnych i przyłączenia się części zakładów do NSZZ „Solidarność” Ziemi Sandomierskiej, Federacji Tarnobrzeskiej i Ziemi Radomskiej 30 czerwca 1981 r. Region Świętokrzyski „Solidarności” liczył 256 tys. członków skupionych w około 820 komisjach zakładowych. Terenowe Komisje

²⁰² *Komunikat Zarządu Oddziału Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność”, „Echo Dnia”, 14 XI 1980 r., s. 2; Komunikaty „Solidarności”, Echo Dnia, 19 XI 1980 r., s. 6.*

²⁰³ *Komunikaty „Solidarności”, Echo Dnia, 10 XII 1981 r., s. 2.*

²⁰⁴ *Uchwała ZRS NSZZ „Solidarność” z dn. 14 VIII 1981 r., „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 14 X 1981 r., s. 17–19.*

²⁰⁵ *AIPN Ki, 07/237, Akta internowanego Michała Płoskiego, Oświadczenie Michała Płoskiego, b.d., k. 11.*

²⁰⁶ *„Solidarność. Biuletyn Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« Chemar Kielce”, 19 XI 1981 r., s. 2.*

Koordynacyjne znajdowały się w: Busku-Zdroju, Jędrzejowie, Końskich, Miechowie, Ostrowcu Świętokrzyskim, Pińczowie, Skarżysku-Kamiennej, Starachowicach i Włoszczowie. Co ciekawe, w połowie 1981 r. w województwie kieleckim, wśród liczącej prawie 89 tys. członków PZPR, ok. 30 tys. należało do „Solidarności”²⁰⁷.

Jednym z najważniejszych wydarzeń w historii kieleckiego związku był I Walny Zjazd Delegatów Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność”. Odbył się on zgodnie z demokratycznymi procedurami. Przygotowania rozpoczęły się wyborami delegatów w poszczególnych zakładach pracy zrzeszonych w strukturach związkowych²⁰⁸. Do zjazdu skrupulatnie przygotowywał się ustępujący Zarząd²⁰⁹.

W Fabryce Samochodów Specjalizowanych „Polmo-SHL” w Kielcach²¹⁰ obradował w dwóch turach I WZD NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego. Pierwsza odbywała się 20, 22 i 26 czerwca, druga 4–5 lipca 1981 r. W zjeździe uczestniczyło 499 delegatów z całego regionu²¹¹. Zebranie otworzył przewodniczący ustępującego Zarządu Regionu Świętokrzyskiego Mirosław Domińczyk. Na przewodniczącą obrad wybrano Michała Chałońskiego. W czasie zjazdu przemawiali zaproszeni goście, m.in. przewodniczący WRN w Kielcach Ryszard Zbróg. Odczytano też list I sekretarza KW PZPR Macieja Lubczyńskiego zawierający życzenia dla delegatów i członków związku²¹². Wśród zaproszonych gości znaleźli się przedstawiciele NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”, Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela i innych organizacji.

Jednym z pierwszych punktów zjazdu było odczytanie sprawozdania z działalności Zarządu Regionu Świętokrzyskiego za okres od 14 września 1980 r. do 20 czerwca 1981 r. Dyskusja na temat dotychczasowej pracy Zarządu okazała się długa i burzliwa. Rozliczenie spraw finansowych wiązało się z udzieleniem mu absolutorium. Delegaci, oceniając prowadzoną gospodarkę finansową, mieli do dyspozycji trzy dokumenty. Pierwszym było sprawozdanie ustępującego Zarządu

²⁰⁷ M. Grosicka, R. Śmietanka-Kruszelnicki, *NSZZ „Solidarność” Region Świętokrzyski...*, s. 760.

²⁰⁸ *Ordynacja Wyborcza NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego. Wydanie Specjalne: Pierwszy Walny Zjazd Delegatów”, 23 VII 1981 r., s. 7–14.

²⁰⁹ Zob. *Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 1–12.

²¹⁰ Miejscem obrad była FSS „Polmo-SHL” w Kielcach. Nazwa zakładu funkcjonowała w latach 1974–1995, niejednokrotnie mylona z wcześniejszą nazwą: Kieleckie Zakłady Wytwarzania Metalowych „Polmo-SHL”. Omyłkowo wymieniane są także inne miejsca obrad I WZD RŚ, m.in.: Kieleckie Zakłady Wytwarzania Papierowych czy FŁT „Iskra”.

²¹¹ *Kalendarium wyborcze*, „»Solidarność«. Biuletyn Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« Chemar Kielce”, 1 VII 1981 r., nr 13, s. 1.

²¹² M. Płoski, *I Walny Zjazd Delegatów Regionu Świętokrzyskiego. Uwagi wstępne*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego. Wydanie Specjalne...”, s. 3.

– zestawienie obrotów i sald²¹³, kolejne to sprawozdania dwóch komisji rewizyjnych, w tym „nadzwyczajnej ostrowieckiej”²¹⁴. Dokumenty sporządzone przez obie komisje były „krytyczne i skrupulatne”. Postawiono Zarządowi „szereg zarzutów dotyczących przeważnie bałaganu i braków w dokumentacji finansowej” w zakresie delegacji służbowych, kart drogowych samochodów służbowych, funkcjonowania poligrafii. W wyniku głosowania, stosunkiem głosów: 191 do 140, przy dwudziestu głosach wstrzymujących się, udzielono absolutorium ustępującemu Zarządowi. Warto podkreślić, że „mimo stwierdzenia poważnych uchybień, żadna z komisji nie postawiła Zarządowi zarzutu sprzeniewierzenia związkowych pieniędzy”²¹⁵.

Dnia 22 czerwca 1981 r. przyjęta została ordynacja wyborcza, a także zatwierdzona struktura organizacyjna ZRS. Kolejnymi punktami zjazdu było zgłaszanie kandydatów na przewodniczącego i członków Zarządu. Druga tura zjazdu rozpoczęła się 4 lipca. Poprzedziła ją msza zainicjowana przez J. Stępnia, odprawiona w intencji wyborów i pomyślnej pracy związkowej a także w intencji ofiar pogromu Żydów w Kielcach 4 lipca 1946 r.²¹⁶ Zorganizowanie mszy opóźniło rozpoczęcie obrad. Zdaniem SB „wywołało to wiele kontrowersyjnych komentarzy ze strony delegatów, co wykorzystaliśmy operacyjnie w kombinacji celem niedopuszczenia do wyboru J. Stępnia na stanowisko przewodniczącego Regionu [...]”²¹⁷.

Na przewodniczącego Zarządu Regionu Świętokrzyskiego zgłoszonych zostało czternaście osób. Byli to: Waldemar Bartosz, Jerzy Domagała, Andrzej Dudek, Piotr Dymora, Jan Filanowski, Ryszard Iwańczyk, Tadeusz Janaszek, Marian Jaworski, Feliks Karbownik, Andrzej Kiraga, Henryk Kuliński, Jan Nowakowski, Szczepan Serek i Jerzy Stępień. Kandydaci mieli możliwość przedstawienia siebie i swojego planu działania w dziesięciominutowej wypowiedzi, a następnie odpowiadali na pytania delegatów. Dotyczyły one wielu zagadnień, m.in. poglądów na sprawy polityczne i gospodarcze. Poruszane były też kwestie wiary, moralnej

²¹³Dokument: „NSZZ »Solidarność«. Zestawienie obrotów i sald na 31 maja 1981 r.,” mps (zbiory W. Bartosza).

²¹⁴*Uchwała przewodniczących TKK i KZ NSZZ »Solidarność» Regionu Świętokrzyskiego podjęta przez obecnych na zebraniach w dn. 22 V 1981 r. w sprawie powołania Komisji Nadzwyczajnych*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 26 V 1981 r., s. 16.

²¹⁵*Absolutorium*, „»Solidarność«. Biuletyn Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« Chemar Kielce”, 1 VII 1981 r., nr 13, s. 3.

²¹⁶M. Płoski, *I Walny Zjazd Delegatów Regionu Świętokrzyskiego. Uwagi wstępne*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego. Wydanie Specjalne...”, s. 2.

²¹⁷Pismo z-cy naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach kpt. Mariana Adamczyka do naczelnika Wydziału III Departamentu III A MSW w Warszawie z 5 sierpnia 1981 r. określone klauzulą: tajne specjalnego znaczenia, zatytułowane: Analiza dot. ochrony RS NSZZ „Solidarność” za miesiąc lipiec 1981 r., cyt. za R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Świętokrzyska Solidarność...*, s. 352.

motywacji działania, badano zdolność samokrytycyzmu, próbowano prowokować zwierzenia a nawet rozdrażnienie. „Niekiedy odnosiło się wrażenie, że pytający chcą wypróbować odporność psychiczną kandydata”²¹⁸.

Frekwencja na zebraniu wyborczym była wysoka. Wśród ustępującego Zarządu Jerzy Stępień miał największe poparcie delegatów i to on wraz z Marianem Jaworskim przeszedł do kolejnego etapu głosowania. W drugiej turze wyborów Marian Jaworski z niewielkiego „Elektroprojektu”²¹⁹ uzyskał najwięcej głosów i zwyciężył²²⁰.

Podczas wyborów przewodniczącego funkcjonariusze SB działali bardzo aktywnie. Z datowanego na 5 sierpnia 1981 r. pisma zastępcy naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach kpt. Mariana Adamczyka, skierowanego do naczelnika Wydziału III Departamentu III A MSW w Warszawie, wywnioskować można, iż podstawowym założeniem SB było niedopuszczenie do wyboru Stępnia na przewodniczącego Zarządu: „W wyniku zastosowanych przez nas wcześniej kombinacji operacyjnych oraz doraźnych kombinacji podczas trwania wyborów doprowadzono, że w drugiej turze głosowania J. Stępień uzyskał 133 głosy, podczas gdy jego kontrkandydat Marian Jaworski 183 głosy”²²¹. Pomimo zastosowanych działań SB „Wydział III A w nowo wybranym Zarządzie Regionu nie posiada tajnych współpracowników ani dotarcia do KKP i Komisji Branżowych. Posiadamy jedynie pośrednie dotarcie do Zarządu poprzez byłych członków Zarządu i Komisje Zakładowe”²²².

Kolejnym punktem zjazdu były wybory członków Zarządu Regionu Świętokrzyskiego, Komisji Rewizyjnej i delegatów na I Krajowy Zjazd Delegatów. Łącznie w krótkich wystąpieniach zaprezentowało się 108 osób. Wybrano trzynastoosobowe prezydium, w skład którego weszli: Marian Jaworski – przewodniczący, Michał Chałoński i Jerzy Stępień – zastępcy przewodniczącego, Wojciech Arczyński – sekretarz, Marek Korona – skarbnik oraz Waldemar Bartosz, Stanisław Bieniek, Małgorzata Cieślak, Jan Filanowski, Bogdan Ryś, Marian Śledzik, Stanisław Wołński i Jan Wrona jako członkowie. We władzach związkowych znalazło się także

²¹⁸M. Płoski, *I Walny Zjazd Delegatów Regionu Świętokrzyskiego. Uwagi wstępne*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego. Wydanie Specjalne...”, s. 1; por: AIPN Ki, 025/1119/K, t. 30–32, Stenogram prezentacji kandydatów na przewodniczącego podczas I WZD, b.m.w., b.d.w., k. 1732–1834.

²¹⁹M. Grosicka, *Kropła drąży skałę... NSZZ „Solidarność” z perspektywy małego zakładu pracy*, „eM Kielce”, 15 IX 2019 r.

²²⁰*Przewodniczący i członkowie Zarządu*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego. Wydanie Specjalne...”, s. 4.

²²¹Pismo z-cy naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach kpt. Mariana Adamczyka..., cyt. za R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Świętokrzyska „Solidarność”...*, s. 352.

²²²*Ibidem*, s. 351–352.

Fot. 18. Obrady I Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

37 członków Zarządu Regionu²²³. Wyłoniono również skład Komisji Rewizyjnej, której przewodniczącą została Irena Kurowska²²⁴. Uczestnicy zjazdu wybrali też 25 osób, które miały reprezentować Region Świętokrzyski na I Krajowym Zjeździe Delegatów NSZZ „Solidarność”.

Podczas zjazdu delegaci przyjęli szereg uchwał, które dotyczyły m.in. zmian w ordynacji wyborczej i strukturze organizacyjnej oraz zmiany dotychczasowych zasad funkcjonowania władz Regionu, wynagrodzeń i podziału składek członkowskich. Po dłuższej dyskusji przyjęli Deklarację Programową I Walnego Zjazdu Delegatów

²²³Członkami ZRŚ zostali: Czesław Bracik, Feliks Chliwiński, Stefan Chojnacki, Janusz Chudzia, Marcei Czarnecki, Dezyderiusz Dachno, Edward Dajewski, Andrzej Dudek, Marek Eberhardt, Edward Imiela, Jerzy Jabłoński, Bogusław Janas, Tadeusz Janaszek, Ryszard Jaworski, Andrzej Kiraga, Adam Kogut, Kazimierz Koruba, Jacek Koźlecki, Jerzy Krupa, Marek Kula, Henryk Kuliński, Benon Łączek, Józef Majta, Andrzej Minkiewicz, Adam Mitura, Krzysztof Nowak, Helena Obara, Tomasz Ofman, Stanisław Pawłowski, Andrzej Pisarek, Zenon Rurarz, Szczepan Serek, Anna Stępień, Tomasz Wesołowski, Julian Winiarski, Piotr Zabielski, Bogusław Żak.

²²⁴Członkowie Komisji Rewizyjnej: Cezary Berak, Elżbieta Bijak, Henryk Chochowski, Czesław Janusz, Józef Kuleszyński, Teresa Mąsior, Jerzy Nobis, Barbara Nowak, Jan Strzałkowski, Roman Zarzycki.

Regionu Świętokrzyskiego. Zapisano w niej: „Zrodził nas sierpniowy bunt Robotników Wybrzeża. Świadomy zdeterminowany opór przeciwko kłamstwu, poniżeniu robotników i całego Narodu. To Oni – Robotnicy Sierpnia '80 wykazali najwyższy stopień odwagi i zarazem ufności w zwycięstwo rozumu i sprawiedliwości²²⁵. Zjazd zakończył się ślubowaniem nowo wybranych władz i odśpiewaniem »Roty«”.

Fot. 19. Obrady I Walnego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Podczas pierwszego posiedzenia nowego Zarządu Regionu Świętokrzyskiego, 6 lipca 1981 r., poruszona została m.in. sprawa jego struktury, podjęto szereg uchwał. Na posiedzeniu Prezydium ZR, 7 lipca, dokonano wewnętrznego podziału funkcji. Utworzonych zostało kilka komisji – Komisją Informacji kierował M. Śledzik, Komisją Kulturalno-Oświatową W. Bartosz, Komisją Socjalno-Bytową J. Filanowski, Komisją Humanizacji Życia M. Cieślak, Komisją Porządkową S. Bieniek, Komisją

²²⁵R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Taktyka i myśl polityczna „Solidarność” w latach 80. Na łamach prasy podziemnej w regionie świętokrzyskim*, „Kuryer Kielecki. Dodatek do »Echa Dnia«”, 22 XI 2012 r., s. 1–2.

Interwencyjną B. Ryś i S. Wotliński. Zespołem Doradców kierował M. Jaworski, Zespołem do spraw Sekcji Branżowych i Zawodowych M. Chałoński i J. Wrona, rzecznikiem prasowym został J. Stępień, skarbnikiem M. Korona, a sekretarzem W. Arczyński²²⁶. Podczas kolejnego posiedzenia Zarządu, które odbyło się 10 lipca omawiane były m.in. społeczne inicjatywy w zakresie samorządu pracowniczego i reformy gospodarczej. Powołano Radę Koordynacyjną Samorządów Pracowniczych, której przewodniczącym został Marek Eberhardt²²⁷.

Delegatury Zarządu Regionu Świętokrzyskiego znajdowały się w: Busku-Zdroju – przewodniczący Kazimierz Koruba, Jędrzejowie – przewodniczący Andrzej Minkiewicz, Końskich – przewodnicząca Helena Obara, Miechowie – przewodniczący Janusz Chudzia, Ostrowcu Świętokrzyskim – przewodniczący Andrzej Dudek, Pińczowie – przewodniczący Czesław Rogala, Skarżysku-Kamiennej – przewodniczący Dezyderiusz Dachno, Starachowicach – przewodniczący Tomasz Ofman oraz Włoszczowie – przewodniczący Benon Łączek²²⁸.

Pod koniec lipca 1981 r. KW PZPR dokonał „oceny sytuacji” społeczno-politycznej w województwie kieleckim. W oparciu o opinie sekretarzy Komitetów Zakładowych PZPR uznano, że Komisje Zakładowe NSZZ „Solidarność” w poszczególnych zakładach pracy „charakteryzują się umiarkowanymi formami działania”, ale „kierownictwa tych organizacji” cechuje „bezkrytyczne wykonywanie zaleceń i dyspozycji” Zarządu Regionu i Krajowej Komisji Porozumiewawczej. Zwrócono uwagę na fakt, że wśród pięćdziesięcioosobowego Zarządu nie ma żadnego członka PZPR, chociaż wśród kandydatów, z których wybierano Zarząd „było ich 13”. Nie wybrano również członka partii do Komisji Rewizyjnej. Wśród 25 delegatów na I KZD tylko jedna osoba należała do PZPR²²⁹.

Na przełomie czerwca i lipca 1981 r. wśród członków redakcji „Biuletynu NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego” powstał pomysł reaktywowania Marszu Szlakiem I Kompanii Kadrowej. Podjęcie inicjatywy przez Region Małopolski NSZZ „Solidarność” i aktywna współpraca z Regionem Świętokrzyskim zaowocowały pierwszym po wojnie, a szesnastym w ogóle, Marszem Kadrowki,

²²⁶ „»Solidarność«. Biuletyn Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« Chemar Kielce”, 17 VII 1981 r., s. 4.

²²⁷ *Ibidem*.

²²⁸ *Szefowie Delegatur 1981 r.*, oprac. W. Bartosz, [2 III 2010 r.], mps.

²²⁹ AP Ki, KW PZPR, 3883, Ocena sytuacji społeczno-politycznej w woj. kieleckim (dokument sporządzony na plenarne posiedzenie egzekutywy KW PZPR), [Kielce, lipiec 1981 r.], k. 119–120.

który odbył się w dniach 6–12 sierpnia 1981 r.²³⁰ Na czele kilkudziesięciosobowej kolumny, jako komendant, stanął Józef Teliga.

Warto poświęcić nieco więcej miejsca tej nietuzinkowej postaci. Józef Teliga²³¹ miał duże doświadczenie w pracy konspiracyjnej, w tym o charakterze wywiadowczym i kontrwywiadowczym. Zdobył je w czasie okupacji niemieckiej, jako oficer sieci wywiadowczej ZWZ/AK, od 1943 r. zastępca/szef ekspozytury o krypt. „Sosna” II Oddziału Komendy Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK w Radomiu, oraz w okresie powojennym. W 1946 r. kierował wywiadem w ramach II Komendy Okręgu WiN w Kielcach o krypt. „Fala”, „Nida”. Wydarzenia następnych lat jego życia są pełne niejasności i zagadek. Po raczej przypadkowym aresztowaniu w lutym 1947 r. w Busku-Zdroju za wypowiedzi antyrządowe, Teliga nie przyznał się do działalności w Komendzie Okręgu WiN. Został jednak „zawerbowany” przez Wydział IV WUBP w Kielcach. Po rozpracowaniu przez UB struktury winowskiej (II Komendy Okręgu) został aresztowany i „ponownie zawerbowany pod ps. „Ster”²³².

Po roku uznano go za „złego agenta”, „dwulicowego”, unikającego „celowo spotkań”, dającego „słabe materiały”, który „ma możliwości rozpracowania, lecz nie ma chęci współpracować z UB”. Wkrótce Teliga „zrywa kontakt”, wyjeżdżając „w nieznanym kierunku”. Po jego powrocie w 1952 r. w rodzinne strony funkcjonariusze UB ponownie nawiązali z nim „kontakt”. Po dwóch latach – w grudniu 1954 r., sporządzona została kolejna „charakterystyka” Józefa Teligi. Czytamy w niej m.in.: „Przez okres współpracy [...] nie wykonał zadania, do którego był zawerbowany, systematycznie unikał spotykania [...] i co ważniejsze na odbytych spotkaniach [...] starał się odwrócić uwagę pracownikowi B[ezpieczeństwa] P[ublicznego] z konkretnych zamierzeń operacyjnych”. Uzyskiwane „materiały” od J. Teligi „okazały się nieprawdziwe a często stanowiące historie z przeszłości”. Stwierdzono ponadto, że nastąpiła z jego strony celowa dekonspiracja – „zdekonspirował się o współpracy [...] wśród otoczenia, jak też osób nas interesujących”. W „charakterystyce” odnotowano także, że „prowadził wrogą działalność” w spółdzielni produkcyjnej, gdzie był głównym księgowym, za co został zwolniony, oraz „namawiał członków spółdzielni, aby popierali wysunięte przez niego wnioski na zebraniu” w celu „rozbicia spółdzielni produkcyjnej”. W kolejnym dokumencie sporządzonym przez UB w grudniu 1954 r. podjęto decyzję o „wyeliminowaniu

²³⁰M. Gawlikowski, M. Lewandowski, *Na szlaku Kadrówek 1981–1989*, Warszawa 2018.

²³¹Józef Teliga urodził się 9 IX 1914 r. w Sarniej Woli k. Opatowa, zm. 26 XII 2007 r. we Włoszczowie.

²³²AIPN Ki 005/597, t. 1, Teczka personalna tajnego informatora ps. „Ster” vel „Gryf” dot. Józefa Teligi; AIPN Ki 005/597, t. 2, Kwestionariusz ewidencyjny dot. Józefa Teligi; AIPN Ki 005/597, t. 3, Teczka pracy tajnego informatora ps. „Ster” dot. Józefa Teligi.

z sieci agenturalno-informacyjnej” Józefa Teligi oraz wnioskowano o „areszt” w związku z „nielegalnym posiadaniem broni”²³³. Okazało się, że od wielu lat Teliga ukrywał blisko domu w Bielinach zakopane w ziemi i zabezpieczone „dwa pistolety syst[emu] Vis wraz z załadowanymi magazynkami, rewolwer bębnowy załadowany sześcioma szt. amunicji, rakiety, dwa granaty obronne i 77 szt. amunicji”. Zdecydowano o „rozpracowaniu w kierunku ustalenia celu przechowywania broni i ustalenie charakteru jego kontaktów”. Po odkryciu broni stwierdzono, że „pistolet typu Vis” był załadowany i z „kulą w lufie”. Broń i granaty były w dobrym stanie i nadawały się „do użytku”²³⁴.

Trudno nie pokusić się o stwierdzenie, że Józef Teliga przygotowany był do użycia przechowywanej broni w odpowiednim momencie. Biorąc pod uwagę powyższe materiały oraz późniejszą działalność opozycyjną Teligi, szczególnie w ramach Ogólnopolskiego Komitetu Oporu Rolników od 1982 r., wydaje się, że mamy do czynienia z osobą, która w swoich działaniach rozpatrywała możliwość podejmowania akcji o charakterze zbrojnym. „Gra” z aparatem bezpieczeństwa była tego częścią – „wchodzić w przeciwnika” w celu rozpoznania. Zastanawiać może tylko, na ile „gra” prowadzona przez Józefa Teligę nie wymknęła mu się spod kontroli i czy Urząd Bezpieczeństwa nie uzyskał zbyt wiele informacji dotyczących konspiracji niepodległościowej.

W dokumencie Sektora Informacji Partyjnej KW PZPR w Kielcach znalazły się informacje na temat przebiegu Marszu Szlakiem I Kompanii Kadrowej – poszczególnych etapów, liczby uczestników. Zapisano, że wzięło w nim udział czterdzieści osób, w tym sześć starszych, pozostali to młodzież²³⁵. W Biuletynie Regionu Świętokrzyskiego podano zaś, że maszerowało średnio 60–70 osób²³⁶.

Po dotarciu do Kielc uczestnicy udali się na plac przed Wojewódzkim Domem Kultury, gdzie dawniej stał pomnik strzelców Józefa Piłsudskiego. Na placu,

²³³AIPN Ki, WUSW Kielce, 005/597, t. 1, Charakterystyka agenta ps. „Ster”, Kielce, 30 VII 1948 r., k. 151–151v; *ibidem*, Charakterystyka agenta ps. „Ster”, Kielce, 2 XI 1952 r., k. 152; *ibidem*, Charakterystyka agenta ps. „Ster”, Kielce, 22 XII 1954 r., k. 158–158v; *ibidem*, Raport o wyłączeniu z sieci informatora Józefa Teligi, Kielce, 29 XII 1954 r., k. 159. Zob. także AIPN Ki, 013/1756, t. 1, Wyciąg ze sprawozdania z pracy aparatu Bezpieczeństwa Publicznego woj. kieleckiego za II kwartał 1956 r., Warszawa, 21 VII 1956 r., k. 30–32. Por. A. Komorowska, *Sprawa pułkownika Józefa Teligi*, Warszawa 2018, s. 14, 29–30, 63, 65, 72–74, 80, 83–85, 103, 108–109, 113.

²³⁴AIPN Ki, 013/1756, t. 1–2, Akta śledztwa w sprawie przechowywania broni palnej i amunicji bez prawnego zezwolenia władz, prowadzonego przeciwko Józefowi Telidze.

²³⁵AP Ki, KW PZPR, 5033, Informacja Sektora Informacji Partyjnej KW PZPR dot. przebiegu marszu szlakiem Kompanii Kadrowej, Kielce, 10 VIII 1981 r., s. 119–120.

²³⁶Z. Sabat, „Legiony – to żołnierska nuta”, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 14 X 1981 r., s. 14.

w otoczeniu kilkusetosobowej grupy witającej, znajdowała się namalowana przez Krzysztofa Jackowskiego makieta pomnika oraz płyta upamiętniająca „pomnik czynu legionowego” ufundowana przez świętokrzyską „Solidarność”. W bazylice mniejszej, wypełnionej wiernymi, bp Jan Gurda odprawił uroczystą mszę²³⁷.

Inicjatywa reaktywowania Marszu Szlakiem Kadrówki zbiegła się w czasie z pomysłem odbudowy zniszczonego przez Niemców pomnika czynu legionowego. Działania w tym kierunku podjęły Grupa Inicjatywna Koła Kielczan i Społeczny Komitet Ochrony Pamiątek II Rzeczypospolitej. W listopadzie 1981 r. ideę odbudowy monumentu poparły także: Prezydium Miejskiego Komitetu SD w Kielcach, Koło Kombatantów przy świętokrzyskiej „Solidarności”, uczestnicy sesji popularno-naukowej zorganizowanej 10 listopada przez NZS, „Solidarność”, Koło Naukowe Historyków Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach oraz Prezydium Zarządu Wojewódzkiego PTTK²³⁸.

Przed konfrontacją. I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”

W Gdańsku w hali Olivia od 5 do 10 września 1981 r., odbywała się pierwsza tura I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność”, zaś od 26 września do 7 października trwała druga tura. Podczas regionalnego Walnego Zjazdu Delegatów wybrano 25 reprezentantów województwa kieleckiego. Byli to: Waldemar Bartosz, Stanisław Bieniek, Michał Chałoński, Ewa Chodor, Dezyderiusz Dachno, Andrzej Dudek, Marek Eberhardt, Jan Filanowski, Edward Imiela, Marian Jaworski, Aleksander Kania, Henryk Kuliński, Irena Kurowska, Edward Lech, Andrzej Markowski, Adam Mitura, Krzysztof Jan Nowak, Zbigniew Pela, Teresa Praszyńska, Bogdan Ryś, Szczepan Serek, Jerzy Stępień, Marian Śledzik, Zygmunt Waszka, Bogusław Żak²³⁹.

Analizując skład grupy delegatów na zjazd krajowy, funkcjonariusze SB znotowali, iż jest wśród nich „pięć osób przejawiających zdecydowanie wrogą postawę, agresywność w działaniu i wysuwaniu żądań, [...] czternaście osób reprezentuje wrogi pogląd i postawy oraz dość dużą aktywność w działaniach na rzecz związku, [...] zaś sześciu delegatów w dotychczasowej działalności reprezentowało stanowiska umiarkowane”²⁴⁰. Według informacji SB delegaci nie

²³⁷ *Ibidem*, s. 14–15.

²³⁸ T. Sabat, Z. Sabat, *Na tropie Pomnika „Strzelców”*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 14 X 1981, s. 10–11; *eidem*, *Poparcie dla budowy Pomnika Strzelców*, „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 27 XI 1981 r., s. 2.

²³⁹ *Delegaci na Zjazd Krajowy*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego. Wydanie Specjalne...”, s. 6.

²⁴⁰ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 3, Plan działań operacyjnych SB w zakresie zabezpieczenia Krajowego Zjazdu NSZZ Solidarność oraz działań regionu świętokrzyskiego, Kielce, 3 IX 1981 r., k. 125–126.

przygotowali specjalnego programu, ale konsultowali się w tej sprawie z doradcami Zarządu. Nie była też prowadzona większa akcja przedzjazdowa ani konsultacje w poszczególnych ogniwach związku i zakładach pracy.

Pierwsza tura obrad I KZD miała na celu rozwiązanie kwestii formalnoprawnych. Delegat Regionu Świętokrzyskiego Jerzy Stępień wybrany został na członka prezydium pierwszej tury, pełnił funkcję sekretarza. Podczas obrad drugiej tury ponownie pełnił obowiązki sekretarza prezydium²⁴¹. Zaangażował się też w pracę nad *Posłaniem do Ludzi Pracy Europy Wschodniej*²⁴². W Komisji Statutowej znaleźli się inni reprezentanci Regionu Świętokrzyskiego: Andrzej Dudek i Edward Imiela²⁴³, zaś w Komisji Skrutacyjnej do Głosowania Tajnego: Teresa Praszyńska i Zygmunt Waszka²⁴⁴.

Obrady I KZD były burzliwe. Związkowcy oczekiwali, że wypracowane zostaną jak najlepsze zasady postępowania na najbliższe lata. Działacze z Regionu Świętokrzyskiego mówili o tym, co jest dla nich najważniejsze a także, jakie mają zastrzeżenia do prac „Solidarności”. W czasie pierwszej tury zjazdu, w ramach dyskusji nad statutem, Zygmunt Waszka przedstawił stanowisko NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego w kwestiach statutowych. Stwierdził, że obecny podział jest niefunkcjonalny, gdyż granice regionu muszą uwzględniać naturalną dążność ludzi do poszczególnych ośrodków, co wynika z uwarunkowań historycznych, geograficznych i gospodarczych. W związku z tym w jednym regionie mogą znajdować się miejscowości z różnych województw. Dodał też: „Jesteśmy przeciwni czterostopniowej strukturze władzy związku, natomiast zależnie od potrzeb regionu mogą być tworzone terenowe zespoły pomocnicze zarządów regionów z określonymi kompetencjami, np. w Regionie Świętokrzyskim funkcjonują delegatury, których przedstawiciele są członkami Zarządu Regionu”²⁴⁵.

Podczas drugiej tury głos zabrało wielu reprezentantów Kielecczyzny. Henryk Kuliński uczestniczył w dyskusji dotyczącej regulaminu wyboru władz NSZZ „Solidarność”. Przedstawił jego zdaniem najkorzystniejsze rozwiązania z perspektywy regionów średniej i małej wielkości. Zabrał głos również w dyskusji nad sprawozdaniem KKP. Podkreślił brak sumienności i systematycznej pracy,

²⁴¹ I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Stenogramy, t. 1: I tura, oprac. G. Majchrzak, J.M. Owsiański, Warszawa 2011, s. 21, 33, 76; I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Stenogramy, t. 2: II tura, cz. 1, oprac. G. Majchrzak, J.M. Owsiański, Warszawa 2013, s. 19, 27, 36.

²⁴² Relacja Jerzego Stępnia, Busko-Zdrój, 9 lipca 2012 r. [w:] „Przeciw komunizmowi”..., s. 407–408; I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Stenogramy, t. 1: I tura..., s. 22–23, 506–514.

²⁴³ I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Stenogramy, t. 2: II tura, cz. 2, oprac. G. Majchrzak, J.M. Owsiański, Warszawa 2013, s. 965.

²⁴⁴ Ibidem..., s. 70, 901.

²⁴⁵ I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Stenogramy, t. 1: I tura..., s. 394–395.

co negatywnie wpływało na cały związek. W kontekście wyboru nowych władz powiedział: „Oświadczam, że w związku nie będzie ksiąząt, że w związku nie będzie dygnitarzy, jeśli ci, którzy w imię dobra narodu i Rzeczypospolitej wzięli na siebie obowiązek sprawowania władzy w »Solidarności«, niech nie uważają się za ksiązęta, niech działają w imię dobra, narodu i Polski, bo inaczej być nie może, bo jeśli będzie inaczej, pozbędziemy się ich na pewno [...] Praca winna być podzielona odpowiednio i każdy, kto dostanie zadanie, winien być rozliczany jak najbardziej”. Podkreślił również, że należy pozyskać prawdziwe informacje o tym, ile wyprodukowano artykułów żywnościowych i ustalić dokładnie, co się z nimi dzieje. Wnosił o zniesienie reglamentacji na przetwory mleczne i zbożowe. Podkreślił, że „pierwszym i naczelnym zadaniem jest nakarmić naród”²⁴⁶.

W czasie dyskusji nad sprawozdaniem KKP delegat z Bydgoszczy poruszył sprawę nieodpowiedniego zachowania członków KKP podczas tzw. wydarzeń bydgoskich. Wymienił m.in. Mirosława Domińczyka z Regionu Świętokrzyskiego²⁴⁷. Domińczyk nie był delegatem na I KZD, nie mógł więc odpowiedzieć na stawiane mu zarzuty.

Podczas dyskusji programowej, 30 września, Waldemar Bartosz mówił o konieczności rozwijania oświaty wewnątrzwiązkowej. Proponował, aby zobowiązać władze „Solidarności” do utworzenia instytucji oświatowej o charakterze powszechnych uniwersytetów, według założeń opracowanych przez Region Świętokrzyski. Omówił szczegółowo proponowany model nauczania, zasady funkcjonowania itp.²⁴⁸

W ramach tej samej dyskusji poruszona została sprawa należącej do struktur NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego Fabryki Porcelany w Ćmielowie. Miasteczko administracyjnie należało do województwa tarnobrzskiego. Dnia 19 września w dzienniku TV podana została informacja, że dowodem na to, że „Solidarność” traci popularność, jest fakt, że w tej właśnie fabryce wystąpiło ze związku 25 osób „na znak protestu przeciwko uchwałom podjętym podczas I tury I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ »Solidarność«”. Przewodniczący ZR Marian Jaworski w czasie obrad II tury KZD podał informacje, że „rzeczywiście wystąpiło tam ze związku tyle osób, ale na przestrzeni od stycznia do września br. Przemilczano fakt, że w tym samym czasie wstąpiło w szeregi naszego związku 91 pracowników i 261 uczniów szkoły przyzakładowej”. Uczniowie teje szkoły przesłali do prezydium I KZD list, w którym pisali: „My, młodzi członkowie NSZZ »Solidarność« przy Zasadniczej Przyzakładowej Szkole Ceramicznej w Ćmielowie,

²⁴⁶I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. *Stenogramy*, t. 2: II tura, cz. 1..., s. 262, 392–393.

²⁴⁷*Ibidem*, s. 381–382.

²⁴⁸*Ibidem*, s. 532–533.

z dużym zainteresowaniem śledzimy przebieg I Krajowego Zjazdu NSZZ »Solidarność«. [...] Jesteśmy przekonani, że Zjazd ten wytyczy takie kierunki działania, aby z Polski zrobić taką Polskę, jakiej nasi ojcowie nie zdołali zrobić»²⁴⁹.

Dnia 4 października odbyła się prezentacja kandydatów do Komisji Krajowej oraz głosowanie w tej sprawie. Kandydatami z Regionu Świętokrzyskiego zostali: Andrzej Dudek, Edward Imiela, Bogdan Ryś²⁵⁰. Każdy z nich zaprezentował się w krótkiej wypowiedzi. Na region przypadają dwa mandaty. Wyniki ogłoszone zostały 5 października. Członkami KK zostali: Andrzej Dudek (598 głosów) i Bogdan Ryś (584 głosy)²⁵¹.

Wszystkie wypowiedzi delegatów z Regionu Świętokrzyskiego analizowali funkcjonariusze kieleckiej SB, którzy zbierali informacje na temat postawy przyjętej przez poszczególne osoby²⁵². W czasie trwania zjazdu w Kielcach na tablicach ogłoszeń umieszczone zostały serwisy informacyjne i plakaty dotyczące obrad. Pojawił się też plakat, który przedstawiał chłopca z zapalkami w rękach, zaś napis głosił „nie igrać z ogniem”. Działacze związkowi odczytali to jak groźbę czy też ostrzeżenie skierowane pod ich adresem²⁵³.

Po powrocie z obrad I KZD delegaci zdawali relacje, które publikowane były w regionalnej prasie związkowej. Bogdan Ryś pisał: „Ja, jako delegat kolejarzy D[yrekcji]R[ejonowej]K[olei]P[aństwowej] Kielce przeżywałem ten Zjazd bardzo mocno, gdyż uważam, że otworzył on nową kartę w historii naszej Ojczyzny. Po raz pierwszy w powojennej Polsce Ludowej spotkali się ludzie wybrani w sposób demokratyczny i autentyczni reprezentanci interesów ludzi pracy. [...] Osobiście uważam, że największą zdobyczą tego Zjazdu i najważniejszym dokumentem jest program Związku, który jest bardzo obszerny i nasi członkowie od robotnika do przywódcy naszej Organizacji powinni zrobić wszystko, żeby ten program był zrealizowany w pełni. [...] Wśród delegatów były spory i kontrowersje, ale głosowania wykazały pełną odpowiedzialność i rozsądek reprezentantów naszego Związku”²⁵⁴.

²⁴⁹*Ibidem*, s. 534–535, 534.

²⁵⁰*Ibidem*, s. 744.

²⁵¹*I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ »Solidarność». Stenogramy*, t. 2: *II tura*, cz. 2..., s. 417–418, 419, 436, 475.

²⁵²AIPN Ki, 025/1119/K, t. 11, Wypowiedzi na I Krajowym Zjeździe Delegatów, b.m.w., b.d.w., k. 579–587.

²⁵³J. Braun, *Chłopczyk z zapalkami*, »Serwis Informacyjny »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego», nr 107/81, s. 2.

²⁵⁴*Nasz delegat w Komisji Krajowej...*, »Biuletyn Informacyjny NSZZ »Solidarność« DRKP Kielce», październik–listopad 1981 r., nr 3–4, s. 5.

Komentarze związkowców dotyczące obrad I KZD niejednokrotnie były bardzo ostre. „Skończył się czas oczekiwań i nadziei, zaczął się czas walki. Tak chyba można podsumować pierwszą część Zjazdu NSZZ »Solidarność«. Walka będzie się toczyć o samorząd najszerzej rozumiany, tzn. zarówno o samorząd pracowniczy w zakładach pracy, jak i o samorząd terytorialny, tj. sprawiedliwe, wolne wybory do wszystkich organów przedstawicielskich, a więc do Rad Narodowych wszystkich szczebli i Sejmu. [...] władza jest przerażona tym, że robotnicy, naród sam chce decydować, a nie przyglądać się nadal, jak rząd prowadzi nas na dno i wypcha w kolejne kryzysy. [...] Wydaje się, że władza dotąd nie zdaje sobie sprawy z tego, iż kryzys można pokonać tylko razem ze społeczeństwem, a nie wbrew zdecydowanej większości tego społeczeństwa, zrzeszonej w NSZZ »Solidarność«”²⁵⁵.

Fot. 20. Delegaci Regionu Świętokrzyskiego w drodze na I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”. Zbiory Mariana Jaworskiego

²⁵⁵R. Kosacki, *Związek Walki*, „Biuletyn Informacyjny NSZZ »Solidarność« w DRKP Kielce”, wrzesień 1981 r., nr 2, s. 9.

Fot. 21. Obrady I Krajowego Zjazdu Delegatów NSZZ „Solidarność” w Gdańsku. Zbiory Mariana Jaworskiego

W Kielcach, 23 października 1981 r., powstał Komitet Założycielski Regionalnej Rady Współpracy Samorządów. Do prac w Komitecie Założycielskim Krajowej Federacji Samorządów i Katowicach oddelegowani zostali: Lech Marciniak – „Unitra” Serwis w Kielcach i Konrad Żaczek – Fabryka Maszyn Pralniczych w Kielcach²⁵⁶.

Narastający kryzys

Działacze „Solidarności” z oczywistych względów musieli zajmować się problemami gospodarczymi. W proteście przeciwko obniżaniu racji żywnościowych, trudnościom w realizacji przydziałów kartkowych, a także brakowi programu poprawy zaopatrzenia społeczeństwa w żywność, 6 sierpnia 1981 r., trzydzieści większych i średnich zakładów pracy województwa kieleckiego przeprowadziło dwugodzinny strajk ostrzegawczy²⁵⁷. W trzeciej dekadzie sierpnia

²⁵⁶ *Regionalna Rada Współpracy Samorządów w Kielcach*, „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 26 X 1981 r., nr 115, s. 2.

²⁵⁷ AIPN Ki, 014/917, Meldunek operacyjny Wydz. III A KW MO w Kielcach, Kielce, 25 VIII 1981 r., z. 25.

załogi 53 zakładów w województwie kieleckim (około 100 tys. osób) ponownie podjęły protest. Pracownicy 25 innych zakładów poparli strajk, wywieszając flagi i transparenty. Funkcjonariusze SB zwrócili uwagę na solidarność strajkową pracowników największych zakładów w województwie. Zakłady te „pozostawały w zainteresowaniu KC PZPR”. W Hucie im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim na 5 tys. zatrudnionych „na zmianie” strajkowało 5 tys., w FSC w Starachowicach na 10 900 pracowników – 10 900, w ZM „Predom-Mesko” w Skarżysku-Kamiennej na 9 250 osób – 9 250, w FŁT „Iskra” na 3 280 osób – 3 280²⁵⁸.

Złe funkcjonowanie zaopatrzenia w żywność i inne artykuły niezbędne do codziennego życia sprawiły, że we wrześniu 1981 r. ośrodkami napięcia społecznego stały się Jędrzejów i Starachowice. Dnia 17 września 1981 r. w siedzibie jędrzejowskiej Delegatury NSZZ „Solidarność” odbyło się spotkanie przedstawicieli miejscowej „Solidarności” z naczelnikiem miasta. Uczestniczyli w nim również I Sekretarz Komitetu Miejsko-Gminnego PZPR w Jędrzejowie i przedstawiciel ZRS NSZZ „Solidarność”. Związkowcy żądali, aby do końca miesiąca w pełni zrealizowane zostały kartki na mięso i jego przetwory za wrzesień. W odpowiedzi na te postulaty „naczelnik przedstawił trudną sytuację na terenie województwa kieleckiego w zakresie pełnego pokrycia potrzeb na artykuły żywnościowe, a zwłaszcza mięsa i dlatego nie może zobowiązać się do spełnienia stawianych żądań”. Przedstawiciele „Solidarności” stwierdzili, że taka odpowiedź ich nie satysfakcjonuje. Związkowcy powołali Międzyzakładowy Komitet Strajkowy. Ogłoszenie akcji protestacyjnej uzależnili od wyników rozmów MKZ NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego z wojewodą kieleckim w sprawie poprawy zaopatrzenia w podstawowe artykuły żywnościowe. Spotkanie zaplanowano na 19 września²⁵⁹.

Do Urzędu Miejskiego w Starachowicach, 17 września 1981 r., udała się kilkudziesięciosobowa delegacja przedstawicieli „Solidarności” z miejskich zakładów pracy. Zagrożono okupacją budynku Urzędu Miasta. W starachowickich zakładach odbywały się zebrania pracowników, podczas których informowano o zaistniałej sytuacji. Załogi wyraziły gotowość podjęcia akcji protestacyjnej. W wyniku interwencji Zarządu Regionu Świętokrzyskiego powołany został w Starachowicach Miejski Sztab Antykryzysowy. Ustalono także, że „Solidarność” ma prawo delegować swoich przedstawicieli do komisji kontrolujących sklepy i placówki handlowe²⁶⁰.

²⁵⁸ *Opozycja i opór społeczny w regionie świętokrzyskim 1975–1989...*, s. 24.

²⁵⁹ AP Ki, KW PZPR, 5033, Meldunek dot. spotkania przedstawicieli „Solidarności” z naczelnikiem miasta w Jędrzejowie, Kielce, 19 IX 1981 r., s. 98.

²⁶⁰ AIPN Ki, 014/1305, Meldunek operacyjny Wydz. III A KW MO w Kielcach, Kielce, 6 V 1982 r., k. 10v.

Jeden z pracowników starachowickiej FSC wspominał: „W ramach działalności komisji fabrycznej musieliśmy zajmować się sprawiedliwym podziałem mięsa, wędlin i artykułów przemysłowych, bo wtedy wszystkiego brakowało, a to, co dostarczano do sklepów, sprzedawane było po znajomości, tzn. spod lady. Razem z delegaturą utworzyliśmy społeczne kontrole robotnicze, a stało się to w porozumieniu z władzami miasta”²⁶¹.

Dnia 19 września 1981 r. doszło do spotkania przedstawicieli Prezydium ZRS, poszczególnych terenowych delegatur oraz dużych zakładów przemysłowych województwa kieleckiego z wicewojewodami i innymi przedstawicielami administracji szczebla wojewódzkiego. Poruszone zostały problemy pogarszającego się z dnia na dzień zaopatrzenia w podstawowe artykuły żywnościowe i codziennego użytku oraz załamanie się systemu reglamentacji mięsa w województwie kieleckim. W trakcie debaty przedstawiciele „Solidarności” ponowili żądanie, które po raz pierwszy przedstawili w sierpniu, nadania związkowym komisjom kontroli społecznej odpowiednich uprawnień. Miałyby one umożliwić „uwiarygodnienie bilansu żywnościowego oraz sprawdzanie rzetelności w obrocie żywnością”²⁶².

W związku z problemami występującymi w Zjednoczeniu Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Kielcach Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” Zjednoczenia Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w październiku 1981 r. wystosowała pismo do dyrektora tegoż Zjednoczenia. Poinformowała w nim, że „nadal oczekuje uczciwej, logicznej, zasadnej współpracy z dyrekcją, prosząc, aby dotychczasowa działalność oparta na podstępnie natychmiast ustąpiła, a wytworzone złe stosunki międzyludzkie uległy radykalnej poprawie”²⁶³.

Sytuacja gospodarcza w województwie kieleckim była bardzo trudna. W październiku 1981 r. podczas sesji Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach wojewoda przedstawił wizję zapaści gospodarczej, do jakiej, jego zdaniem, mogło dojść na przełomie 1981/1982 r.: „Czeka nas zima [...], trzeba, aby wszyscy pomyśleli, jak przetrwać, jeżeli nadal sytuacja społeczno-polityczna będzie napięta”. Zdaniem wojewody nastąpiło „całkowite rozregulowanie rynku”, a relacje między „rosnącą siłą nabywczą ludności” a podażą towarów i usług stale się pogarszały. W województwie kieleckim przychody pieniężne ludności w ciągu dziewięciu miesięcy 1981 r. wzrosły o 25%, a dostawy tylko o 1%. Zapasy w handlu spadły o prawie

²⁶¹ Wywiad Jana Seweryna z Adamem Krupą [w:] J. Seweryn, *Solidarność starachowicka...*, s. 152.

²⁶² J. Stępień, *Komunikaty*, „Serwis Informacyjny »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, nr 92/81, s. 2.

²⁶³ BG UJK, AZRS NSZZ „Solidarność”, Teczka 47, Dokument 47/11, Pismo Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w Zjednoczeniu Państwowych Przedsiębiorstw Gospodarki Rolnej w Kielcach do ob. dr. inż. Kazimierza Jabłońskiego Naczelnego Dyrektora Zjednoczenia PGR w Kielcach, Kielce, 23 X 1981 r., b.p.

35%, a towarów żywnościowych do „poziomu 50% ubiegłego roku”. Wojewoda ocenił, że ceny wolnorynkowe „rosną zastraszająco” i coraz częściej, z powodu braku „zaufania do złotówki”, dochodzi do „handlu wymiennego”. W zakresie reglamentowanej sprzedaży mięsa i jego przetworów doszło do „situacji drastycznej”. Społeczne komitety kolejkowe, zapisy na listy do planowanych dostaw, całodobowe dyżury – to wymierne uciążliwości codziennego życia. Problemem stał się także system kontroli kartek mięsnych. W społecznym odczuciu kartki mięsne nie były rozliczane, a „pracownicy aparatu handlu mogli dokonywać podmian”²⁶⁴.

Na złą sytuację gospodarczą oraz pogarszające się nastroje społeczne nakładała się coraz bardziej agresywna, sterowana przez władze, antysolidarnościowa propaganda. Przyjęte przez KW PZPR, po IV Plenum KC PZPR, w październiku 1981 r. „główne kierunki działań w wojewódzkiej organizacji PZPR” sygnalizowały zbliżanie się przełomu: „Instancje i organizacje partyjne, organa administracji terenowej, dyrekcje przedsiębiorstw w sposób stanowczy muszą przeciwstawiać się wszelkim przejawom propagandy antyradzieckiej. [...] Powinny podjąć zdecydowane działania zmierzające do przeciwstawienia się w swoich środowiskach wszelkim formom działalności sił kontrrewolucyjnych, antysocjalistycznych, antypartyjnych, a także propagandzie skierowanej przeciwko obronności kraju, naszym sojuszom międzynarodowym, Ludowemu Wojsku Polskiemu, MO i SB”²⁶⁵. 26 października 1981 r. na terenie województwa kieleckiego „podjęły działalność” 23 wojskowe terenowe grupy operacyjne²⁶⁶.

Braki w zaopatrzeniu w październiku 1981 r. spowodowały wzrost napięcia społecznego w Busku-Zdroju i Ostrowcu Świętokrzyskim²⁶⁷. Dnia 28 października w jednogodzinnym ogólnopolskim strajku ostrzegawczym w województwie kieleckim, zgodnie z Uchwałą Komisji Krajowej nr 94 z 23 października, wzięły udział, „prawie wszystkie zakłady pracy (poza wyłączonymi)”²⁶⁸.

²⁶⁴ AP Ki, WRN, 44, Wystąpienie wojewody kieleckiego na sesji WRN 8 października 1981 r., Kielce, 8 X 1981 r., k. 31–36.

²⁶⁵ AP Ki, KW PZPR, 3885, Główne kierunki działań w wojewódzkiej organizacji PZPR w Kielcach po IV Plenum KC PZPR, Kielce, październik 1981 r. (oprac. egzekutywa KW PZPR w Kielcach), k. 61–62.

²⁶⁶ AP Ki, KW PZPR, 3777, Informacja wojewody kieleckiego o stanie realizacji wniosków z przeprowadzonych kontroli przez terenowe grupy operacyjne i służby Urzędu Wojewódzkiego w latach 1981–1982, Kielce, marzec 1983 r., k. 74.

²⁶⁷ *Gotowość strajkowa w Ostrowcu Świętokrzyskim*, „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 20 X 1981 r., nr 113, s. 2; *Sytuacja w Regionie*, „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 26 X 1981 r., nr 115, s. 2.

²⁶⁸ *Przebieg strajku na Kielecczyźnie*, „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 28 X 1981 r., nr 117, s. 1–2.

Sytuacja zaopatrzeniowa w województwie kieleckim nadal była bardzo zła. 4 listopada odbyło się kolejne robocze spotkanie przedstawicieli Zarządu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” z władzami administracyjnymi województwa. W czasie rozmów przedstawiciele związku zgłosili zastrzeżenia do realizacji ustaleń dokonanych 14 października z władzami województwa. Ponownie poruszone zostały problemy organizacji sprzedaży reglamentowanych artykułów spożywczych, głównie mięsa, środków czystości i innych²⁶⁹.

Pomimo bardzo trudnej sytuacji w kraju członkowie NSZZ „Solidarność” nie zapominali o obchodach ważnych rocznic historycznych. W 1981 r. wspólnie z działaczami Niezależnego Zrzeszenia Studentów urządzili uroczystości związane z odzyskaniem przez Polskę niepodległości. 10 listopada przyjęli rezolucję, w której pisali m.in.: „[...] Domagamy się, aby dzień 11 listopada stał się oficjalnym świętem narodowym [...]. Domagamy się spowodowania przywrócenia prawdy historycznej o tych czasach – czasach zrzucenia jarzma przez naród polski – a przede wszystkim prawdy rzetelnej i pełnej wiedzy o Józefie Piłsudskim – człowieku, który stał się symbolem polskiego zbrojnego Czynu Niepodległościowego. [...] Domagamy się podjęcia decyzji o odbudowie pomnika upamiętniającego wkroczenie w sierpniu 1914 r. Pierwszej Kompanii Kadrowej do Kielc. [...] Proponujemy upamiętnić Czyn Legionistów Piłsudskiego w Kielcach przez nazwanie jednej z ulic kieleckich Jego Imieniem oraz przywrócenie nazwy dawnej Alei Legionów. Również uważamy za niezbędne nadanie ulicom nazw: Konstytucji Trzeciego Maja, Armii Krajowej, generała Władysława Sikorskiego. [...] Uważamy również za słuszne przywrócenie Godła Polskiemu korony – jako symbolu Odzyskania Niepodległości”²⁷⁰.

W bazylice katedralnej Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Kielcach, 11 listopada 1981 r., bp Jan Gurda odprawił uroczystą mszę. Następnie odbył się pochód, któremu towarzyszyła orkiestra. Na placu Herzogów pod WDK złożone zostały kwiaty. Następnie uczestnicy udali się na cmentarz legionowy, na którym odbył się apel poległych, później złożenie kwiatów, zapalenie zniczy i odśpiewanie pieśni patriotycznych. Na zakończenie tej części obchodów głos zabrał przewodniczący Zarządu Regionu Świętokrzyskiego Marian Jaworski, który

²⁶⁹Spotkanie z władzami województwa, „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 5 XI 1981 r., nr 119, s. 2.

²⁷⁰Rezolucja podjęta przez uczestników obchodów rocznicy Odzyskania Niepodległości Polski w Kielcach, Kielce, w wigilię święta Odrodzenia Rzeczypospolitej w 1981 r., „Kurier Związkowy. Serwis informacyjny Regionu Świętokrzyski NSZZ »Solidarność«”, 11 XI 1981 r., nr 121, s. 1.

wyraził nadzieję, iż w 1982 r. święto to będzie oficjalnie obchodzone, jako dzień odzyskania niepodległości. Wieczorem w Domu Studenckim „Mimoza” studenci zaprezentowali swój program artystyczny²⁷¹.

W listopadzie Delegatura ZR w Ostrowcu Świętokrzyskim wystąpiła do wojewody kieleckiego o zezwolenie na odbudowę w tym mieście pomnika Marszałka Józefa Piłsudskiego. Stojącą w parku miejskim makietę pomnika nieznani sprawcy usunęli 11 listopada. Komisja Zakładowa NSZZ „Solidarność” ostrowieckiej Huty im. Marcelego Nowotki podjęła uchwałę, w której domagała się podjęcia śledztwa w tej sprawie²⁷².

Praktycznie przez cały okres legalnego funkcjonowania „Solidarności” trwała walka o wolny dostęp do środków masowego przekazu. W połowie listopada 1981 r. miał miejsce bojkot prasy podjęty przez kieleckich kolporterów i sprzedawców. W Kielcach tylko w kilkunastu kioskach, spośród 215 punktów, można było kupić prasę. Do akcji przyłączyli się kioskarze z Ostrowca Świętokrzyskiego, Starachowic i Jędrzejowa²⁷³.

W związku z dyskusją wobec idei powołania Frontu Porozumienia Narodowego głos zabrał również ZRS „Solidarności”. W opublikowanym oświadczeniu stwierdził, że „FPN nie może być przyjęty jako instytucja fasadowa, nowa forma FJN”, a z Frontem Jedności Narodowej „nie widzi możliwości współpracy”. Taka postawa wynikała z przekonania, że „FJN jest organizacją niedemokratyczną”, a ordynacja wyborcza „uniemożliwia organizacjom społecznym oraz obywatelom swobodne zgłaszanie kandydatów do Sejmu i rad narodowych”. Działacze „Solidarności”, w uchwale z 24 listopada 1981 r. dotyczącej stosunku do FJN, wyrazili nadzieję na „konsultowanie społecznych zmian w ordynacji wyborczej, które zniosą uprzywilejowanie FJN” oraz „wolne wybory”²⁷⁴.

²⁷¹ „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, listopad 1981 r., nr 120, s. 2; »Solidarność« Biuletyn Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« Chemar Kielce”, 19 XI 1981 r., s. 2; M. Jończyk, *Niezależne Zrzeszenie Studentów w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach w latach 1981–1989* [w:] *Spółczesność a władza między Wisłą i Pilicą w latach 1945–1989*, red. S. Piątkowski, R. Śmietanka-Kruszelnicki, Lublin 2012, s. 9–10.

²⁷² „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 25 XI 1981 r., nr 126, s. 1.

²⁷³ *Bojkot prasy w województwie kieleckim*, *ibidem*, 18 XI 1981 r., nr 123, s. 2.

²⁷⁴ *Ibidem*, 27 XI 1981 r., nr 127, s. 1.

Społeczne i polityczne napięcie jesienią 1981 r. wzmacniały poczynania tzw. „nieznanych sprawców”. Zdarzenia te notowane były od dłuższego czasu. Już 17 lipca Delegatura NSZZ „Solidarność” w Starachowicach poinformowała, że kilka dni wcześniej ktoś oblał farbą tablice informacyjne Związku. Sprawę skierowano do organów ścigania, domagając się wszczęcia śledztwa²⁷⁵. 23 października 1981 r. przed dworcem PKP w Kielcach, około godziny 22.00, zniszczona została gabłota „Solidarność”²⁷⁶. W nocy z 28 na 29 października w Skarżysku-Kamiennej zostały oblane farbą i oklejone oszczerczymi ulotkami okna Delegatury „Solidarność”. Wzburzenie ludzi i napiętą atmosferę w zgromadzonym przed siedzibą Delegatury tłumie, opanowali dopiero działacze Zarządu Regionu²⁷⁷. Dnia 18 listopada lokal Delegatury „Solidarność” w Skarżysku-Kamiennej obrzucono kamieniami, w wyniku czego zostały w nim wybite szyby²⁷⁸. „Nieznani sprawcy” byli także odpowiedzialni za usunięcie z Cmentarza Partyzanckiego w Kielcach trzech brzo-zowych krzyży, ustawionych w dniu Święta Zmarłych, upamiętniających ofiary Katynia, Starobielska i Ostaszkowa²⁷⁹. Podobnie było w przypadku zniszczenia w nocy z 15 na 16 listopada makiety pomnika „Czwórki Strzelców” znajdującej się na placu przed Wojewódzkim Domem Kultury w Kielcach²⁸⁰. Działania tego typu zaogniły i tak napiętą sytuację społeczną.

W wyniku inicjatywy podjętej przez studentów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach 16 października 1980 r. powstał Komitet Założycielski niezależnej organizacji studenckiej. Na Politechnice Świętokrzyskiej, także już na początku roku akademickiego 1980/1981, studenci podjęli inicjatywy zmierzające do utworzenia Niezależnego Zrzeszenia Studentów. Przewodniczącymi Komisji Uczelnianych NZS zostali: Hanna Lipińska-Baranowska z Politechniki oraz Henryk Magier (do 1 października 1981 r.) i Jan (Janusz) Kędracki z WSP²⁸¹.

²⁷⁵ „Solidarność». Biuletyn Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« Chemar Kielce», 1 VIII 1981 r., s. 2.

²⁷⁶ Zniszczono gabłotę „Solidarność”, „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 26 X 1981 r., nr 115, s. 2.

²⁷⁷ Co wydarzyło się w Skarżysku, *ibidem*, 3 XI 1981 r., nr 118, s. 2.

²⁷⁸ Kolejna prowokacja w Skarżysku, *ibidem*, 20 XI 1981 r., nr 124, s. 2; W. Markiewicz, *Zaczynaliśmy od postulatów...*, s. 70–71.

²⁷⁹ Zniszczenie pamiątkowych krzyży ofiar Katynia, „Kurier Związkowy. Serwis Informacyjny Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«”, 5 XI 1981 r., nr 119, s. 2.

²⁸⁰ Z regionu, *ibidem*, 23 XI 1981 r., nr 125, s. 2.

²⁸¹ *Opozycja i opór społeczny w regionie świętokrzyskim 1975–1989...*, s. 23.

Dnia 11 marca 1981 r. w WSP odbyło się I Walne Zebranie NZS WSP w Kielcach. Uczestnicy dokonali oceny dotychczasowej działalności Zrzeszenia. Przeprowadzili też wybory Komisji Uczelnianej, Komisji Rewizyjnej i delegatów na I Krajowy Zjazd NZS. Na przewodniczącego Komisji Uczelnianej wybrany został student drugiego roku Henryk Magier. Studenci powołali sekcje: Interwencyjną, Informacyjną, Kulturalną, Turystyki. Powstał również Studencki Komitet Obrony Więzionych za Przekonania²⁸².

Od 12 marca 1981 r. do 20 października 1981 r. ukazywał się „Reflektor. Pismo NZS Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach”, łącznie wydano sześć numerów. Od 19 listopada do 8 grudnia 1981 r., w czasie studenckiego strajku okupacyjnego w WSP w Kielcach, wydawany był „Kabel. Strajkowy Biuletyn Informacyjny NZS Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach”. Ukazało się jedenaście numerów pisma²⁸³. Nakładem Wydawnictwa NZS WSP w 1981 r. drukowano też pozycje książkowe, m.in. Karola Wojtyły *Narodziny wyznawców i inne wiersze*, Czesława Miłosza *Ocalenie* i *Gucio zaczarowany*. 4 maja 1981 r. rozpoczęła działalność Biblioteczka Wydawnictw Niezależnych NZS WSP w Kielcach²⁸⁴.

Studenci kieleccy podejmowali różne przedsięwzięcia. Dnia 12 maja 1981 r. zorganizowali mszę w intencji żołnierzy i oficerów Wojska Polskiego zamordowanych w Katyniu. Z tej okazji oficyna wydawnicza NZS wydrukowała broszurę poświęconą zbrodni katyńskiej, co wywołało oskarżenie o kolportowanie „antyradzieckich opracowań”²⁸⁵. W strajku solidarnościowym z radomską Wyższą Szkołą Inżynierską, na przełomie listopada i grudnia 1981 r., uczestniczyło ponad 280 studentów²⁸⁶.

Działalnością poszczególnych członków NZS szybko zainteresowała się SB. Funkcjonariusze śledzili poczynania m.in. Jana Kędrackiego, studenta II roku filologii polskiej w WSP w Kielcach, który od listopada 1980 r. zaangażowany był w kolportaż wydawnictw opozycyjnych²⁸⁷.

Warto podkreślić, że latach 1980–1981 młodzi ludzie o poglądach opozycyjnych realizowali się zarówno w ramach struktur NZS działających w kieleckich

²⁸²M. Jończyk, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 142–145.

²⁸³M. Jończyk, *Kabel. Strajkowy Biuletyn Informacyjny NZS Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach* [w:] *Encyklopedia „Solidarności”...*, t. 4, (w druku).

²⁸⁴M. Jończyk, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 149.

²⁸⁵AIPN Ki, 025/1119/k, t. 8, Akty antyradzieckie ujawnione w środowiskach i miejscowościach województwa kieleckiego w I półroczu 1981 r., Kielce, 15 VI 1981 r., k. 450.

²⁸⁶M. Jończyk, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 145, 155.

²⁸⁷J. Kędracki, *Dzieje jednej reklamówki*, „Gazeta w Radomiu”, 30–31 VIII 1997 r., s. 3.

uczelniah, jak i „Solidarności”. Z redakcją regionalnego biuletynu „Solidarności” współpracowało kilku uczniów i studentów, m.in.: Janusz Kędracki, Ireneusz Kocela, Maciej Kwaśniewski, Mirosław Skarżyński²⁸⁸. W regionie świętokrzyskim Niezależne Zrzeszenie Studentów okazało się organizacją dość elitarną, w WSP liczba członków prawdopodobnie nie przekroczyła stu osób, a w roku akademickim na studiach dziennych WSP kształciło się 2030 studentów²⁸⁹. Więcej było natomiast zwolenników i sympatyków tej organizacji.

W czerwcu 1981 r. w kieleckim środowisku akademickim podjęta została inicjatywa utworzenia komórki Konfederacji Polski Niepodległej. Organizacyjnie miała ona podlegać pod Lublin. Programem partii zainteresowali się także Onufry Śmiałkowski i Marian Jas, którzy z kolei nawiązali kontakt z Obszarem Południowym KPN w Krakowie. Działalność KPN w Kielcach skupiała się głównie na kolportowaniu wydawnictw własnych, np. programu, deklaracji ideowej partii czy też *Rewolucji bez rewolucji* Leszka Moczulskiego. Rozpowszechniane były również materiały przywożone z Lublina, m.in. broszury: *Czy Związek Radziecki przetrwa do roku 1984*, *Rewelacje Światły* czy też *Zeszyty Historyczne*. Kolportaż prowadzono także za pośrednictwem MKZ NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego²⁹⁰. Jedną z inicjatyw działaczy KPN było stawianie krzyży ku czci ofiar Katynia.

Dnia 30 maja 1981 r. odbyło się spotkanie członków i sympatyków miejscowego Komitetu Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania z Maria Moczulską²⁹¹. W lipcu 1981 r. powstała dziewięcioosobowa komórka Konfederacji Polski Niepodległej w Ostrowcu Świętokrzyskim. W sumie na terenie województwa kieleckiego do KPN należało kilkanaście osób²⁹². Działalność nie rozwinęła się na większą skalę.

²⁸⁸P. J. Witek, *Ramowe sprawozdanie z działalności zespołu redakcyjnego*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 7 VII 1981 r., nr 17, s. 8.

²⁸⁹M. Jończyk, *Niezależne Zrzeszenie Studentów...*, s. 155; Ł. Augustyn *et al.*, *Rozwój społeczno-gospodarczy województwa...*, s. 56.

²⁹⁰M. Jończyk, *KPN w woj. świętokrzyskim 1981–1990*, mps (w posiadaniu autorów), s. 1.

²⁹¹KPN, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 15 VI 1981 r., s. 7–8.

²⁹²M. Jończyk, *KPN w woj. świętokrzyskim...*, s. 1.

Rolnicza „Solidarność”

Jesienią 1980 r. część środowisk wiejskich na Kielecczyźnie rozpoczęła wzmożoną działalność społeczną i polityczną. Region Świętokrzyski NSZZ „Solidarność” chętnie udzielał rolnikom pomocy organizacyjnej i finansowej. W ciągu kilkunastu miesięcy struktury rolnicze powstały w co najmniej 39 gminach. Komunistyczne władze musiały przyjąć do wiadomości, że na świętokrzyskiej wsi zrodziła się niezależna organizacja związkowa.

Według danych zebranych przez SB pierwszą strukturą nowego związku zawodowego w województwie kieleckim był Niezależny Związek Zawodowy Rolników (NZZR). Powstał on 28 września 1980 r. we wsi Garbacz w gminie Waśniów podczas zebrania rolników z okolicznych wsi. Spośród około 150 uczestników wybrany został komitet liczący 22 osoby, na czele z inicjatorem założenia rolniczego związku, lekarzem Czesławem Traczem, członkiem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Funkcjonariusze już wówczas zauważyli wpływy działaczy świętokrzyskich struktur NSZZ „Solidarność” na środowisko rolnicze²⁹³.

W połowie listopada 1980 r. w Garbacz, Radkowicach i Górnice funkcjonowały organizacje określane przez SB mianem komitetów założycielskich NSZZ Rolników „Solidarność”. Wsparcia przy organizowaniu struktur wiejskich udzielał: Władysław Bujnowski i Jerzy Stępień – czołowi działacze „Solidarności” z kieleckiej FŁT „Iskra”²⁹⁴. Pomocny był też członek Zarządu Regionu Henryk Kuliński. Brali oni udział w zebraniach, wyborach zarządów wiejskich i gminnych. Pomoc organizacyjna, prawna, finansowa i lokalowa miała ogromne znaczenie w procesie przełamania marazmu i bierności w środowiskach wiejskich²⁹⁵. W tym czasie działacze ruchu wiejskiego wykonywali swą pracę społecznie²⁹⁶.

Najważniejszym elementem działalności nowo powstałego związku było zakładanie kół oraz wyłanianie struktur kierowniczych, m.in. przewodniczących.

²⁹³ AIPN Ki, 025/1119/K, SO krypt. „Arka”, t. 6, Ocena sytuacji związanej z powstaniem NSZZ w woj. kieleckim, Kielce, 5 X 1980 r., k. 330–331.

²⁹⁴ *Ibidem*, t. 2, Plan działań i przedsięwzięć operacyjnych w sprawie obiektowej krypt. „Arka”, Kielce, 14 XI 1980 r., k. 91.

²⁹⁵ *Sprawozdanie z działalności Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Region Świętokrzyski w Kielcach [w:] Materiały na Pierwsze Walne Zgromadzenie Delegatów...*, s. 1–2.

²⁹⁶ AIPN Ki, 025/1119/K, SO krypt. „Arka”, t. 44, Notatka służbowa, Kielce, 28 II 1981 r., k. 2575–2576.

Następnie powoływane były gminne komitety założycielskie, które przedkładały władzom swoje postulaty. Dotyczyły one m.in. funkcjonowania kółek rolniczych²⁹⁷.

W drugiej połowie grudnia 1980 r. w klubie PAX w Kielcach zorganizowany został Zarząd Założycielski „Solidarności Wiejskiej”. W jego skład weszli, m.in.: Władysław Bujnowski, Józef Teliga, Rogala (brak imienia). W styczniu 1981 r. doszło do kolejnego spotkania, w trakcie którego na przewodniczącego wybrany został Józef Teliga. Jako „przedstawiciel rolników z Kielecczyzny”, nawiązał on liczne kontakty z osobami organizującymi strukturę „Solidarności Wiejskiej” na terenie całego kraju. Ze spotkań przywoził wiele materiałów organizacyjnych. Wśród działaczy rolniczej „Solidarności” aktywnością wyróżniali się: Czesław Kuranda²⁹⁸ i Waclaw Rembosz²⁹⁹.

Podczas zebrania ZRS NSZZ „Solidarność”, 26 stycznia 1981 r., Władysław Bujnowski, formalnie odpowiedzialny za kontakty i współpracę ze środowiskiem wiejskim, poinformował, że na terenie regionu zorganizowanych zostało 150 kół rolniczej „Solidarności”, a w siedemdziesięciu ośrodkach powstały komitety założycielskie. Koła liczyły przeciętnie 17–70 członków, ale były też większe, do których należało po sto osób³⁰⁰. Pod koniec stycznia 1981 r. ZRS, zgodnie z Uchwałą KKP z 20 stycznia, ogłosił dzień 28 stycznia „Dniem Solidarności z walczącymi o swe prawa związkowe rolnikami”. Tego dnia nie przeprowadzono jednak żadnych strajków. Poparcie dla rolników miało być wyrażone akcjami propagandowymi – oflagowaniem, wywieszeniem plakatów, przygotowaniem serwisów informacyjnych³⁰¹.

Wsparcia organizacyjnego udzielały rolnikom także terenowe komisje koordynacyjne „Solidarności”. Andrzej Markowski, w 1981 r. przewodniczący TKK w Starachowicach, wspominał: „Pewnego dnia zgłosiła się do mnie pani docent Wanda Pomianowska, która zakładała »Solidarność Rolniczą« z prośbą o udostępnienie jakiegoś pomieszczenia w siedzibie TKK. Miejsce takie otrzymali [...]. Sprawami wsi zajmowała się Zofia Wiatr, która urzędowała w udostępnionym rolnikom pomieszczeniu”. W periodyku „Wiadomości Związkowe”, który był wydawany w 1981 r. przez

²⁹⁷ BG UJK, AZRS NSZZ „Solidarność”, Teczka 52, NSZZ „Solidarność”. Sekcja pracowników spółdzielni rolniczych „Samopomoc Chłopska”, Dokument nr 52/21: Spotkanie z Solidarnością Wiejską, b.m.w., b.d.w., s. 2, 4.

²⁹⁸ AIPN Ki, 025/1119/K, SO krypt. „Arka”, t. 44, Notatka służbowa, Kielce, 4 II 1981 r., k. 2566–2567.

²⁹⁹ *Ibidem*, 07/365, Akta osoby internowanej w ramach SO krypt. „Jodła” dot. Waclawa Rembosza, Wniosek o zwolnienie z Ośrodka Odosobnienia dla internowanych Waclawa Rembosza, Kielce, 12 VII 1982 r., k. 35. Waclaw Rembosz był „jednym z pierwszych propagatorów i twórców niezależnych związków chłopskich na Kielecczyźnie”.

³⁰⁰ *Ibidem*, 014/883, SOS dot. przerw w pracy w zakładach na terenie woj. kieleckiego (1981), Meldunek operacyjny Wydz. III A KW MO w Kielcach, Kielce, 28 I 1981 r., k. 12v.

³⁰¹ *Z życia Związku (w Regionie)*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 2 II 1981 r., s. 3.

„Solidarność” z Fabryki Samochodów Ciężarowych w Starachowicach, znajdował się dodatek pt. „Łany Świętokrzyskie” z informacjami rolniczej „Solidarności”³⁰².

Wojewódzkie władze partyjne PZPR i ZSL z uwagą obserwowały rozwój strukturalny i ilościowy niezależnego związku na wsi kieleckiej. Dnia 18 lutego 1981 r., podczas wspólnego posiedzenia, członkowie KW PZPR i WK ZSL w Kielcach podkreślali, że „Solidarność Wiejska” na terenie województwa kieleckiego jest w dużej mierze tworzona przez przybywających na wieś „emisariuszy z zewnątrz”. Powstanie i rozwój tej niezależnej organizacji chłopskiej traktowali jak próby siania „zamętu i anarchii” oraz tworzenie opozycji politycznej. Uznali, że działalność „Solidarności Wiejskiej” „wyrasta przede wszystkim z gleby prawicy społecznej” i tam „gdzie w przeszłości osiągnano b[ardzo] słabe efekty pracy politycznej”³⁰³. Pod koniec lutego 1981 r. KW PZPR w Kielcach oceniał, że związek rolników posiadał struktury w 102 wsiach, leżących w 31 gminach. W sumie należało do nich 2943 członków. Najlepiej zorganizowana była działalność „Solidarności Wiejskiej” w gminach: Waśniów – 14 wsi (700 członków), Złota – 12 wsi (320 członków), Bieliny – 9 wsi (270 członków), Bodzechów – 5 wsi (120 członków), Charsznica – 5 wsi (80 członków), Koszyce – 5 wsi (110 członków), Łopuszno – 5 wsi (150 członków), Wislica – 5 wsi (80 członków), Bejsce – 4 wsie (100 członków) i Słupia Jędrzejowska – 4 wsie (70 członków)³⁰⁴. W pozostałych „zorganizowanych” gminach do struktur „Solidarności” rolniczej przyłączali się mieszkańcy jednej, dwóch lub trzech miejscowości³⁰⁵.

Specyfika życia na wsi, trudności komunikacyjne, a także obawy przed szykanami ze strony władzy powodowały, że „Solidarność Wiejska” rozwijała się znacznie wolniej i mniej dynamicznie aniżeli struktury związkowe w zakładach pracy. Warto odnotować spostrzeżenie funkcjonariuszy SB, odnoszące się do mieszkańców gminy Kazimierza Wielka: „Głównymi agitatorami w utworzeniu »Solidarności Wiejskiej« [...] są mieszkańcy poszczególnych wsi dojeżdżający do pracy do Huty im. Lenina w Krakowie”³⁰⁶.

Wraz z rozwojem struktur organizacyjnych „Solidarności Wiejskiej” na wsi i wyłanianiem grup kierowniczych pojawiły się pierwsze rozdźwięki i podziały

³⁰²Zob. Wywiad Jana Seweryna z Andrzejem Markowskim [w:] J. Seweryn, *Solidarność Starachowicka...*, s. 101; R. Adamczyk, P. Perchel, *Starachowickie wydawnictwa niezależne 1980–1990...*, s. 24.

³⁰³AP Ki, KW PZPR, 3762, Referat na wspólne posiedzenie KW PZPR i WK ZSL, Kielce, 18 II 1981 r., k. 54–56.

³⁰⁴AIPN Ki, 025/1119/K, t. 2–3, Stan zorganizowania NSZZ „Solidarność” na terenie woj. kieleckiego na dzień 28 lutego [1981 r.], Kielce, 2 III 1981 r., k. 104–107.

³⁰⁵*Ibidem*, t. 2, Stan zorganizowania NSZZ „Solidarność” na terenie woj. kieleckiego na dzień 28 lutego [1981 r.] (oprac. Sektor Socjalno-Zawodowy KW PZPR), Kielce, 2 III 1981 r., k. 104–106.

³⁰⁶*Ibidem*, 014/1277, SOS krypt. „Pływalnia”, Meldunek operacyjny, Kielce, 24 II 1981 r., k. 19 v.

oraz ludzka zawiść, często o podłożu ambicjonalnym. W czasie spotkań zdarzały się zarzuty o współpracę z SB. Takie sytuacje sprzyjały podejmowanym przez funkcjonariuszy działaniom dezinformacyjnym i dezintegracyjnym prowadzonym także w środowiskach wiejskich³⁰⁷.

Wojewódzki Zjazd Delegatów gminnych kół NSZZ RI „Solidarność” odbył się w Kielcach 1 marca 1981 r. Obrady toczyły się w Domu Kultury FŁT „Iskra”. Dużej pomocy w ich zorganizowaniu udzielił Zarząd Regionu Świętokrzyskiego „Solidarności”. Po uroczystej mszy, celebrowanej przez bp. Edwarda Materskiego, delegacje rolników złożyły wieńce na symbolicznym grobie Bartosza Głowackiego oraz na płycie poświęconej Tadeuszowi Kościuszce. W czasie obrad uczestnicy wybrali dziesięciu delegatów na Ogólnopolski Zjazd NSZZ RI „Solidarność” w Poznaniu. Byli to: Władysław Bujnowski, Mieczysław Gwiazda, Teresa Murdzek, Wanda Pomianowska, Henryk Przygoda, Waław Rembosz, Jan Sowuła, Marek Świetliński, Józef Teliga i Czesława Tracz³⁰⁸.

W marcu 1981 r. funkcjonariusze SB chcieli ocenić stan i dynamikę rozwoju organizacyjnego „Solidarności Wiejskiej”. Uznali, że informacje o istnieniu 186 kół w 44 gminach z liczbą „ok. 22 tys. osób”, podawane przez działaczy związkowych, ze względu na „brak pełnej dokumentacji”, są niewiarygodne. Według oceny SB, dokonanej na podstawie analizy dokumentacji z zebrań założycielskich, rolnicy byli zorganizowani w 132 „ogniwach”, funkcjonujących w 39 gminach. Funkcjonariusze stwierdzili, że „Solidarność Wiejska” w województwie kieleckim posiadała w tym czasie sześć tysięcy członków³⁰⁹.

Na początku kwietnia 1981 r. Wojewódzki Komitet Założycielski NSZZ RI „Solidarność” w Kielcach, w imieniu rolników Kielecczyny, przesłał na ręce Ogólnopolskiego Komitetu Strajkowego NSZZ RI „Solidarność” w Bydgoszczy „wyrazy solidarności [...] w walce o nasze wspólne prawa do życia, pracy dla Narodu i Rzeczypospolitej Polskiej”. Wyraził też solidarność „w walce o rejestrację [...] Związku” i gotowość poparcia strajku przez „350 kół NSZZ RI »Solidarność« woj. kieleckiego [...] w każdej chwili czynem!” W imieniu WKZ NSZZ RI „Solidarność” w Kielcach pismo podpisali Józef Teliga – przewodniczący WKZ oraz Władysław Bujnowski³¹⁰. Trudno ocenić, czy podana liczba kół oddaje

³⁰⁷ *Ibidem*, 025/1119/K, t. 44, Notatka służbowa, Kielce, 4 II 1981 r., k. 2572–2573.

³⁰⁸ *Wojewódzki i Krajowy Zjazd Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Rolników Indywidualnych „Solidarność”*, oprac. J. Teliga, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 23 III 1981 r., s. 13.

³⁰⁹ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 7, Notatka służbowa, Kielce, 10 III 1981 r., k. 348.

³¹⁰ AIPN Ki, 005/597, t. 4, Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Emeryt”, Pismo Wojewódzkiego Komitetu Założycielskiego NSZZ RI „Solidarność” do Ogólnopolskiego Komitetu Strajkowego NSZZ

prawdziwy stan organizacyjny. Nie można wykluczyć, że jest to efekt znaczącego przyspieszenia rozwoju „Solidarności” w środowiskach wiejskich, ale warto zadać pytanie, czy możliwe było podwojenie stanu organizacyjnego w ciągu miesiąca? Obecny stan badań nie pozwala na przytoczenie wiarygodnych danych zarówno odnoszących się do liczby kół związkowych, jak i gmin, w których przeprowadzone zostały zjazdy gminne NSZZ RI „Solidarność”³¹¹.

Członkowie NSZZ RI „Solidarność” walczyli o tworzenie lepszych warunków socjalnych, kulturalnych i gospodarczych, starali się też intensyfikować pracę w środowiskach rolniczych. Ciekawym przykładem jest działalność Gminnego Koła NSZZ RI „Solidarność” w Nowej Słupi, gdzie wiosną 1981 r. związek funkcjonował we wszystkich wsiach tej gminy. Podczas ogólnego zebrania gminnego, w którym uczestniczyło około pięciuset osób, rozmawiano o działalności związku w pierwszym półroczu 1981 r. Uczestnicy powołali Komisję Interwencyjną, która przystąpiła do rejestracji gruntów leżących odlegiem na terenie gminy. Uważali, że ziemie te powinny zostać zagospodarowane przez rolników indywidualnych. Upoważnili też Komisję do kontroli punktów skupu mleka, żywca, płodów rolnych oraz rozdziału materiałów reglamentowanych, np. materiałów budowlanych i ciągników. Postanowili przeprowadzić kontrolę stanu melioracji gruntów i wodociągów oraz stanu dróg na terenie całej gminy. Działacze rolniczej „Solidarności” podjęli też inicjatywę „zbadania sprawy reprivatyzacji młynów, tartaków i cegielni na terenie gminy celem przekazania ich właścicielom i uzyskania dla nich odszkodowania z PZU za zniszczenie obiektów”³¹².

Inicjatyw podejmowanych przez NSZZ RI „Solidarność” było wiele. Przykładem mogą być wsie Radkowice i Bronkowice w gminie Pawłów, w których przy udziale Spółdzielni Ogrodniczo-Pszczelarskiej w Starachowicach zorganizowano specjalistyczny kurs warzywniczy. Działacze związku włączyli się też w budowę wodociągów wiejskich³¹³.

Współdziałanie Koła NSZZ RI „Solidarność” w Słupi Jędrzejowskiej z FSS „Polmo-SHL” wskazuje natomiast na bezpośrednią współpracę pomiędzy kołami

RI „Solidarność” w Bydgoszczy, Kielce, 2 IV 1981 r., k. 291. Józef Teliga był członkiem Ogólnopolskiego Komitetu Założycielskiego NSZZ RI „Solidarność” a także przewodniczącym Sekcji Kombatantów NSZZ „Solidarność” w Kielcach. Zob. A. Kaczorowski, *Józef Teliga [w:] Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–89*, t. 1, red. J. Skórzyński, P. Sowiński, M. Strasz, Warszawa 2000, s. 348–349.

³¹¹Szerzej zob. T. Kozłowski, *Powstanie NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność” 1980–1981 [w:] „Solidarność” Rolników 1980–1989*, red. A. W. Kaczorowski, Warszawa 2010, s. 79–80.

³¹²W. Pomianowska, *Czego chcą rolnicy?*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 6 V 1981 r., s. 6–7.

³¹³*Ibidem*, s. 7.

wiejskimi a zakładami przemysłowymi³¹⁴. W Słupi Jędrzejowskiej, 9 maja 1981 r., doszło do spotkania działaczy „Solidarności” RI i „młodzieży ZMW” z „przedstawicielami »Solidarności« robotniczej i specjalistami poszczególnych zakładów pracy regionu świętokrzyskiego”. Zorganizowano je przede wszystkim po to, aby „zastanowić się nad możliwościami podjęcia przez zakłady pracy produkcji sprzętu rolniczego i części zamiennych”. Powołany został „organ założycielski”, który miał się zająć konkretyzowaniem działalności na rzecz pomocy dla rolnictwa³¹⁵.

W latach 1980–1981 w Słupi Jędrzejowskiej nie tylko działacze rolniczej „Solidarności” wykazywali dużą aktywność. Dnia 18 listopada 1980 r. powstało tu pierwsze w województwie koło ZMW „Wici”, a 7 grudnia odbył się Gminny Zjazd Delegatów kół wiejskich ZMW „Wici”. Podjęto wówczas decyzję o utworzeniu w Słupi Jędrzejowskiej Uniwersytetu Ludowego. 21 stycznia 1981 r., także w tej miejscowości, odbył się Zjazd Delegatów kół ZMW „Wici” Ziemi Kieleckiej. Powołany został Tymczasowy Zarząd Wojewódzki ZMW „Wici”. Wydawano pismo „Młoda Myśl Ludowa. Biuletyn Informacyjny ZMW »Wici« Ziemi Kieleckiej”. Redakcja pisma oraz Zarząd Wojewódzki ZMW „Wici” mieli swoją siedzibę w budynku Zarządu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ „Solidarność” w Kielcach³¹⁶.

Na łamach „Biuletynu Regionu Świętokrzyskiego NSZZ »Solidarność«” drukowane były artykuły poświęcone działalności rolniczej „Solidarności”. 6 maja 1981 r. opublikowany został *List otwarty do społeczeństwa miast i wsi woj. kieleckiego* sygnowany przez zarządy wojewódzkie NSZZ RI „Solidarność” oraz ZMW „Wici”. Zaapelowano w nim do rolników „o ustalanie rzetelnych cen wolnorynkowych”, obliczonych na podstawie realnych kosztów produkcji i 15% zysku. Miało to na celu sprzeciwianie się „wszystkim przejawom spekulancstwa”³¹⁷.

³¹⁴ *Sprawozdanie z działalności Międzyzakładowego Komitetu Założycielskiego NSZZ „Solidarność” Regionu Świętokrzyskiego w Kielcach [w:] Materiały na Pierwsze Walne Zebranie Delegatów...*, s. 3, 10.

³¹⁵ S. Czekalski, *Rolnicy chcą sobie pomóc sami*, „Solidarność. Biuletyn informacyjny Komisji Zakładowej NSZZ »Solidarność« przy FET Iskra w Kielcach”, 29 V 1981 r., s. 2.

³¹⁶ *Kalendarium ZMW „Wici” Ziemi Kieleckiej*, oprac. M. Ś[wietliński], „Młoda Myśl Ludowa. Biuletyn Informacyjny ZMW »Wici« Ziemi Kieleckiej”, kwiecień 1981 r., nr 3, s. 2.

³¹⁷ *List otwarty do społeczeństwa miast i wsi woj. kieleckiego*, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 6 V 1981 r., s. 19.

Fot. 22. Uroczystości 3 maja 1981 r. w Bielinach, zorganizowane przez NSZZ RI „Solidarność” (banderia konna). Zbiory Tomasza Kalwata

Fot. 23. Uroczystości 3 maja 1981 r. w Bielinach, zorganizowane przez NSZZ RI „Solidarność”. Zbiory Tomasza Kalwata

W niektórych gminach działalność „Solidarności” rolniczej była na tyle znacząca, że lokalne władze oskarżały działaczy o próby „przejęcia władzy” na danym terenie. Tak było w gminach: Oleśnica, Stopnica, Wiślica³¹⁸. W ocenie władz wojewódzkich PZPR i ZSL rozwój rolniczej „Solidarności” na wsi był poważnym zagrożeniem i budził obawy, co do przebiegu i wyników wyborów samorządowych. Podczas wspólnego posiedzenia KW PZPR i WK ZSL, 25 lutego 1981 r., przedstawiciele tych partii przyjęli uchwałę „w sprawie zadań terenowych instancji i organizacji partyjnych, zeteselowskich w rozwoju i umacnianiu samorządu rolniczego w województwie kieleckim”³¹⁹. Słusznie zauważyli, że w ostatnich latach rola i zadania samorządu wiejskiego malały, a główną przyczyną jego „obumierania” był administracyjny system zarządzania. W uchwale zapisano również, że: „Instancje i ogniwa oraz działacze PZPR i ZSL powinni zdecydowanie przeciwdziałać próbom rozbijania samorządu rolniczego, negowania dorobku kółek rolniczych i ich bogatych tradycji, a zatem podważania jedności wsi polskiej”³²⁰.

Działacze rolniczej „Solidarności” zdawali sobie sprawę z wagi kształtowania i podtrzymywania tożsamości grupowej i narodowej w oparciu o religię katolicką i chłopskie gospodarstwa rodzinne. Umiejętne przekazywanie wzorców zachowań, a także wiedzy o przeszłości sprzyjało procesowi odbudowy podmiotowości politycznej na wsi kieleckiej. Patriotyczne uroczystości organizowane niezależnie od władz komunistycznych służyły upamiętnianiu wydarzeń przełomowych dla historii narodu i państwa polskiego. Swobodne manifestowanie postaw wolnościowych i niepodległościowych było niezwykle ważne dla przypomnienia wspólnej tradycji i odzyskiwania pamięci historycznej. Dzień 3 maja był tego wymownym przykładem. W Bielinach obchody rocznicy Konstytucji 3 maja zorganizowane przez niezależne środowiska zostały połączone z pierwszym gminnym zjazdem „Solidarności” rolniczej i zdecydowanie różniły się od dotychczasowych świąt państwowych. Uroczystości związane ze zjazdem rozpoczęły się o godzinie dziesiątej mszą w kościele parafialnym w Bielinach, w której uczestniczyło około pięciu tysięcy osób – rolników, członków związku i zaproszonych gości. Po mszy uczestnicy uformowali kolumnę, która udała się w kierunku góry zwanej Skalą. Przód kolumny stanowiła konna banderia, złożona z kilkudziesięciu jeźdźców,

³¹⁸ AIPN Ki, 08/81, SOR krypt. „Kaseta”, t. 4, Plan przedsięwzięć operacyjnych dot. działań SB RUSW w Busku-Zdroju w ramach oniśmienia i paraliżowania nielegalnych struktur i osób podejrzanych o gromadzenie i rozpowszechnianie bezdebitowej poligrafii, Busko-Zdrój, 1 III 1984 r., k. 133.

³¹⁹ AP Ki, KW PZPR, 3762, Referat na wspólne posiedzenie KW PZPR i WK ZSL, Kielce, 18 II 1981 r., k. 55–56.

³²⁰ *Ibidem*, k. 87, 98.

następnie poczet sztandarowy, księża i cały wielotysięczny tłum ludzi. Po przybyciu na miejsce rozpoczęła się ceremonia poświęcenia pól i krzyży³²¹.

W oficjalnej części uroczystości głos zabrał m.in. Józef Teliga, który odniósł się do ważnych wydarzeń z polskiej historii. Powiedział: „Zgromadziła nas tu wola uczczenia [...] 190 rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja 1791 r. [...] Ostatnia wojna zebrała tu największe żniwo. Pierwsze ofiary – to kampania 1939 r. Następne – Oświęcim, »lasy partyzanckie«, egzekucje i łagry dalekiej nieludzkiej ziemi. O tych bohaterach nie wolno nam również zapomnieć. To są progi, po których wchodzi się do historii. Dziś tu wszystkie pokolenia oddają należny hołd i cześć przeszłości. I dziś tutaj, Wy Młodzi z »Solidarności« przejmujecie od nas, starszych, »pałeczkę historyczną«, którą macie godnie ponieść w Czas Przyszły, wytkniętym już przez pokolenia szlakiem. Drogą ofiarnej pracy dla Polski i Jej Narodu”³²².

W lipcu 1981 r. KW PZPR, oceniając działaczy NSZZ RI „Solidarność”, stwierdził, że atakują oni w „sposób niewybredny władze partyjne i rządowe”. W tym czasie, według danych KW PZPR, NSZZ „Solidarność” RI istniał w „44 gminach i miasto-gminach, co w stosunku do 69 stanowi 63,8%”. „Wpływami tego ruchu” objętych było 315 wsi w stosunku do 1594 w województwie (19,7%). Liczbę członków szacowano na „ponad 10 tys.”³²³

Pogłębiający się w kraju kryzys na rynku żywnościowym, którym władze obarczyły rolników, próbując w ten sposób wywoływać antagonizmy między miastem a wsią, miał pewien wpływ na pogarszanie wizerunku mieszkańców wsi³²⁴. Rolnicy podejmowali próby zapobiegania takiej sytuacji. Jesienią 1981 r. Wojewódzki Komitet Założycielski rolniczej „Solidarności” w Kielcach zaapelował do rolników województwa kieleckiego o deklarowanie sprzedaży „ziemniaków jadalnych dla naszych braci robotników i ich rodzin w miastach” po ustalonych przez rolników cenach. W apelu zwrócono uwagę na niedowład „handlu uspołecznionego”. Ziemiaki miały być odbierane na miejscu przez transport zorganizowany w danym zakładzie pracy³²⁵. Kwerenda archiwalna nie przyniosła dokumentów, które pozwoliłyby na zaprezentowanie konkretnych efektów wystosowanego apelu.

³²¹B. Chlewicki, „Żywią i bronią”, „Biuletyn NSZZ »Solidarność« Regionu Świętokrzyskiego”, 15 VI 1981 r., s. 3.

³²²Cyt. za R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Pod znakiem Solidarności*, „Kuryer Kielecki. Dodatek do »Echa Dnia«”, 2 V 2012 r., s. 3.

³²³AP Ki, KW PZPR, 3883, Ocena sytuacji społeczno-politycznej w woj. kieleckim (dokument sporządzony na plenarne posiedzenie egzekutywy KW PZPR), [Kielce, lipiec 1981 r.], k. 119–120.

³²⁴T. Kozłowski, *Powstanie NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”...*, s. 97–100.

³²⁵BG UJK, AZRŚ NSZZ „Solidarność”, Teczka 52: NSZZ „Solidarność”. Sekcja pracowników spółdzielni rolniczych „Samopomoc Chłopska”, Dokument nr 52/20: Apel Wojewódzkiego Komitetu Założycielskiego NSZZ RI „Solidarność” w Kielcach do rolników woj. kieleckiego, b.d.w., s. 1.

Kwestie personalno-organizacyjne oraz ambicje osobiste i spory dotyczące najpilniejszych zadań „Solidarności Wiejskiej” powodowały konflikty wśród działaczy szczebla wojewódzkiego. Pojawiały się także nieporozumienia pomiędzy „starymi”, czyli osobami aktywnymi od wczesnej jesieni 1980 r. a „młodymi” działaczami. Uwidocznilo się to 22 października 1981 r. w czasie zebrania Wojewódzkiego Komitetu Założycielskiego NSZZ RI „Solidarność”. Początkowa dyskusja na temat spraw organizacyjnych zjazdu oraz powołania Wolnej Wszechnicy, w celu prowadzenia szkoleń dla przewodniczących zarządów gminnych, przekształciła się w ostry spór personalny. Henryk Przygoda miał zarzucić kilku osobom z WKZ – Bujnowskiemu, Filipkowi, Remboszowi i Pomianowskiej, że nic nie robią, a jedynie załatwiają swoje sprawy prywatne. Bujnowskiemu zarzucił „uzurpatorstwo”, na co Bujnowski miał oświadczyć, że kwestie te zostaną rozstrzygnięte podczas zbliżającego się zjazdu wojewódzkiego. Sałę, na znak protestu, opuścili: Przygoda, Arendarska, Chlewicki, Leśniak i Wiatr. Grupa tych osób miała w przyszłości wspólnie wystąpić na zjeździe z przygotowanym „konkretnym programem poprawy sytuacji żywnościowej w województwie”³²⁶. Dnia 23 października 1981 r. na wspólne spotkanie przewodniczących zarządów gminnych NSZZ RI „Solidarność” z gmin: Brody, Mirzec, Pawłów i Wąchock, zorganizowane w Starachowicach, nie przybyli przedstawiciele z Pawłowa, którzy jakoby mieli być skonfliktowani z Pomianowską³²⁷.

Wojewódzki Zjazd Delegatów NSZZ RI „Solidarność” odbył się w Kielcach 29–30 listopada 1981 r. Przewodniczącym Zarządu Wojewódzkiego został wybrany Tadeusz Kowalczyk³²⁸. Ostatnie kilkanaście dni działalności rolniczej „Solidarności” przed wprowadzeniem stanu wojennego wspominał on następująco: „Zacząło się takie urzędowanie typu telefon, maszyna do pisania, kogoś zatrudnić itd. Nikt z nas nie miał doświadczenia w pracy związkowej. [...] Nie zapomnę pierwszego dnia urzędowania, kiedy dosłownie jedenastu przewodniczących zarządów gminnych przyszło, twierdząc, że koniecznie muszę wydać zgodę na okupację gminy, GS lub kółek rolniczych. [...] W ciągu tych dwóch tygodni nigdy nie dałem zgody na okupację gminy czy GS, a poza tym byłem zdania, że najpierw trzeba budować struktury. Nauczyć ludzi, że jak się zapisał, to niech płaci składkę. [...] Rola Kościoła była ogromna, on gasił to wszystko, bo jest nie do pomyślenia, co to się działo. Dziennie, co najmniej pięć jakichś delegacji, wszyscy chcieli strajkować, okupować. To był taki odruch ludzi tłamszonych, którzy wreszcie się wyprostowali”³²⁹.

³²⁶ AIPN Ki, 005/597, SOR krypt. „Emeryt”, Wyciąg informacji TW „Wisant”, Kielce, 26 X 1981 r., k. 32–32v.

³²⁷ *Ibidem*, k. 32 v.

³²⁸ *Relacja Tadeusza Kowalczyka, Bieliny, 23, 29, października 2012 r.* [w:] „Przeciw komunie”..., s. 229.

³²⁹ *Ibidem*, s. 230–231.

„Ostatnie tygodnie”

Komunistyczne władze nieustannie obserwowały poczynania związkowców. Na początku listopada 1981 r. funkcjonariusze SB z Wydziału III A KW MO w Kielcach „prowadzili operacyjną ochronę »Solidarności«” w ramach sześciu spraw obiektowych – Zarząd Regionu Świętokrzyskiego i jego pięć delegatur oraz 24 sprawy operacyjnego sprawdzenia, dotyczące osób z aktywu tego związku. W sprawach obiektowych „kontrolowali” 195 osób³³⁰.

W ramach obowiązków służbowych funkcjonariusze kieleckiej SB sporządzali też charakterystyki wybranych zakładów pracy³³¹. W dokumencie z 19 listopada 1981 r. znalazły się informacje, że ZUChiAP „Chemar” w Kielcach zatrudniały w tym czasie 4730 osób. Do PZPR należało około ośmiuset pracowników. „Znaczna część członków partii i zw. branżowych wykazuje bierną postawę i nie posiada wpływu na środowisko. Obserwuje się to zwłaszcza w sytuacjach krytycznych, np. strajkach ostrzegawczych, gdzie liczba osób biorących w nich udział ciągle wzrasta (w strajku 1 godz. w dniu 28 października 1981 r. uczestniczyło 75% załogi). NSZZ »Solidarność« zrzesza 4400 pracowników. [...] Postawa aktywu »Solidarności« charakteryzuje się umiarkowaniem, niemniej uchwały Zarządu Regionu i KK realizowane są konsekwentnie”.

W charakterystyce FSS „Polmo-SHL” w Kielcach znalazły się informacje, iż zatrudnia ona około 5200 osób, z czego około 4900 należało do „Solidarności”. W PZPR znajdowało się około tysiąc, zaś w Związku Socjalistycznej Młodzieży Polskiej (ZSMP) około osiemset osób. Funkcjonariusze SB stwierdzili, że „w bieżącym roku notowano i w dalszym ciągu notuje się nastroje niezadowolenia na tle zaopatrzenia w podstawowe artykuły konsumpcyjne [...]. Jednocześnie należy podkreślić, że ze strony organizacji partyjnej brak jest zdecydowanej działalności politycznej, co wpłynęło na całkowitą utratę autorytetu członków partii wśród załogi”. Podkreślono wzmożoną aktywność KZ NSZZ „Solidarność”, która kierowała działalnością rady pracowniczej, opanowała Komitet Zakładowy PZPR, „co stworzyło możliwości kierowania przez »Solidarność« działalnością Komitetu Zakładowego”.

³³⁰ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 18, Pismo naczelnika Wydz. III A KW MO w Kielcach pplk. Antoniego Rupniewskiego do naczelnika Wydz. III Departamentu III A MSW w Warszawie, Kielce, 3 XI 1981 r., k. 1048.

³³¹ AIPN Ki, 025/1119/K, t. 40, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku w obiektach ochraniających przez Wydział III A (podpisał z-ca naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach mjr M. Adamczyk), Kielce, 19 XI 1981 r., k. 502–512.

Opisując FŁT „Iskra” w Kielcach, funkcjonariusze stwierdzili, że „gwałtowne pogorszenie sytuacji społeczno-politycznej nastąpiło tu w 1980 r. Skierowano szereg zarzutów pod adresem administracji i władz politycznych zakładu, miasta i województwa. Zarzuty te w większości potwierdziły się. Spowodowało to spadek zaufania do władzy”. Po zakończeniu strajku nastąpiła konsolidacja załogi pod przewodnictwem „Solidarności”. „Nie próbowała przeciwdziałać takiemu rozwojowi sytuacji ani KZ PZPR ani dyrekcja”. Działania KZ NSZZ „Solidarność” doprowadziły do przejścia przez związek radiowęzła zakładowego i poligrafii. Spowodowało to „brak możliwości aktywnego oddziaływania na propagandę »Solidarności«, możliwe jest tylko bierne śledzenie ich poczynąń”.

W charakterystyce Huty im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim znalazły się informacje, iż zatrudnionych było 17 400 osób, do PZPR należało 4500, zaś do „Solidarności” 14 tys., w tym 3500 członków PZPR, do związków branżowych 3400. „Sytuacja polityczno-społeczna w tej hucie jest niekorzystna, a szczególnie w Zakładzie Metalurgicznym, a to ze względu na to, że załoga [...] podatna na wpływy działalności destrukcyjnej prowadzonej przez miejscową »Solidarność«”. Funkcjonariusze podkreślali, że związkowcy utrzymywali kontakty z czołowymi działaczami KSS KOR i KPN, a „postawa władz politycznych i administracyjnych zakładu jest bierna”. Przy Hucie istniał jeden z najaktywniejszych Komitetów Obrony Więzionych za Przekonania. Przy powoływaniu samorządów pracowniczych inicjatywę przejęła „Solidarność”, „która aktywnie oddziałuje w kierunku niedopuszczenia do organizowania samorządu członków PZPR i związków branżowych”.

Zakłady Metalowe „Predom-Mesko” w Skarżysku-Kamiennej ogółem zatrudniały 10 190 osób, z czego 8500 należało do „Solidarności”. Funkcjonariusze SB podkreślili, „że na wypadek poważnego zagrożenia brak jest realnej zapory przed przejściem gotowej produkcji »S« przez nieodpowiedzialne elementy spośród załogi zakładów lub z zewnątrz. Komisja Zakładowa »Solidarności« [...] inicjuje różnorodne działania zawierające szkodliwe i wrogie akcenty”. Podkreślono, że w nadawanych przez radiowęzeł zakładowy audycjach i w wydawanych biuletynach atakowano PZPR, „sojuszników” PRL oraz aparat SB i MO. „Dla przeciwdziałania tym szkodliwym inicjatywom władze polityczne i administracyjne zakładów przyjęły postawę bierną. Oczekują oni na stabilizację w skali ogólnokrajowej”.

W dokumencie SB znalazły się też informacje na temat FSC w Starachowicach, w skład której wchodziło siedem zakładów. Ogółem FSC zatrudniała 22 500 pracowników, z czego do „Solidarności” należało 17 tys., do PZPR 3780 osób. „Komisja fabryczna »Solidarności« swe działania ukierunkowała na realizację założeń odgórnych władz związkowych”. Funkcjonariusze stwierdzili, że w audycjach

zakładowych i biuletynach związkowych powielanych w drukarni fabrycznej często pojawiały się ostre ataki na PZPR, sojuszników PRL oraz SB i MO. „Skomplikowana sytuacja polityczno-operacyjna i znaczne braki w zabezpieczeniu zakładu powodują, że na wypadek poważnego zagrożenia całość zakładu przejęta zostałaby przez nieodpowiedzialne osoby”. Podkreślono, że postawa władz administracyjnych fabryki jest tolerancyjna wobec inicjatyw komisji fabrycznej „Solidarności”³³².

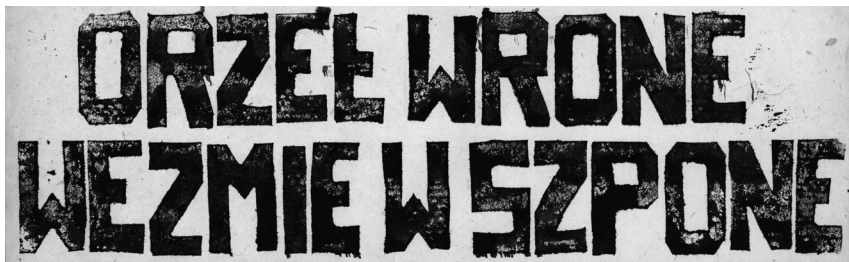
Do dziesięciu zakładów w województwie kieleckim, 24 listopada 1981 r., weszły wojskowe grupy operacyjno-kontrolne. Dwa dni później rozpoczęły działalność wojskowe miejskie grupy operacyjne, które „zorganizowano” w: Kielcach, Ostrowcu Świętokrzyskim, Starachowicach i Skarżysku-Kamiennym³³³.

Fot. 24. Oddziały ZOMO maszerujące ulicą Manifestu Lipcowego (obecnie Al. Armii Krajowej) w Starachowicach, w pierwszych dniach stanu wojennego. Zbiory Stowarzyszenia „Wolni i Solidarni 1980–1989” w Starachowicach

³³² AIPN Ki, 025/1119/K, t. 40, Ocena stanu bezpieczeństwa i porządku w obiektach ochronianych przez Wydział III A (podpisał z-ca naczelnika Wydziału III A KW MO w Kielcach mjr M. Adamczyk), Kielce, 19 XI 1981 r., k. 502–512.

³³³ AP Ki, KW PZPR, 3777, Informacja wojewody kieleckiego o stanie realizacji wniosków z przeprowadzonych kontroli przez terenowe grupy operacyjne i służby Urzędu Wojewódzkiego w latach 1981–1982, Kielce, marzec 1983 r., k. 74.

Fot. 25. Ulotka kolportowana na terenie gminy Chmielnik w sierpniu 1982 r. Zbiory Archiwum IPN w Kielcach

Dnia 12 grudnia 1981 r. około godz. 23.30 w całym kraju rozpoczęła się operacja o kryptonimie „Jodła”. Część działaczy związkowych z Regionu Świętokrzyskiego przebywała wówczas w Ośrodku Wypoczynkowym „Wierna” w Bocheńcu koło Małogoszczy. Odbywało się tam inauguracyjne spotkanie Uniwersytetu Robotniczego, utworzonego na mocy porozumienia z kieleckim Towarzystwem Wolnej Wszechnicy Polskiej. Pierwsza tura wykładów rozpoczęła się 10 grudnia. W spotkaniu uczestniczyło ponad osiemdziesięciu działaczy „Solidarności” z Regionu, w tym władze związkowe szczebla regionalnego³³⁴. Szkolenie miało zakończyć się w niedzielę 13 grudnia 1981 r., ale stało się inaczej.

Wprowadzony bezprawnie stan wojenny zmienił życie Polaków. Jeszcze przez kilka kolejnych lat musieli oni zmagać się z represjami, ograniczeniami, zakazami, powrotem do dawnych praktyk rządzenia krajem. Ten potężny cios wymierzony w „Solidarność” i całe społeczeństwo był niezwykle precyzyjny. Nikt nie spodziewał się, że kres „karnawału wolności” nastąpi tak szybko i że będzie aż tak gwałtowny.

³³⁴W. Bartosz, *Było to w stanie wojennym*, Kielce, 2006 r., s. 1–2. Wspomnienia internowanego Waldemara Bartosza wydane z okazji otwarcia wystawy w 25 rocznicę wprowadzenia stanu wojennego w Polsce – 13 XII 2006 r.

Zakończenie

Fala strajków latem 1980 r., a następnie powstanie „Solidarności” wywołały najpoważniejszy w historii PRL kryzys państwa komunistycznego i destabilizację systemu opartego na hegemonicznej pozycji PZPR. Udział tysięcy ludzi w strajkach i protestach przełamywał barierę strachu, nieodłącznego elementu ówczesnego życia codziennego. Hasła sprawiedliwości, godności i podmiotowości społeczeństwa znacząco wpłynęły na skalę mobilizacji społecznej i zasięg protestów. Poczucie wspólnoty narodowej, powszechnie występująca symbolika patriotyczna i religijna, celowe nawiązywanie do polskiej tradycji powstańczej, wszystko to współtworzyło i współorganizowało niepowtarzalną przestrzeń publicznej debaty. Niezależne od władz siły społeczne odbudowywały „społeczeństwo obywatelskie”.

W miesiącach letnich 1980 r. w województwie kieleckim doszło do szeregu strajków o zróżnicowanym natężeniu i zaangażowaniu załóg zakładów pracy. W Fabryce Samochodów Specjalizowanych „Polmo SHL” w Kielcach, 1–2 sierpnia, kilkuset pracowników przerwało pracę. Kolejne protesty z udziałem nielicznych grup odnotowano w Końskich i w Ostrowcu Świętokrzyskim. W trzeciej dekadzie sierpnia w Skarżysku-Kamiennej i w Starachowicach strajkowało już kilkaset osób. Przełomowe jednak znaczenie dla rozwoju wydarzeń miały dwa strajki w Fabryce Łożysk Tocznych „Iska” w Kielcach w dniach 29–30 sierpnia oraz 11–18 września 1980 r. We wrześniu 1980 r. fala strajkowa, z udziałem kilkunastu zakładów pracy, objęła Kielce. Powstał najsilniejszy ośrodek organizacyjny nowego ruchu związkowego. Ogółem od lipca do września 1980 r. w województwie kieleckim zastrajkowało około trzydziestu tysięcy mieszkańców.

Środowiska pracownicze masowo poparły nowy ruch związkowy. 10 listopada 1980 r. w Regionie Świętokrzyskim było 145 tys. członków „Solidarności” w 250 zakładach i instytucjach. Pod koniec lutego 1981 r. Związek istniał w 670 zakładach pracy, należało do niego ponad 190 tys. osób. W Kielcach w 250 zakładach było 85 tys. członków „Solidarności”, w Ostrowcu Świętokrzyskim w 50 zakładach 26 tys., a w Skarżysku-Kamiennej w 39 zakładach 18 tys. osób. Związkowcy z Regionu Świętokrzyskiego byli reprezentowani w krajowych władzach NSZZ „Solidarność”, a także w ogólnopolskich strukturach koordynacyjnych sekcji branżowych.

Jesień 1980 r. to czas wzmożonej aktywności społecznej i politycznej części środowisk wiejskich w regionie świętokrzyskim. W ciągu kilkunastu miesięcy struktury rolniczej „Solidarności” powstały w kilkudziesięciu gminach. Najlepiej zorganizowane były gminy: Waśniów – we wsi Garbacz w powiecie opatowskim

powstał we wrześniu 1980 r. pierwszy ośrodek niezależnego ruchu związkowego, Złota w powiecie pińczowskim i Bieliny w powiecie kieleckim.

W zmienionej sytuacji politycznej pojawiło się wiele nowych inicjatyw w różnych środowiskach społecznych. Niektórzy działacze „Solidarności” włączyli się w prace Konfederacji Polski Niepodległej. Idee KPN były szczególnie popularne wśród członków ruchu obrony więzionych za przekonania oraz młodzieży zorganizowanej w Niezależnym Zrzeszeniu Studentów. Należy jednak zauważyć, że żadna z tych organizacji nie miała masowego charakteru.

Przygotowania do wprowadzenia stanu wojennego rozpoczęto wkrótce po powstaniu „Solidarności”. Do opracowywania planów przystąpił Komitet Obrony Kraju i działające z jego polecenia: Sztab Generalny WP oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Sporządzano pierwsze listy osób przeznaczonych do internowania.

Jesienią 1981 r. w „Solidarności” narastała świadomość kryzysu. Odczuwalna była zmiana nastrojów społecznych, spadało poparcie i zaufanie do Związku. Władze w ostrej kampanii propagandowej oskarżały działaczy „Solidarności” o powodowanie chaosu w gospodarce. Poszerzający się system reglamentacji artykułów pierwszej potrzeby i braki w zaopatrzeniu, tak dotkliwe w życiu codziennym, straszenie społeczeństwa widmem głodu i chłodu, w związku z brakiem węgla i groźbą wyłączania prądu, wywoływały lęk przed nadchodzącą zimą. Zmęczenie, powtarzające się okresy mobilizacji, poczucie zagrożenia ze strony rządzących spowodowały osłabienie czujności i zubożenie działaczy „Solidarności” na sygnały o planowanych przez władze działaniach.

Wykaz skrótów

AIPN Ki	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Delegatura w Kielcach
AK	– Armia Krajowa
AP Ki	– Archiwum Państwowe w Kielcach
AZRŚ	– Archiwum Zarządu Regionu Świętokrzyskiego
BG UJK	– Biblioteka Główna Uniwersytetu Jana Kochanowskiego
DRKP	– Dyrekcja Rejonowa Kolei Państwowych
FJN	– Front Jedności Narodu
FŁT „Iskra”	– Fabryka Łożysk Tocznych „Iskra” w Kielcach
FO „Fosko”	– Fabryka Obuwia „Fosko”
FPN	– Front Porozumienia Narodowego
FSC	– Fabryka Samochodów Ciężarowych
FSS „Polmo-SHL”	– Fabryka Samochodów Specjalizowanych „Polmo-SHL”
GS	– Gminna Spółdzielnia
KC PZPR	– Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KW PZPR	– Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
KK	– Komisja Krajowa
KKP	– Krajowa Komisja Porozumiewawcza
KM MO	– Komenda Miejska Milicji Obywatelskiej
KOR	– Komitet Obrony Robotników
KOWiPzP	– Komitet Obrony Więzionych i Prześladowanych za Przekonania
KOWzP	– Komitet Obrony Więzionych za Przekonania
KPN	– Konfederacja Polski Niepodległej
KSS KOR	– Komitet Samoobrony Społecznej KOR
KU	– Komisja Uczelniana
KW MO	– Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KZ	– Komitet Założycielski/ Komitet Zakładowy
KZD	– Krajowy Zjazd Delegatów
KZ PZPR	– Komitet Zakładowy Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej
MPK	– Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne
MKS	– Międzyzakładowy Komitet Strajkowy
MKZ	– Międzyzakładowy Komitet Założycielski
MO	– Milicja Obywatelska

MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NSZZ	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
NSZZ RI	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Rolników Indywidualnych „Solidarność”
NZS	– Niezależne Zrzeszenie Studentów
NZZR	– Niezależny Związek Zawodowy Rolników
OBR	– Ośrodek Badawczo-Rozwojowy
OKP	– Ogólnopolska Komisja Porozumiewawcza
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PCWiG	– Przemysł Cementowy, Wapienniczy i Gipsowy
PKP	– Polskie Koleje Państwowe
PKS	– Państwowa Komunikacja Samochodowa
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PP	– Podsluch pokojowy
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PT	– Podsluch telefoniczny
PTTK	– Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
PZU	– Powszechny Zakład Ubezpieczeń
ROPCiO	– Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SKS	– Studencki Komitet Solidarności
SO	– Sprawa obiektowa
SOR	– Sprawa operacyjnego rozpracowania
SOS	– Sprawa operacyjnego sprawdzenia
TASS	– ros. <i>Tielegrafnoje Agientstwo Sowietskogo Sojuza</i> (Telegraficzna Agencja Związku Radzieckiego)
TKK	– Terenowa Komisja Koordynacyjna
TW	– Tajny współpracownik
UJK	– Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
WDK	– Wojewódzki Dom Kultury
WdsW	– Wydział do spraw Wyznań
WiN	– Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”
WK FJN	– Wojewódzki Komitet Frontu Jedności Narodu
WK ZSL	– Wojewódzki Komitet Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego

Fala strajków latem 1980 r. a następnie powstanie „Solidarności” wywołały najpoważniejszy w historii PRL kryzys państwa komunistycznego i destabilizację systemu opartego na hegemonicznej pozycji Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Podważenie roli PZPR sprawiło, że partia ta już nigdy nie podniosła się z ideologicznej kłęski.

Badacze dziejów „Solidarności”, światowego fenomenu, od początku mieli trudności ze zdefiniowaniem tego, co stworzyli Polacy pod formułą związku zawodowego. „Solidarność” nazywano rewolucyjnym ruchem społecznym (o żywiołowym charakterze; trudnym do ujęcia w określone ramy organizacyjne), i przywołując słynne określenie Jadwigi Staniszkis „samoograniczająca się rewolucja”. Inni historycy, podkreślający patriotyczny charakter ruchu uznawali, że społeczeństwo polskie, pomne doświadczeń poprzednich pokoleń, zorganizowało kolejne powstanie narodowe, ale bez walki zbrojnej.

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

Delegatura w Kielcach

WKZ	– Wojewódzki Komitet Założycielski
WPKM –	– Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Komunikacji Miejskiej
WRN	– Wojewódzka Rada Narodowa
WSP	– Wyższa Szkoła Pedagogiczna
WZD	– Walne Zebranie Delegatów
WZZ	– Wolne Związki Zawodowe
ZG ZZM	– Zarząd Główny Związku Zawodowego Metalowców
ZKS	– Zakładowy Komitet Strajkowy
ZKZ	– Zakładowy Komitet Założycielski
ZM	– Zakłady Metalowe
ZM „Predom-Mesko”	– Zakłady Metalowe „Predom-Mesko”
ZMW	– Związek Młodzieży Wiejskiej
ZR	– Zarząd Regionu
ZRŚ	– Zarząd Regionu Świętokrzyskiego
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSMP	– Związek Socjalistycznej Młodzieży Polskiej
ZSRS	– Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
ZUChiAP „Chemar”	– Zakłady Urządzeń Chemicznych i Armatury Przemysłowej „Chemar”